

रुद्र

वर्ष : १७

आंक : ४

जुलै १९९०

मोल रु. ४-००

जुल्य १९९०

वर्स १७ वें

आंक ४

वर्सुकी पटी : रु. ४०-००

किरकोळ आंक : रु. ४-००

जाग

हया आंकांत

- नदर संपादण्याची
- वाचपी कळयतात
- विचारां-धार : रवीन्द्र केळेकार
- मनोहरबुवा : रमेश बरवे
- वाणपणां : महादेव नाडकर्णी
- व्हंकले परिक्षा : देवदास बाबय
- इतिहासाचीं पानां : काकासायबांत्यो चिटी
- साहित्य-नियाळ : सच्चित फडते
- कवीत : शंकर रामाणी, सुदेश शरद लोटलीकार, लक्ष्मणराव मरदेसाय.

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
२०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
वेळगांव ५९० ००२

नदर संपादण्याची

निजाची आनी अडेची भास -

अक भाव विचारता -

‘आपली भास खंयची आनी परकी खंयची हें कशें वळखुपाचें? मनीस खंयचीय भास सारकी शिकत जाल्यार ती ताची जावं येता अशें सगळे शिक्षण-शास्त्री सांगीत आयल्यात. मागीर, अग्रजी भास शिकल्यार ती आमची जावची ना? अग्रज लोक परकी हें खरें. अग्रजी भास तांणी हांगा हाडली, हेंवूय खरें. पुणून, अग्रजी आयज आमकां परकी अुरल्या व्हय? ती आमची जाल्या. आमीच ती आमकां जाय म्हूण घेतल्या, दवरल्या. तिका परकी मानून पयसावप कित्याक? तिका देशी भास मानपाक कसली अडचण आसा?’

रुखाक भूंय जाय तशी भाशेकूय भूंय जाय. खंयचोय रूख खंयचेय भूंयेर जायना. काश्मिरांतलें सफरचंद गोंयचे भूंयेर जायना. गोंयचो नाल्ल काश्मिरांत जायना. सफरचंदाक जाय ती भूंय वेगळी, माडांक जाय ती वेगळी. भाशेकूय होच नेम लागू जाता. ती ती भास ते ते भूंयेंतूच पात्रां धरता. ते ते भाशेक ती ती भूंयच जाय आसता. जण अेकले भाशेची अेक निजाची भूंय आसता. हे भूंयेंत तिचीं पाळांमुळां रिगिल्लीं अुगतात. हेच भूंयेंतल्यान ती पोसवण घेवन वाडटा.

अग्रजीचीं पाळांमुळां हे भूंयेंत नात.

ही भूंय अग्रजीची न्हय.

हांगा आनीक अेक गजाल लक्षांत दवरुंक जाय-

आपली भास आनी परकी भास हो फरक समा न्हय. भाशे भाशे मजगतीं फरक करचो पडलो जाल्यार, निजाची भास आनी अडेची भास अितलोच करुंक जाय.

निजाची भास खंयची आनी अडेची खंयची हें कशें सोदून काडपाचें?

आयज अग्रजी ह्या देशांत मुखेल भास म्हूण चलता. हांगा-

सल्ले प्रशासन, शिक्षण सगळें हे भाशेंतल्यान चलता. रासवळ मळ रूय ती भोमानाची पदवी भोगता. फाल्यां, धरुंया, अग्रजी खातीर आमी करतात तो खर्च बंद केलो; प्रशासनांतल्यान तिका निखळायली, आमचे सगळे वेव्हार आमी आपापले भाशेंतल्यान चलोवपाक लागले. जाल्यार—

अग्रजी ह्या देशांत अुरतली न्हय ? ना.

हाचे अुरफाटें, हिन्दी, मराठी, गुजराती, कोंकणी ह्या भासांक कोणेच कसलोच आधार दिलोना, तांचे वाडीक कोणेच हातभार लायलो ना, तांकां प्रशासनांत सुवात मेळ्ळी ना, शिक्षणाच्या मळार तांचो अपेग जालो ना, जाल्यारूय—

त्यो अुरतल्यो. ना जावपाच्यो नात. आपणाले भुंयेंतल्यान पोसवण घेत रावतल्यो आनी अुवेखणेचें जिवीत जियेवनूय वाडटल्यो.

जी भास कसलोच आधार नासतना अुरता, वाडटा, ती निजाची भास. आधार नासल्यार जी ना जाता ती अडेची भास. जी शिकले बगर येता ती निजाची भास. जी शिकले बगर येना ती अडेची भास.

भारतांत अंग्लीश ही अडेची भास— जशी पुर्तुगेज आशिल्ली. ह्याच नेमान म्हणचें पडटलें—

पंजाबांत हिन्दी अडेची भास. आसामांत बंगाली अडेची भास. गोंयांत मराठी अडेची भास. (हजार, दोन हजार, पांच हजार, कितल्याय वर्सांची 'परंपरा' आसूं तिका.)

शिक्षण आनी राजकारभार सगळे कडेन निजाचे भाशेंत जावंक जाय. अडेचे न्हय. हाकाच 'स्वराज्य' म्हणटात.

सगळे किरिस्तांव अंक न्हय

शिक्षणाच्या माध्यमा विशिंचें सरकाराचें तुतांचें धोरण 'गोंयकारांचेर मराठी थापपाचें' आशिल्लें जाल्यार—

जे फाटल्या तीस पस्तीस वर्सां सावन कोंकणीक तिची हकाची सुवात जोडून दिवपाक रातिचो दोस करून रगत आटयत आयिल्ले ते ओगी बसतले आशिल्ले न्हय ?

ते तिडकीन फट्क करून अुसळटले आशिल्ले. भूय मळब अेक करतले आशिल्ले. पुराय गोंय पेटयतले आशिल्ले.

आपुणूय सस्थ बसचे नाशिल्ले. दुसऱ्यांकूय सस्थ बसूंक दिवचे नाशिल्ले.

ते ओगी आसात. हाचो अर्थ लुअिझिन्यु-विलीक जो भंय आसा तो तांकां ना असोच करचो पडटा.

ते सरकाराच्या तुतांच्या धोरणाक काळाचें अेक आह्वान करूं लेखतात आनी काळान मुखार दवरलेली अेक भांगराची संद कशी लेखतात. 'कोंकणी now or never' हीं जीं अुतरां दोतोर बाबोंझांच्या तोंडांतल्यान भायर सरिल्लीं तीं निखटीं बाबोंझांचीं अुतरां नाशिल्लीं, तर खासा कोंकणी मायेचीं अुतरां आशिल्लीं अशें मानतात.

खरेपणानशीं कोंकणी जाल्यार आयज जातली. ना जाल्यार जावपाची ना ...

जांच्या सांगातान आमी फाटलीं अठ्ठावीस वर्सां गोंयांत कोंकणीची वावर करीत आयिल्ले तांचे भितरले कांय भाव पयर येवन शिणपाक लागले—

'तुमी म्हणटाले न्हय, किरिस्तांव आमचे म्हूण ? किरिस्तांव आमचे न्हय म्हणपाचें तांणी आतां दाखोवन दिलें. आमचे मराठी-वादी आवयबापूय आमकां सदां सांगीत आयिल्ले. 'तुमी किरिस्तांवांचेर पातयेवं नाकात. अैन वेळार ते तुमचो घात मारतले.' तांगेलें हें म्हणणें खरें आशिल्लें हें आतां आमकां समजून आयलें. किरिस्तांव केसात्र आमचे नाशिल्ले. फुडाराकूय ते आमचे अुरपाचे नात... साडे चारशीं वर्सां तांकां अिगर्जेन 'तुमी कोंकणे न्हय, तुमी किरिस्तांव' म्हणपाचें शिकयल्लें. किरिस्तांव म्हळचार अिगर्जेचे नदरेन येवरोपेव. पुर्तुगेज न्हय जाल्यार अंग्लेज. जें येवरोपेव तें देवाचें. जें येवरोपेव न्हय तें देवचारांचें हें विरुख साडे चार शेंकडे मेरेन अिगर्जेन ताचे तकलेंत घोळोवन घोळोवन तांगेल्या रगतांत भरशिलां. ते कोंकणीचे न्हय, अग्रजीचे. तांचेर तुमी अजुनूय पातयेवन रावतात ? ...'

आमी तांकां सांगलें—

सगळ्याच किरिस्तांवांक अेका मापान मेजप समा न्हय. आयज जे अग्रजीचो पाखो घेवन कोंकणी आड चळवळ चलयतात ते सगळ्या किरिस्तांवाचे प्रतिनिधी न्हय. सगळे किरिस्तांव लुअिझिन्यु विली हांचे फाटल्यान आमात अशें मानप सारकें न्हय.,

किरिस्तांवांत आमचे सारके कोंकणी-भक्न जायते आसात. अग्रजी आड आशिल्लेय जायते आसात. मुळावें शिक्षण चार वर्सां कोंकणींतल्यानूच जावंक जाय अशें म्हणपीय जायते आसात. मुळावेंच न्हय, तर मुखावयलें अेस. अेस.सी मेरेनचें सगळें शिक्षण कोंकणींतल्यान जालें जाल्यार खुशालमरीत जावपीय जायते आसात.

मराठी परंपरेंत वाडिल्ल्या आमचे सारकेल्यांनी मराठी आड जसो विद्रोह केलो तसले अग्रजी वा येवरोपी परंपरेआड विद्रोह करपी अजून तांच्यांत कोण जल्मा येवंक नात; जल्मा आयिल्ले आसत जाल्यार तांकां मुखार सरपाचो धीर जावंक ना— वा म्हणुंया तशीं तांकां संद मेळूंक ना. अितलेंच अेक अुणें आमच्यांनी ह्या समाजाचें दाखोवं येता.

ते भायर, आनीक अेक गजाल लक्षांत दवरूंक जाय : लुअिझिन्यु-विलीची चळवळ ही मुदलांत राजकी चळवळ. पुलोआचें सरकार अुडोवपाची चळवळ. तांणी कोणाक कसलो भंय घालून कितें सांगून लोक अेकठांय केल्यात, कोणाक खबर. तांचे चळवळीक गोंयांत पोट भरपाक आयिल्ले 'भायल्या' लोकांचो आधार आसलो जाल्यार आमकां अजाप जावचें ना. आनी ह्या 'भायल्या लोकांचो' आधार मेळ्ळे बगर काँग्रेस सत्येर येवपाची ना असो लुअिझिन्यु-विलीचो समज जाल्लो आसलो जाल्यार आमकां अजाप दिसचें ना.

फाटल्या दोनूय वेंचणुकांत काँग्रेस वेंचून आयल्या ती ह्या भायल्या लोकांच्या आधारान.

विली हें जाणा. लुअिझीन्यूय जाणा.

तात्पर्य : तुतांचे चळवळींत कितलेशे अंतःप्रवाह घुस्पल्ले पळोवंक मेळटात.

तेन्ना—

सरकार हांकां नमचें ना आनी अिग्लीशीक बळ मेळचेंना अशी आस्त धरून चलुंया.

डायोसिझन बोर्डान फुडल्या वर्सापसून कोंकणीतल्यान शिक्षण दिवपाचें अंतर दिलां तें बोर्ड मोडचो ना, बोर्ड अिग्लीशाचो पाखो घेवंचोना अशीय आस्त बाळगुंया.

जें अेक वर्स मेळ्ळां त्या वर्सांत जाय आशिल्लीं नवीं क्रमिक पुस्तकां तयार करपाच्या वावरांत कोणूच अुणो पडचो ना हाची जतनाय घेवंच्या.

आनी अुरिल्लें सगळें काळाचेर सोडुंया.

कोंकणी हो काळाचो अुलो. काळ आपले परीन काम करीत आयला तसो मुखारूय करतलो.

अेक गजाल खरी: मराठी परंपरेंत वाडिल्ले आमी जशे हे परंपरे आड वचून अेक नवी परंपरा निर्माण करुंक मुखार सरले तशे किरिस्तांव समाजांतूय अिग्रजी (वा पुर्तुगेजी) परंपरे आड वचून अेक नवी कोंकणी परंपरा निर्माण करपी कोंकणी-भक्त निर्माण जावंक जाय. ते बगर अिग्रजीवादी लोकांक ताची सुवात खंयची ती कळपाची ना. आवयचें दूद वेगळें आनी डब्याचें वेगळें हें किरिस्तांव समाजाक समजावन सांगची किरिस्तांवूच मुखार सरुंक जाय.

तांचो वाट पळोवया.

ते येतले हे विशीं दुबाव ना.

सगळे किरिस्तांव अिग्लीगवादी, सगळे विली-लुअिझिन्याचे लोक, अशें मानपाची चूक आमी करची न्हय. सगळे हिन्दू जशे मराठीवादी न्हय तशे सगळे किरिस्तांव अिग्लीशवादी न्हयत.

चरखो : अेक विचार

तो काँग्रेसचो अेक निश्ठावंत सेवक.

म्हणपाक लागलो, 'तुमची, काँग्रेस-विरोधकांची, नदरूच वांकडी. बरें तें बरें केन्नाच म्हणचे नात. काँग्रेसचे राजवटींत देश खंय आशिल्लो, खंय पावलो हाचो तुमकां अदमास ना. सांगल्यारूय तुमकां खरें दिसचें ना...'

तो काँग्रेसीन आयजवेर कितें कितें केल्लें तें सांगपाक लागलो. ह्या देशांत पयलीं आमकां भायल्यान गंव तांदूळ हाडचो पडटालो. आयज लोकसंख्या दुपेटीन वाडल्या. तरूय आयज आमकां अन्न भायल्यान हाडचे पडना. गंव आनी तांदूळ पयलीं पिकतालो ताचे तिपेटीन आयज पिकता.

अुद्येगांच्या मळार पयलीं हांगा अेक सादी सूय लेगीत तयार जायनाशिल्ली. तिंवूय आयात करची पडटाली. आयज हांगा तयार जायना असलो कसलोच माल ना. व्हडले व्हडले कारखाने स्वराज्याच्या ह्या त्रेचाळीस वर्सांच्या काळांत हांगा अुबे जाल्यात. आनी हांगा

तयार जाल्लो माल आमी आतां भायल्या देशांनी निर्यात करपाक लागल्यात.

पयलीं ह्या देशांत रस्ते नाशिल्ले. लोक पांयवाटांनी अेका गांवांतल्यान दुसऱ्या गांवांत वताले. आयज गांवां-गांवांक जोडपी डामरी रस्ते जाल्यात. गांवां गांवांनी बसी वचपाक लागल्यात. रेल्वेचें जाल्यार अेक मोटें जाळूच आमी विणून काडलां.

पयलीं हांगा बीज फकत मन्वय कलकत्यां सारकेल्या शारांनीच आशिल्ली. आयज खोंपी खोंपीनी बीज पावल्या. आयज लांपयांव 'अँटिकां' त मोडटात. मेळय नात.

अिस्कोलां गांवां-गांवांनी सुरू जाल्यांत. आयज देशांत सात लाख विद्यालयां चलतात. धा कोटी भुरगे ह्या विद्यालयांनी शिकतात. तांकां पंचवीस लाख शिक्षक शिकयतात.

पयलीं देशांत तंत्रज्ञ धावीम पळोवंक मेळटाले. आज हो देश तंत्रज्ञांचे नदरेन संवसारांतलो तिसरो जावन बसला.— अितलें तंत्रज्ञान हांगा वाडलां.

पयलीं सादो मलेरिया वा तिफॉयड जाल्यार लोक मरताले. प्लेग कॉलरा सारकेल्या पिडांनी गांवचे गांव ना जाताले. देवो जाल्यार दर अेकले खोंपींत येताली आनी लोकांक घेवन वताली. आयज मलेरियान, तिफॉयदीन कोण मरना. प्लेग, कॉलरा कोणाक जायना. आनी देवी जाल्यार आयज खंयचेच कडेन कोणाक जाल्लो पळोवंक मेळना. ह्यो सगळ्यो जीव-वेण्यो पिडा आयज नासच जावन गेल्यात. सगळे तरेचीं वखदां आयज ह्या देशांत तयार जावपाक लागल्यांत.

लोकांचें आयुश्य वाडलां.

तो आनिकूय कितें कितें सांगूंक वतालो. पुणून मदींच आमी ताका आडायलो आनी म्हळें, 'अितलेंय हें काँग्रेसीन केलें अशें तुजें म्हणणें?'

'आनीक कोणें तर?' ताणे ताणशेवन विचारलें.

आमी म्हळें, 'बरें आसा. ह्या सगळ्याचें सय काँग्रेसीक दिवं येता. तूं म्हणटा अितलेंय ह्या देशांत फाटल्या त्रेचाळीस वर्सांच्या काळांत घडून आयलां. घडये चडूच घडून आयिल्लें आसूं येता. आनी ज्या अर्थान अितलीय हीं वर्सां हांगा काँग्रेसचीच राजवट चल्ल्या त्या अर्थान हें सगळें काँग्रेसीनूच घडोवन हाडलां अशें म्हणूं येता. स्वराज्य मेळ्ळां त्यावेळार ज्या पांवड्यार देश आशिल्लो त्या पांवड्यार तो आयज अुरूक ना, कितलोसो वयर सरला, बदल्ला—अितलो बदल्ल्या कीं तो वळखूंक लेगीत येना, हें सगळें काँग्रेसीक लागून जालां हें मान्य करूं येता.

काँग्रेसीन कितेंच करुंक ना अशें कोण म्हणटा?

पुणून अेक सांगशीत? ह्या देशांत तुमी काँग्रेसींतले मूठभर लोक सोडल्यार, संतुस्ट कोण आसात? अितलेंय हें काँग्रेसीन करुनूय ह्या देशांत अजून बीस बावीस कोटी लोक दारिद्र्याचे शिम खाला—विलो पावटीं लाजिन—कित्याक लागून अुरल्यात? चार कोटी बेकार आनी पांच कोटी अर्द-बेकार लोक कित्याक लागून

आसात ? देश दुसऱ्यांच्या रिणांत कित्याक आसा ? देशान अंक लाख कोटी रुपयांचें रीण विदेशांत कडल्यान घेतलां आनी अडेज लाख कोटी रुपयांचें देशांतल्या लोकांकडल्यान घेतलां- तें कित्याक लागून घेतलां ? हें रीण कशें फारीक करपाचें ? ... राजकर्णाचें कांय अुलयना. पंजाबांत, काश्मिरांत जें चल्तां तें कित्याक लागून चल्तां हाचेर भाश्य करिना. पुणून कायद्याचें राज्य मोडत गेलां हें मान्य आसा मू तुका ? भ्रष्टाचारूय वाडला. खासा राजीव गांधीनीं म्हळें : आमी दिल्लींतल्यान शंबर रुपये गांवांत धाडले जाल्यार तांतले पंचायती मदले मदीं ना जातात. फकत पंदरा पावतात- अितलो भ्रष्टाचार कित्याक लागून मातला ?

आमकां उलोवंक लावं नाका. काँग्रेसीन जें जोडलां ताच्याकूय शंबर वांट्यानी चड होगडायलां. देशाक काँग्रेसीन जितशे लाव करून दिला ताच्याकूय शंबर वांट्यानी चड तिणे देशाचें लुकसान केलां.

हाचो अर्थ काँग्रेसी परस विरोधी पक्षांतले लोक बरे असो न्हय. तेवूय मुदलांतले काँग्रेसी. भाजपा सोडीत जाल्यार हेरां सगळ्यांची वाड काँग्रेसींत जाल्या. काँग्रेसीक काडून जांकां आयज आमी हाडल्यात तें कितें करतले तें आतां फुडें पळोवपाचें आसा.

खरेपणानशीं, काँग्रेसीन जी वाट धरली ती वाटूच आमी सामकी सोडून दिवंक जाय. काँग्रेसीन सगळ्यांत मोटी चूक खंयचीय केल्ली आसत जाल्यार तिणे गांधीक सोडून दिलो ती. गांधीचे वाटेन देश गेल्लो जाल्यार तो-

घडये अँटम् बम करचो नाशिल्लो.

पुणून कितलोसो मुखार वतलो आशिल्लो.

निदान रिणांत तरी कोणाच्या पडचो नाशिल्लो. अितलें सांगून आमी ताका म्हळें-

आमी काँग्रेसीचेर कोंत्र असो तुजो ममज आसत जाल्यार तो खरो न्हय. आमी आयची राजनीत आनी अर्थनीत दोनीचेर कोंत्र. आमकां फकत ड्रायव्हर बदलपाचे नात. अिजिनूच बदलचें पडटलें.

ते बगर देशाची गाडी मुखार चलपाची ना.

ताणे विचारलें, ' गांधीची वाट म्हळ्यार खंयची ? चरख्याची ? ' ताच्या प्रस्नांत अपुरोध आशिल्लो. तरी आसतना आमी ताका जाप दिली, ' हय, चरख्याची. पुणून खादी कमीशनच्या चरख्याची न्हय. स्वराज्या आदल्या चरखा संघाच्या चरख्याची.

चरखा संघाचो चरखो फकत सूत कांतो नाशिल्लो. तो अंक विचार कांतून काडटालो.

चरखो हो अंक विचार म्हूण गांधीन देशामुखार दवरलो. ताचेकडेन पर्थून गेले बगर देश वयर सरपाची अिल्लीय आस्त ना....

तुमी आयचे दिकेन देशांत कितलीय अुद्योगीक प्रगती करात- ती गरिबी ना करपाची ना. झोपडपट्ट्यो ना करपाची ना. देशांतली हिंसा ना करपाची ना. जें जें कितें अ-समाजीक अ-राष्ट्रीय, अ-नितीक आयज ह्या देशांत मातलां तांतलें कितेंच ती ना करपाची ना. ती ताकतूच तिच्यांत ना.

ताका चरखो म्हळ्यार कितें तेंसमनावन सांगपाचें मनांत आयिल्लें. पुणून म्हळें, ' आसूं. भोंगूं बावड्याचें. फुडें केन्नाय सांगूं येत. गांधीक आमी सोडलो अितलेंच ताका समजलें जाल्यार खूब जालें. तो आपशींच गांधी कितें सांगतालो तें जाणा जावन घेवपाक वावुरतलो.

• • •

सैमांतलो खलनायक : निलगिरिचो रुख

पयलीं निलगिरिचें झाड दिश्टी पडटकूच कितलें बरें दिसतालें ! जीव सुखावतालो आनी जिवे वयल्यान सुंदर म्हूण अुतर फुट्टालें.

आयज ? तें दिश्टी पडनाफुडें दोळे ' हांगा खंयूय कुराड- बिराड मेळत न्हय ' म्हूण हेवटेन तेवटेन पळोवपाक लागतात.

तें कातरूनच अुडोवचें-शें दिसता.

आमच्या देशांत- स्वराज्य मेळत पसून- विदेशांतल्या कांय कंपन्यांचे सेल्समेन येत रावल्यात. ते केन्ना केन्ना ' विज्ञानीक ' म्हूण आमचे मुखार अुबे रावतात आनी आमकां नाका नाका जाल्ले अुपदेस दिवन वतात.

आमी विज्ञानांत फाटीं- बॅकवर्ड. म्हूण, ते जें कितें सांगतात तें ब्रह्मवाक्य जाल्लेवरी मोन्यांनी मानून घेतात.

असले कांय ' विज्ञानीक ' अेका वर्सा ह्या देशांत पावले आनी आमच्या शेतकामाची नियाळणी करून तांणी आमकां सांगलें, ' तुमचें पुराय जिवीत पावसाचेर निवून अुरलां. पावस बरो पडलो, बरें आसा. वेळार पडलो, सुटले. पुणून हांगा अेक तर सुमाराभायर पावस पडटा वा पडटा पडटासो करून साप अुबुनूय वता पावस कसो पडचो, केन्ना पडचो हें तुमच्या हातांत ना. देखून, तुमच्या अुत्पन्नाचेंय खरेंपण ना. तुमी अशें करात: निलगिरी लायात. निलगिरीक पावस पडलो कितें, अुबून गेलो कितें, सारकें. ती पावसा बगर भरभरीत वाडटा.

तुमच्या देशांत कागद चडसो तयार जायना. कागदाखातीर निलगिरिचें लाकूड बरें. निलगिरि मेळपाक लागली जाल्यार हांगा कागदाचे कारखाने अुबे जातले आनी तुमचे लाकूड घेवपी लोक मुखार सरतले.

तुमकां दख्य बरी मेळटली.

ह्या विज्ञानिकांक मदीं मदीं मार्क्स वा गांधी कितें म्हणटाले, तेंवूय सांगपाची खोड. तांणी आमकां सांगलें, भारतीय मनीस दैव-वादी कित्याक हाची विसकावणी मार्क्सान भोव बरी केल्या. पावस केन्ना आनी कितलो पडचो हें तुमच्या हातांत नाशिल्ल्यान तुमी नशिवाचेर पातयेवन जियेत आयल्यात अशें मार्क्सान म्हळां.

नशिवाचेर पातयेवन जियेवपी दैववादी लोक आयुश्यांत कसलेंच कर्तृत्व करूंक पावनात आनी तुमकां तर आतां अेका फुडली अंक कर्तृत्वां करून फुडें सरपाचें आसा. देश वयर काडपाचो आसा.

आमकां तांगेलें हें म्हणणें पटपाक मातूय कळाव लागलो ना. आमी भरभरीत मेळत थंय निलगिरिचीं झाडां लायत सुटले. सरकारूय

आमकां निलगिरिचे रोपे फुक्या सवाय दिवपाक लागलें.

गुजरात, कर्णाटक, महाराष्ट्र, हरियाणा, पंजाब - वचत थंय आमकां आयज निलगिरिचीं झाडां निट्ट अुबीं मळबाचो थाप घेवपाक वयर सरिल्लीं दिश्टी पडटात.

कांय कांय सुवातांनी तर निलगिरिचीं रानाचीं रानां अुबीं जाल्ली पळोवंक मेळटात.

सुमार पांच लाख हेक्टर भूंय खंय हीं झाडां आयज आडावन बसल्यांत.

दुबावूच ना : ह्या झाडांक लागून कितल्याश्याच शेत कामत्यांचें अुत्पन्न वाडलां. कितल्याश्या जाणांनी बंगले बांदल्यात. जांच्या घरांत लक्ष्मीन आनी सरस्वतीन केन्ना पांय दवरलो ना त्या घरांत आतां लक्ष्मी अुदक भरपाक लागल्या. आनी सरस्वतीय भुरग्यांक 'टचुशनां' दिवपाक लागल्या.

पुणून...

निलगिरीन देशाचें कितलें लुकसान केलां हाचो कोणे हिशोब लावन पळेला व्हय ?

आकांताचें लुकसान केलां.

तें आतां कळपाक लागलां.

पयले सुवातेर निलगिरीन देशांतलें अुदक आटयलां. निलगिरिचीं मुळां जमनींत खोल रिगून भितरलें सगळें अुदक ओडून घेतात. खुबूच अुदक लागता तांकां-तेंवूय भुंये पोंदचें. परिणाम : जंय जंय निलगिरिचीं झाडां आसात थंयच्यो बांयो, तळयो सगळ्यो आटून गेल्यात.

दुसरे सुवातेर निलगिरीन आमचे भुंयेचें सगळें सत्व ना केलां. तिका निसूक करून अुडयल्या. जे भुंयेर अेक फावट निलगिरीन पाळ धरलां ते भुंयेर दुसरें खंयचेंच झाड पाळ धरिना. तें कित्याक, ते भुंयेर परती निलगिरी लायली जाल्यार तीय थंय पाळ धरिना.

निलगिरीन भश्टिल्ली भूंय सासणाची गेली म्हणूं येता. ती कित्याक अुपकारना.

तिसरे सुवातेर निलगिरिचें लाकूड जळवाक अुपकारना. देखून जंय निलगिरिचीं रानां अुबीं जाल्यांत थंय रावतल्या लोकांक जळवाखातीर मैलांचे मैल पयस वचचें पडटा.

निलगिरिचो पालो गोरवांक अुपकारना. निलगिरिचो पालो साऱ्याकूय अुपकारना. तो अुदकांत भिजना, कुसय ना. कित्याक अुपकारा पडना.

जंय निलगिरी लायल्या थंय सुकणीं-शेवणीं राविनात आनी म्हत्वाचें म्हळ्यार जमनीर अेकूय जीव जल्मा येना. निलगिरिची पाळां मुळां अेके तरेचें विरूख सोडटात. गांयडोळा सारको जीव ह्या विरूखान मरता.

ज्या देशाची भूंय हरशीच निसूक जाल्ली ती साप्प निसूक करपाचें काम निलगिरी करता. ज्या देशांतल्यो बांयो हरशेच आटूंक लागिल्ल्यो त्यो साप्प आटोवन अुडोवपाचें काम निलगिरी करता.

निलगिरीक आतां पर्यावरण मोगी सैमाचो 'खलनायक' म्हणपाक लागल्यात.

आनी सुंदरलाल बहुगुणा, पांडुरंग हेगडे हांचे सारकेले पर्यावरण मोगी निलगिरी दिश्टी पडना फुडें कातरून वा मुळा सयन हुमटावन अुडोवपाक फुरफुरून येतात. देशांत कितलेशेच कडेन हे तरेचो- निलगिरी कातरून वा हुमटावन अुडोवपाचो वावर सुरू जाला.

पुणून पर्यावरण-मोगी बावडे खंय खंय पावतले ?

गोंयांत पर्यावरण-मोगी नात अशें न्हय.

पुणून...

आपलेच दांत, आपलेच ओंठ. कोणे कोणाक दुशण दिवचें ?

अेक रुखां मोगी

रिचार्ड सेन्ट बार्क बेकर हो आर्विल्ले मुस्तींतलो अेक रुशी. Man of the Trees रुखांचो मोगी म्हूण संवसार ताका वळखतालो.

आयज अेकोलोजी अेकोलोजी सगळेच करतात. अुदक, वारो, भूंय, रुख, जीव, मनीस-सैमांत जें कितें आसा ताचो अेकामेकांकडेन संबंद आसा, सैमाची ही संतुला भंगूक दिवंक जायना, अशेंय आयज सगळेच म्हणटात. पुणून-

अेकोलोजीचें नांव लेगीत कोणे आयकूंक नाशिल्लें, हें विज्ञान नांवारुपाक लेगीत येवंक नाशिल्लें, ते मुस्तींत रिचार्ड सेन्ट बार्क बेकर सैमाच्या संतुलनाच्यो खबरी लोकांक पोटतिडकेन सांगपाक लागिल्लो.

धर्तरी ही आमची आवय-हाडामांसाचे आवये अितलोच जिवी. आमचे हाडामांसाचे आवयची कात आमी सोलून काडली जाल्यार ती जशी हायहूय करून रडपाक लागतली तशी धर्तरे वयलीं झाडां पेडां कातरतकूच तिवूय रडटा अशें तो सांगीत राविल्लो. देखून-

अेक लेगीत झाड कोणे मारूंक जायना. (जशी अेका लेगीत मनशाची आमी हत्या जावंक दिनात) आनी धर्तरे वयलो अेक लेगीत कोनसो झाड नाशिल्लो आमूंक जायना, अशें तो सांगीत राविल्लो.

धर्तरेक आमचे संस्कृतायेन जीवधात्री मानल्या-जिवांक जल्म दिवपी, जिवांक पोसवण दिवन वाडोवपी लेखल्या. धर्तरेचें हें रूप मनीस विसरलो तेन्ना ताचे गोमटेर देंवचार बसलो आनी तो हें ना जाल्यार तें निमित्त्य काडून झाडां मारोत सुटलो. परिणाम आमी पळेतात : जे सुवातेर अेका काळार कुचकुचीत रानां आशिल्लीं थंयच आयज आमी सहारा, गोबी आनी थार सारके रेंवेसडे पळोवपाक लागल्यात.

झाडां रेखीन दितात, फनिचरा खातीर मदेर दितात आनी हाल्ल्या काळार तीं फारेंन अेक्सचेंज्य दिवपाक लागल्यांत म्हूण मनीस तीं कातरता. रानांचीं रानां ताणें रेखीन-मदेर-फारेंन अेक्सचेंजीचे आशेन कातरून अुडयल्यांत.

बार्क बेकराचें काळीज मनशाचेर आयिल्लो हो अच्छव पळोवन रडटालें. तो म्हणटालो, 'सभाग्यांनो, तुमी कितें करतात, तुमकां खबर आसा? तुमी धर्तरेच्या पोटांतलें अदक ना करतात, जाचे बगर तुमी स्वास लेगीत घेवंक पावनात तो ओक्सिजन ना करतात आनी धर्तरेर रेवेंसडे वाडयतात, हें तुमकां कशें कळना?

कळना जाल्यार तें जाणा जावन घेयात.

आनी अक लेगीत झाड आमी मारचे नात असो सोपूत घेयात. विकासाच्या नांवान केरळांतले 'सायलेंट व्हॅली'चेर जेन्ना हावळ येता-शी दिसली तेन्ना बार्क बेकर अक्याणवद वसांचे पिरायेर कॅनडांतल्यान हिन्दुस्तानांत धावन आयलो आनी 'सायलेंट व्हॅलींत' वचून 'जीव वचसर' अुपासाक बसलो.

'सायलेंट व्हॅली' बार्क बेकराक लागुनूच वाटावल्या.

ताचे पयलीं काय ते अुपरान्त, अुगडास जायना, हिमालयांत चलिल्ल्या चिपको आन्दोलनाच्या सुंदरलाल बहुगुणाक आशीर्वाद दिवपाक तो अुतार पिरायेर हिमालयांत गेल्लो.

थंय टिहरी डॅम बांदतात तो पळोवन 'कसले भिकेचे दुवाळे लागल्यात तुमच्या सरकाराक, समजना.' अशें म्हणून ताणें आपणाली खंत अुक्तायल्ली.

निमाणें निमाणें ताणें सहारा रेवेंसडो आपणाल्या हातांत घेतिल्लो. यत्न केलो जाल्यार हांगा परतीं झाडांपेडां जावं येतात अशें म्हणून ताणें कांय सुवातांनी झाडां रोवन तीं जातात म्हण दाखोवन दिल्लें. अुपरान्त, अखल्या संवसाराकडेन ताणें मागिल्लें-

तुमगेली अकामेकांक मारपाखातीर अुर्ब केल्ली सेना अक दोन वर्सांखातीर म्हजे सुवादीन करात. हांव हो बीस लाख चौखणी मैलांचो सहारा रेवेंसडो परतो पांचवोचार करून दितां. पुराय संवसाराचें पोट भरत अितलें अन्न हांव हे अेकेच सुवातेर पिकोवन दाखयतां.

बार्क बेकरान Men of the Trees नांवाची अक संस्था स्थापन केल्ली आनी तिचे फांटे संवसारांतल्या शें देडशें देशांनी सुरू केल्ले.

तागेली अक 'प्रार्थना' आमचे मागणेन कवी मनोहररायांनी

कोंकणींत करून आमकां धाडून दिल्या. ती ह्याच आंकांत दिल्या. - कोंकणींत नवीं क्रमिक पुस्तकां तयार जातलीं. तेन्ना कोणाकूय तरी ती अेका खंयच्याय पुस्तकांत घालपाची प्रेरणा दितली हे आशेन.

हे प्रार्थनेंत काव्य नासत. पुणून काव्य जंयच्यान भायर सरता तें काळीज मात् तातूंत ओतिल्लें दिश्टी पडटा.

रुखांचो मोगी 'रिचर्ड सेंट बार्ब बेकर' हाची प्रार्थना.

तुज्या रुखांपासत देवा
उपकार तुजे आठयतां
रुखांतल्यानूच देवा तूं
आमचे लागीं अुलयता.

रूख सदांच आमकां दितात
मोग, सोबाय, शाणेपणां
रुखा बगर मनास ना

नितळ उदक पियेवपाक
शितळ वारें स्वास घेवपाक
रुचाक अन्न जेवपाक
आमकां दितात रूख
शक्त आनीक सूख

आमी लेगीत संवसाराक
जाता तितलें दिवचें बरें
वेतना सोडून हांगचें जिवीत
आदले परस करचें बरें

कितले आमी लायल्या रूख
फुलां-फळान तांकां भर
मोगाचें राज तुजें
आमकां दवर
धर्तरेची मेळची वळख
अशें कर.

अणकारपी : मनोहरराय सरदेसाय

०००

अभिमान कोणाकडेन कितेंच मागूंक दिना.
मद दुसऱ्याचें मागून हाडिल्लें परतें कुरूंक दिना.

अणभवान आमी शाणे जातात.
पुणून अणभव आमकां पिशेपणां करूनूच मेळटात.

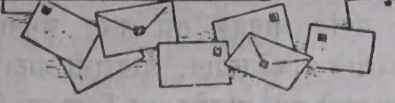
जें येना तें येना म्हणप हाका ज्ञान म्हणटात.

रानां मारता आसतना, मिनां अुस्पिता आसतना
अक गजाल विसरूं नाकात-

हें जें कितें तुमकां मेळ्ळां तें तुमगेल्या जाणटेल्यां
कडल्यान येरासांत तुमकां मेळूंक ना. तुमच्या नातरां कड-
ल्यान- नातरांच्या नातरां कडल्यान- तुमी तें अुशणें घेतलां.
तांकां तें परतें करपाचें आसा.

बरीं कामांच लपोवन करूंक जाय.

वाचपी कळयतात...

मळे-पणजी-गोंय ४०३००१
ता. २२-६-९०

संपादक,
'जाग'

जून म्हयन्याचो 'जाग' आंक वाचूंक मेळ्ळो. म्हजे चिटयेक दिल्ली जाप वाचली. गोंयचे अके थोर विचारवंत आनी सामाजीक सुधारणावादी व्यक्ती कडसून हे तरेची जाप मेळत अशें धरूंक नासल्यान तुमचेकडेन आदरान पळोवपाची म्हजी नदर अकदम सकयल देंवली. 'जल्मान सारस्वत' अशें तुमी मानतात हें वाचून खूप अजाप दिसलें. जातिचो कुंटुबाकडेन संबंद लावन दितात हें पळोवन आनी वाचून मन चलबिचल जालें. वर्णाचें जातींत रूपांतर जालें अशें कितले जाणकार सांगतात. मन गोंधळांत पडलां.

तुमचे सारक्या विचारवंतांनी जर 'जल्माच्यो जाती' मानल्यो तर भारतांतल्यो जाती केन्नाच ना जावपाच्यो नात. उलट 'जाती धर्मशास्त्र' आनी 'जाती संकरशास्त्रा' प्रमाण त्यो वाडत रावतल्यो. त्यो कितल्या लाखांनीं वाडत हें सांगूं नज. जल्म जातींत आस्पाव करूंक सुधारणा केन्नाच जावपाच्यो नात. 'हिंदु' धर्मांतल्या 'जाती संकर शास्त्र' बारकायेन वाचलें जाल्यार जातीची वाड ही दर अका मिश्र विवाहाचेर अवलंबून आसता. 'मिश्र विवाह' जालोरे जालो, सांगेर भुरगें जालें जालें अक नवी जात जल्माक येता. आसूं.

सुधारणा घडोवन हाडूंक तुमकां सारस्वत समाजाच्या पालवाची गरज कित्याक भासता हें समजना. आनी वाचून मोटें अजाप जाता. तुमी सारस्वत जात ही हेरां परस अूच आसा अशें समजतात काय कितें? पूण 'खंयचीच जात दुसरे परस अूच आसची न्हय वा मानची न्हय अशेंय तुमी सांगतात.' हे माचयेवयलें उलोवप कशें लागलें.

'जाती संकर शास्त्राच्या' आदारान विचार केल्यार सारस्वत हे खरेच 'सारस्वत' अजुनूय असत मूं? हांवें कांय वर्सां फाटल्यान भौ. पां. पु. शिरोडकरानी बरयल्लें कोंकणी पुस्तक वाचिल्लें. ताचें नांव आशिल्लें 'जाती आनी जातीचें समाजशास्त्र.' तांतूत ताणी जाती कश्यो भरसटल्यात हें दाखोवन दिलां. तुमी वाचलांच आसतलें. अशे तरेचीं पुस्तकां खूब विचारवंतांनी, संशोधकांनी बरयल्लीं वाचूंक मेळटात. म्हणटकच सारस्वत घराबे अभिमानान आपल्याक सारस्वत समजतात ते कांय शेकड्यां फाटल्यान सारस्वतूच आशिल्ले काय? आनी आतां आसात ते कशेच भरसटूंक ना मूं? तुमीच तुमच्या दुसऱ्या लेखांत बरयलां की आयचे 'राजपूत' हे हूण

आशिल्ले. हो अक मोटो संशोधनाचो प्रस्न. तसोच बयलो सारस्वतांचो. म्हज्या सानपणांत हांवें अक जातीचेरूच पुस्तक वाचिल्लें. त्या पुस्तकाचें नांव याद जायना. पूण बरयल्लें डॉ नारायण वेरेकारांनी. त्या पुस्तकांत तांणी जातिचेर आनी चड करून सारस्वतांचेर विस्तारान बरयलां. तुमी वाचलां आसतलेंच. तशेंच हालींच श्री. मारिओ काब्राल दसा हांणीय अक पुस्तक मारमाणोवा पोर्ट ट्रस्ट च्या सुवाळाचे निमित्तान बरयलां. तांतून तांणी सारस्वत कोण हें विस्तारान बरयलां. वाचलें आसतलें तुमी. अशो कितलींतरी पुस्तकां आसात. हांवें तुमकां सांगपाची गरजूच ना.

'समन्वय' घडोवन हाडपाचे भानगडींत पडून भारत देशांतलो समाज— जांव हिंदू, बौद्ध, जैन, क्रिस्तांव, मुसलमान वा दुसरो खंयचोय समाज केन्नाच सुधारत अशें दिसना. 'समन्वय' हें अक स्वप्न.

शाळांनी विद्यार्थ्यांक सुर्वेकूच सामाजीक इतिहास शिकोवंक जाय. मानव जातीच्या इतिहासाची 'History of Mankind' आज सगळ्यांत चड गरज. शाळा कॉलेजांतल्या शिक्षीत युवकांक मानवाचे उत्पत्तीची आनी उत्क्रांतीची आनी विंगड विंगड समाजाच्या मिश्रणाची जाणवीक नाशिल्ल्यान धर्माचे जाती परंपरेंतूच ते आपल्याक आसपावन घेतात आनी तेंच खरें 'जगत' अशें समजतात. मागीर विचारूंक नाका. ऊंच नीच ही भावना उग्रासता. तो अक अहंकारी जीवन जातींतल्यांत जगता. म्हणून आयचे तरूण पिळगेक 'roots' दाखोवपाची गरज आसा. Roots कळटकच जातीय आनी धर्मीक अहंकार वाडचो ना. तांच्यांत मंथन सुरू जातलें. आनी 'जाती' अहंकार आपशींच गळून पडटलो.

हें कृतींत हाडपाक म्हाका दिसना खंयचेय जाती संस्थेचो पालव घेवपाची गरज आसाशी!

तुमची जाप वाचून म्हजो वैयक्तीक निश्कर्श असो जाला की तुमकां जाती विरयत (casteless) समाज घडोवपाचो ना. जात जल्मान मेळटा अशें तुमचें मन. सारस्वत हो हेर जातीं परस अूच ही भावना तुमच्यांत दिसता. तुमचे इतले उंचायेचे विचारवंत जर जल्माचेर आधारून जाती मानूंक लागले तर ह्या देशाचें भवितव्य कितें जातलें काय? आतांच आख्या देशांत निवडणुको बी जातीचेर भार दवरूनच जातात. हरिजनांक अजून अुज्यांत घालून लासतात. तांतूत तुमचे सारक्या विचारवंताची भर पडली तर कितें जातलें ह्या देशाचें! कल्पनाच करूंक नज. सध्या धर्मा-नांवान आनी जमाती नांवान (TRIBAL) कुडके जावपाक पावल्यात. फाल्यां जाती नांवान देशाचे कुडके जावचे नात मूं?

बरें गोंय,

तुमचो

जगदीश कामत.

० ० ०

पर्वरी-गोंय

७-७-९०

जाती

आसल्यार

आसूं.

त्यो

आसल्यो

म्हणून

कांय

घात

जायना.

फकत

जातीं

मदली

ऊंच-उणाकपणाची

भावना

आसूंक

फावना.

ही

भावना

वचत

तर

जाती

निरुपद्रवी

रुपांत

उरतल्यो.

त्यो

तशो

उरल्यो

तर

त्यो

कोणाक

आडखळच्योनात.

उरफाटें

हे

अवस्थेंतल्या

जातिंचो

अेक

संस्था

म्हणून

त्या

त्या

जातींखातीर

विधायक

उपेग

जांव

येता.

हो

विचार

हांवें*

१९७९

त

मांडलो.

सर्वसादारण

मनशाक

तसो

बुदवंतांक

तो

मानवलोना.

जाती

नश्ट

जावकूच

जाय

हो

कांयसो

हट्ट

आनी

कांयसो

ध्यास

घेतिल्ल्यांक

जाती

दवरूंया

हो

विचार

कसो

रुचतलो

?

तांका

तो

रुचलोना.

जेन्ना

खंयचोय

विचार

नवो

आसता

तेन्ना

तो

तन्नो

आसता.

जून

जायसैर

थांबप

शाणेपणाचें

आसता.

जाती

संस्थाचो

विधायक

उपेग

जांव

येता

हो

विचार

अेक

दोन

कडेन

लिखीत

रुपांत

मांडले

उप्रांत

हावेन

ताका

जून

जावपाक

दवरलो.

आनी

फकत

विचारूच

जून

जावन

भागना.

विचार

मांडपीय

जून

जावपाची

गरज

आसली.

मे

१९९०*

'जागां'

त

भौ.

रवींद्रबाबान

तोच

विचार

मांडलो

आनी.

दिसलें

विचार

मांडपी

जून

जाता

तेन्ना

जाता.

विचार

जून

जाला

हें

निश्चीत.

अेक

association

म्हणून

जातीसंस्थेकडेन

पळोवन

तिचो

विधायक

कार्यांखातीर

उपेग

करून

घेवं

येता

अशें

म्हाकां

दिसता.

जातीप्रेम

हो

धागो

धरून

त्या

धाम्यावरवीं

ते

जातीपुरती

तरी

उदरगत

सादून

घेवप

शक्य

आसा.

जातीसंस्थांचो

वावर

हो

आकुं-

चीत

मनोवृत्तिचो

वावर

अशें

धरिनासताना

तो

अेकंदर

समाजाचे

उदरगतिचे

प्रक्रियेंतलें

विकेंद्रीकरण

(decentralisation)

वा

विशेशकरण

(Specialisation)

वा

विभागणी

(Division of labour)

म्हणून

ताचेकडेन

पळेल्यार

ह्यो

जातीसंस्था

आडख-

ळूंक

फावना.

ह्या

विकेंद्रीकरणांतल्यान

जाती

जातींमदीं

विधायक

सर्त

(healthy competition)

लागली

तरी

ती

समाजाच्या

बऱ्याक

पडूं

येता.

हेर

मळांचेर

विकेंद्रीकरण

ही

उदरगतिची

गरज

जावन

गेल्या.

दुसऱ्यांक

पिडीनासताना

आपापले

परीन

आपली

उदरगत

सादून

घेवपाखातीर

हेर

मळांचेर

विकेंद्रीकरण

खूप

उपेगीं

पडलां.

शिक्ष-

णीक

मळार

शिक्षकांची

आनी

शिक्षकेतरांची

अशो

दोन

संघटना

जाल्यात.

पर्थून

शिक्षकांमदींच

विद्यापीठीय,

महाविद्यालयीन,

उच्च

माध्यमीक,

माध्यमीक,

मुळाव्यो

अशो

वेगळ्यो

वेगळ्यो

संघटना

त्या

त्या

थरावेल्या

शिक्षकांखातीर

वावुरतात.

आनी

अशें

करताना

ह्यो

वेगळ्यो

वेगळ्यो

संघटना

अेकामेकांक

मारक

जायनात.

पूरक

जातात.

ह्याच

तत्त्वान

आमी

जातीसंस्थांकडेन

आनी

तांच्या

वाव-

राकडेन

पळोवं

येता.

ह्या

मळार

मध्यवर्ती

सामाजीक

संस्थांवरवीं

आख्या

समाजाचो

कारभार

आटापाक

हाडप

कठीण.

अर्थ

आनी

मनीसबळ

ह्या

दोनूय

अर्थान.

मध्यवर्ती

संस्थेवरवीं

सगळ्यांकडेन

आनी

सगळ्यांमेरेन

जावप

शक्य

नासता.

मनांत

आसुनूय

तशें

करप

जमना.

जातीसंस्थेवरवीं

विकेंद्रीकरणाचे

प्रक्रियेंतल्यान,

वावराचो

आटाप

मोटवो

जाल्ल्यान,

सगळेकडेन

आनी

सगळ्यांकडेन

लक्ष

दिवप

जमूं

येता.

जाती

जाय

आसल्यो

म्हणून

जातीभेद

जाय

अश

जायना.

जाती

ह्यो

जातीभेदाचें

गरज आसा. हो target आसत तर बऱ्याच लोकांचें सहकार्य मेळू येता.

ऊंच उणाकपणाची भावना ही वास्तवापरस परंपरेंतल्यान निर्माण जाल्ली दिसता. अेका तेंपार जरी ताका वास्तवाची फाटभूंय आसली तरी आयचे घटकेक तरी तिचो भरिभार परंपरेचेर दिसता. मुळांत मुरवात जरी मानवशास्त्र (anthropology) आनी मानसशास्त्र (psychology) हांचो आधार घेवन जाल्लो आसलो तरी मद्याक तिका तेंको मेळळा तो परंपरेचो. परंपरेन चलत आयलां, परंपरेन चलत गेलां. ही परंपरा तशी अशक्त जाल्या. जाय तसो धपको घालूंक मेळ्ळ्यार तो मोडो येता. रगत, वंश, कूळ सारकिल्यो शास्त्रीय (आनी अशास्त्रीय) कल्पना आयज कोणाचे तकलेंत आसतशे दिसना. आनी म्हणून परंपरेचेर धपको घालपाचें काम आनीक सोपें जालां.

ऊंच उणाकपणाची भावना ही तशी थोडी अप्रूप गजाल दिसता. अेक म्हळ्यार ही भावना सगळ्याच जातीं मदीं दिसता. सामक्या सगल्या थरार आशिल्ल्या अस्पृश्य जातींमदीं लेगीत दिसता. प्रत्येक जातीखातीर दुसरी अेक तरी उणाक जात आसाच. दुसरी मजेची गजाल म्हळ्यार दर अेके जातीखातीर पर्थून अेक तरी ऊंच जात आसा. दर अेक जात जशी आपणाक खंयच्या ना खंयच्या जातीपरस ऊंच मानता तशी ती आपणाक खंयचे ना खंयचे जातीपरस उणाक लेखता. आपणाक ऊंच मानप समजुपासारकें आसा. आपणाकूच आपणें उणाक लेखप खंयच्यान आयलें कळना. अेकाद्रो जात आपणाक हेर जातीपरस ऊंच मानता तर ते जातीक घमेंडी म्हणून कुशीक दवरूं येताली. तूं आनी तुजें व्हडपण घेवन बस म्हणूं येतालें. पूण ना. ते जातिच्या व्हडपणाक हेर जाती मान्यताय दितात. आपणाकडेन खालतेंपण घेवन तिका ऊंच लेखता. हांगा ऊंच उणाकपणाची भावना घट जाता. ऊंच उणाकपणाची भावना नश्ट करपाच्या वावरांतली सगळ्यांत व्हड आडखळ ही आसतली. हांगा चड खर धपको घालचो लागतलो. आपली जात कोणा दुसऱ्या जातीपरस उणाक न्हय हेर जाती इतलीच ती व्हड आसा. दर अेक जात ही सामाजीक विकेंद्रीकरणाचे प्रक्रियेंतली अेक वेवस्था हें दर अेके जातीन समजून घेतलें तर स्वताकडेन खालतेंपण घेवपांतल्यान जो अेक inferiority complex निर्माण जाला वा अशा complex तल्यान स्वताकडेन खालतेंपण घेवप जालां तें वचूं येता.

Superiority complex तल्यान ऊंच उणाकपणाची भावना निर्माण जाली तर विरोधांतल्यान अशे भावनेक तोंड दिवं येता. विरोधाखातीर हांगा मार्ग उक्ते आसतात. पूण inferiority complex तल्यान निर्माण जाल्ले भावनेक पयस करप भोव कठीण. कारण हांगा विरोधाक उकती सुवात मेळना. दुसऱ्यान केल्ल्या अन्यायाक फांकडून उडोवं येता. आपूण जावन खासा अन्याय पोटलून बसाल्याचो अन्याय खंयच्या भायल्या मार्गान पयस करप? हो inferiority complex आमचो पयलो target जावंचो पडटलो.

सी. एम. : अेक दर्शन

धण घण घण कटर

घण घण घण...

बेताळाचो भार कसो पावल्यो मारीत

सी. एम. कॅबीनांतल्यान भायर सरता;

आमी सगळे फाटल्यान धांवतात

राखण्याफाटोफाट बोकडचो चलच्यो तशे...

बऱ्याच जाणांक आवियार करून

सी. एम. आतां भायर सरला...

कोणाक बिबूत लागल्या कोणाक लागुना

कोणाचेर पडल्या बेतकाटी.

कोणावयलें भूत देवलां

कोणाचेर नवें भूत बसलां...

घण घण घण कटर

घण घण घण...

सी. एम. भितल्ले भितर खुद्दा

ताजेर नदरांचीं शेंसरां...

सी. एम.च्या तोंडार आतां फांतोडेची तांबशी फुटल्या...

अेके जाण्टलिचो पूत माडावयल्यान पडून मेला;

सी. एम. अपुरबायेन तिगेलें गाराणें आयकता

पूण भारच तो; भक्तांक चड लागीं करूंक फावना

सी. एम. रोकडोच सोंपणां दंवता.

आमीय फाटोफाट सोंपणां देंवतात...

भार जितलो भिरांकुळ तितलोच भार खर...

सी. एम.च्या तोंडावयल्यो आमच्यो नदरो हालतात...

आनी मागीर निमाणें

आमच्याच शेंसरांनी काडिल्लो हो भार

आमचेच मुखार रथांत बसून फरक करून पशार जाता...

“भार” निवळ्ळेबगर

कूड केन्नाच “मनशांत” येना...

सुदेश शरद लोटलीकार

Superiority complex आनी inferiority complex दोनूय वचपाची गरज आसा. हे दोनूय पोटलून बसतल्यांकडच्यान सहकार्य जितल्या प्रमाणांत मेळटलें तितल्या प्रमाणांत जातीभेद नश्ट जातलो. खंयच्याय अेका पंगडान आंग फाटीं घेतलें तर सगळेंच फुकट वचूं येता.

बरें मागून,

तुमचो,

तानाजी हळर्णकार

विचारां-धार

‘अितलीं’ वर्सा आमी हेंच खरें म्हण मानीत आयिल्ले. आतां तें फट म्हणपाचें कळ्ळें. पुणून अितलीं वर्सा जें मानीत आयलां तें आतां कशें सोडून दिवें ?’

हे तरेचो अेक पेंच कांय जाणांक पडटा.

पयर अेकल्याक हांवें म्हळें, ‘गांधीचे वाटेन आमी गेल्ले जाल्यार वीस पंचवीस वर्सां भितर देशांतली गरिबी ना जातली आशिल्ली. आमी ती वाट out of date म्हणून सोडून दिली. आनी... च्वाळोस वर्सां उपरांत लेगीत आमी गरिबी ना करूंक पावले नात...’

‘तु म्हणपाक लागलो, ‘हें आमकां आतां कळपाक लागलां. पुणून अितलीय ही वाट चल्ल्या उपरांत आज आमी ती कशी सोडून दितले...? आतां हेच वाटेन मुखार वचपाचें.’

हांवें म्हळें, ‘म्हाड्डोळच्यान पणजे वचपाक भायर सरिल्लो कोणूय काणकोणा पावलो जाल्यार कितें समजुपाचें ? तो वाट चुकला हेंच मू ? मनीस वाट चुकलो जाल्यार आपूण वाट चुकलो म्हणपाचें ताका समजूक जाय. समजले उपरांत मेकळेपणान आपूण वाट चुकलो म्हण सांगपाचें ताच्यांत धैर्य आसूंक जाय. अितलेंच न्हय, तर हांव हे मुखार हे वाटेन चलपाचों ना असो निर्णय घेवपाचेंय ताका काळीज जावंक जाय. आपूण अेकलो पडटलों, हो भय ताणे काळजांतलो काडून अुडोवंक जाय.

अख्या संवसाराक फटोवं येत. मनीस खासा आपणाकूच कसो फटयतलो ?

गुजराती भाशेंत अेक म्हणणी आसा- ‘जाव्या त्यांथी सवार’ ज्या खिणाक मनशाक जाग येता त्या खिणा सावन ताची सकाळ सुरू जाता-हो अथ हे म्हणणेचो. चुकिल्ली वाट केन्ना खरी जायना. पणजे वचपाक भायर सरिल्लो मनीस काणकोणा पावलो-आनी तेच वाटेन मुखार चलत रावलो-जाल्यार तो कारवारा पावत, मगळुराक पावत, कोचिनाक पावत-नीट दक्षिण धरुवार पावत, पणजे केन्नाच पावपाचो ना चुकिल्ले वाटेन मनीस कितलोय मुखार वचूं, खरे वाटेन तो केन्नाच येवंक पावना. चुकिची वाट ती चुकिची वाट. हेच वाटेन तो मुखार गेलो जाल्यार ताचें प्रत्येक पावल चुकिचेच वाटेन पडन रावतलें- खऱ्या मुक्कामा पसून ताका तें पयसूच व्हरतलें. ‘आतां कितें करूं ? अितलो पयस पावलां. आता फाटल्यान कसो सरूं ?’ अशें समर्थन करपांत मनीसपण ना. चुकलां तें चुकलां अशें मानून ती वाट सोडूनूच दिवंक जाय. चुकिचे वाटेन चलचों ना म्हण ताणे निर्धार करचो. म्हणटकूच ‘आतां कशें जातलें ?’ बी तागेले सगळे दुबाव ना जातले. दुबाव ना जाले म्हणटकूच मनांतलो सगळो गोंदळ, सगळे वांवाळ, सगळे घुटमळे अेका खिणांत अुबून वतले. आनी ताचीं पावलां पडूंक जाय तेच दिकेन धीरसाणेन पडूंक लागतलीं. कळाव नाका. back to the right path- नीट वाटेनूच चलपाचें.

पावस येता, वीत येता

पावस येता, वीत येता
माकडाचें लग्न जाता
पिर्वळच्या कुळागरांत
माकडाचें लग्न जाता !
माडयांच्या माटवातळा
व्हांवतात उदकापाट
पिकिल्ल्या पणमुलांचो
मुटला घमघमाट.
पोरां तोरां जमा जाल्यां
घोटां पुंजावंक आंब्यातळा
नागवेली शिडशिडीत

चडल्या उब्या मसंगाचेर
माडयो नाजूक व्हांकलो कशो
धोलतात जळीमळीं
तांकां धीर दिवपाखातीर
माडांखांब न्हवरे कशे
उदकाच्यो झरीवाये
मुरगुट्टात भांगरा वोतांत
माकडाचें लग्न जाता
पिर्वळच्या कुळागरांत !
बेव्याचें वाजप चल्लां
शेतांतल्या व्हडल्या तळ्यांत
बेताळाच्या देवळांतल्यो
धांटी मदीं घणघणटात.
धोलाचेर वडी घालता

गांवचो देवळी अंन
शेनायकार, सूतकार
शेनाक, सूतक फूक घालतात
वीत येता, पावस येता
सैमाचो खेळ जाता
माणकुलीं वामरां धांवतात
शेंपडचो फुलोवन वाऱ्यावांगडा
भटाचो बाबुलो घरांत
संध्येची परवड म्हणटा
ताचो आजो जांबुवंत
वेदांच्यो ऋचो म्हणटा
आनी असल्या बोवाळांत
माकडाचें लग्न जाता!

— लक्ष्मणराव सरदेसाय

भजनाचो सम्राट

— रमेश सखाराम बरवे

मनोहर शिरगांवकार गोंयांत रावनूच व्हड जाले. तांणी प. दत्तारामजी नानोडकार वस्तादांकडल्यान तत्व्याचेंय शास्त्रशुध्द शिकप घेतलें. एक परिपूर्ण कलाकार म्हणूनच मनोहर शिरगांवकारांचो आदर करचो पडटलो.

१९५४ उपरान्तचो काळ हो मनोहर शिरगांवकाराचो उदेंतेचो काळ. ह्या काळांत तांणीं भजनां, नाटकां हे निमतान सगलें गोंय पालथें घालें. गोंयांत असो एकूय कलाप्रेमी आसचो ना जाका मनोहर शिरगांवकाराचें नांव खबर ना. आनी गोंयांत असो एकूय गांव वा वडो आसचो ना, जंय मनोहर शिरगांवकाराचो कार्यक्रम जावंक ना.

गोंयच्या सैमान नटिल्ले, चंवरिल्ले हे भुंयेर कितल्याशाच कलाकारांचो जल्म जालो. हांगाच्या सैमा वांगडाच हांगाचे मातयेचो हां गूण आसा देवळांचे सरभोवतणीं गायन आनी वादन तशेंच नाट्य कला फळां-फुलाक आयली. अभिजात संगीताचो झरो गोंयच्या खाम-धुमटांतल्यान व्हांवूंक लागलो !

गोंयकार जसो नाटकांचो पिसो तसो भजनांचोय. सोहिरोबा, कृष्णभट बांदकार आनी कितल्याशाच सन्त महंतांनी भागवत धर्माची घुडी गोंयांतूय उबारून धरली. भगवद् चिंतनां बरोबरच लोकांमदीं जागृताय हाडली. गोंयकारांचे निजाचे अध्यात्म वृत्तींत सन्तांच्या अभंगांनी जाग निर्माण केली.

ह्या पन्नास साठ वर्सांत गोंयांत ज्या भजनी कलाकारांनी लोकांमदीं आपलें नांव केलें तांतले फांकिवन्त अशे कलाकार म्हळ्यार मनोहर मुकुंद शिरगांवकार.

मुक्तताये पयलिंचो, १९३० वा ताजे आदलो एक दोन वर्सांचो

तो काळ ! जात्रा काल्यांतल्यान नाटकां जाताली तीं गोंयकार नाटक कंपनीचीं. गोंयांतले कांय हौशी नाटकी एकठांय करून तांचे कडल्यान पोर्तुगी संगीत नाटकां बरोवन तीं माचयेंर हाडपाचीं आमंत्रणां गोंयचे एक नामनेचे संगीतकार आनी नाटककार कै. सखारामबुवा बरवे, हे घेताले. गोंयांत म्हाड्डोळाय अशे पंगड आशिल्ले. कै. बरवे हे त्यावेळार सवाई गंधर्व आनी बापुराव पेंढारकर हांचे कंपनींतल्यान नट, पेटीवादक म्हणून कामां करून गोंयांत सासणाच्या रात्रियाक आयिल्ले. ह्या दोन कंपन्यांतल्या कामाचो अणभव पदराक अशिल्लोच. गोंयांतल्या कांय हौशी नटांक नाटकां शिकोवपाचें तांणी थारायलें. आनी गंधर्व-पेंढारकरां सारकी गोंयांतूय नाटक कंपनी चलोवपाचो हावेम धरून, - गोंयच्या हौशी नाटकांक शास्त्र-शुद्ध नाटकांचें शिकप दिवन तयार करपाचो निश्चय केलो. नव्या नटांखातीर गोंयच्या सान्नी कोनशांनी ते भोंवले. अशेच एके भोंवणेन आसताना बरवेबापू अस्मोड्या लागमार आशिल्ल्या शिरगावां पावले. थंय ' दोन ल्हान भुरगे, जांकां देवदितो गळो आसा आनी शिटूक आसात ! ' अशी खबर कोणेंतरी दिल्ली. देवळा लागींच आशिल्ल्या एका घरांत हे भुरगे रावताले. दोगूय शिरगांवकार - एक सुकडो आनी दुसरो विश्वनाथ. बापूनी सुकड्याठांय खूप किर्दें पळेलें. भिये नामताना नाटकाचे संवाद शिकयता तशे उलोवप, गायनाचें गित्यान नासताना लेगीत सुरांत पदाच्यो एक दोन वळी म्हणप. विश्वनाथ अभिनयांत तितलो हुशार दिसलो ना. पूण फुडें तो तबला वादनांत वस्ताद जालो. सुकड्याक सखारामबापू बरवेंनी आपणाले कंपनींत दवरपाक म्हणून शिरगांवच्यान व्हेलो. शिरगांवा त्यावेळार मेजून २०-२५ घरां. आनी पोट भरपाचें साधन म्हळ्यार देवळांतच देवोची सेवा करून, जें किर्दें मेळटा तें. सुकड्याचे आवयन व्हड खोशयेन पुताक बरवेंचे सुवादीन केलो. लयरायूच उल्याक पावली म्हणून तिणे व्हडा भक्तिभावान तिजे अक्कार आठयले. पूत नशीब जोडोत-कांयच ना जालें तरी पोट तरी भरपाक शिकत म्हणून तिणे खोशयेभरीत काळजान पुताक निरोप दिलो.

बापू बरवेचीं नाटकां जेन्ना वंद आसताली तेन्ना ते हार्मोनियम शिकावपाचो क्लास सुरू करताले. आनी कीर्तनांय अशीं मदीं चालू आसताली. सुकड्याक बरवेनी सर्वार्थान घडोवपाचें थारायलें, पयली पयली नाटकानी स्त्री पार्ट करूंक दिवन ताजी भीड मारून बुडयली. जेन्ना नाटकां नासतालीं तेन्ना पेटयेची आनी गायनाची तालीम दिली. अशें हें दोन चार वर्सां चल्लें. मागीर सुकडो बरवेंचे कंपनींत नायकाचीं कामां करूंक लागलो. ताच्या गोड गळ्यान गोंयकारांक पिशें लायलें. गोंयाभायर ताजी नामना जाली. हाचेंमदीं सुकडो मास्तर दिनाच्या बलवन्त कंपनींत गेलो. आकाशवाणी पणजी केंद्रावेल्यान दीनानाथांच्या यादस्तीं संदर्भान तांची एक मुलाखत आमी वितरायल्ली. तातूंत आपणाक सुकड्याचो मनोहर दीनानाथांनी केल्ल्याचें ताणी म्हळां.

मास्तर दीनानाथांची कंपनी चड काळ मनोहर शिरगांवकारांक मानवली ना ते परतून गोंया आयले. नट, हार्मोनियम वादक आनी गायक म्हूण ते गोंयकार रसिकांमदीं प्रसिद्धीक आयले. सखाराम

बापूंची कंपनी चालूच आशिल्ली. तांणी वळवयच्या कांय नाटकी लोकांक एकठांय करून तांच्याच पालवान 'ललितप्रभा संगीत मंडळी' सुरू केल्ली. हे कंपनीतल्यानच मास्टर गंगाराम आनी मास्टर दत्ताराम हे वळवळयचे दोन भुरगे नाटकांतल्यान फुडें आयले. दत्तारामगणू तर आपणाल्या कर्तृत्वान 'नटसम्राट' पदाक पावले. ललितप्रभेंतल्यान ते विष्णुपंत बोरकरांच्या प्रभात कंपनींत गेले आनी हांगाच तांच्यांतलो नट घडत गेलो. पंत बोरकरांनी दत्तारामाक सर्वार्थान घडयलो. मराठी रंगभूमीच्या अतिहासांत मास्टर दत्तारामाचें नांव भांगरा अक्षरांनी बरोवचें पडटलें. येदें व्हड काम ताणी करून दवरलां. निर्व्यसनी, नम्र आनी रंगभूमीकडेन प्रामाणिक असो दत्ताराम बापूंसारको नट अजून जावपाचो आसा.

ललितप्रभेंत अशें कितलेशेच नट नामना पावले. तांतले एक मा. रघुवीर नमशिकार. त्यावेळार बामणां-भटांनी नाटकांत तोणाक रंग फासून नाचप म्हळ्यार अप्रतिष्ठेचें समजताले. खुद्द सखाराम बरवेंक ब्राह्मण समाजांतल्या कांय सोवळ्या भटांनी भायरो केल्लो. सखाराम बरवे मू? तो भट रे कसलो? तो नाटकी मरे! तीच गत रघुवीर नमशिकारांची नमशिकारांनी आपणालें मळ मराठी रंगभूमी पुरतें मोटवें दवरूंक ना. नशीब काडपाक ते महाराष्ट्रांत गेले आनी उर्दू रंगभूमी गाजोवन, भांगरा तसरिपो घेवन आयले.

मनोहर शिरगांवकार मात गोंयांत रावूनच व्हड जाले. मदल्या काळांत ताणी पं. दत्तारामजी नानोडकार वस्तादांकडल्यान तबल्याचें शास्त्रशुद्ध शिकप घेतलें. एक परिपूर्ण कलाकार म्हणूनच मनोहर शिरगांवकारांचो आदर करचो पडटलो. बरवेंनी नाट्य शिक्षणा वांगडाच गायनाची आनी पेटो वादनाची तालीम दिवप चालूच दवरलें. सखारामबुवांचो नांव घेवपासारको शिश्य म्हणून मनोहर शिरगांवकारांचेंच नांव घेवचें पडटलें. नाटकांतल्यान गोंय, कारवार सावन्तवाडी, मालवण, वेंगुर्ला हांगा मनोहर शिरगांवकारांनी नांव जोडलें. ताच्या सांगाताक पोलीस संगीत नाटकां बसोवप, भजनांचे कार्यक्रम करप हें चालूच आशिल्लें. संगीत नाटकांतलीं पदां हीं भारतीय संगीताच्या बाजाचेर आधारिल्लीं. आनी हीं सगलींच नाटकां शिरगांवकारांनी केल्लीं वाजयल्लीं. गळ्याचेर योग्य अशे संस्कार जांवक लागले.

१९५४ ते हालीमेरेनचो हो मनोहर शिरगांवकाराचो उदेंतेचो काळ. ह्या काळांत तांणी भजनां, नाटकां हे निमतान सगले गोंय पालथें घालें. गोंयांत असो एकूय कलाप्रेमी आसचो ना जाका मनोहर शिरगांवकारांचें नांव खबर ना. आनी गोंयांत असो एकूय गांव वा वाडो आसचो ना, जंय मनोहर शिरगांवकारांचो भजनाचो कार्यक्रम जावंक ना.

मनोहर शिरगांवकार ही एक व्यक्ती नाशिल्ली, संस्था आशिल्ली.

गोंय मुक्त जाले उपरान्त तांची प्रतिभा फांकत गेली. १२ जानेवारी १९६२ वर्सा पणजी आकाशवाणी अस्तित्वांत आयली. त्यावेळार गोंयचेच एक सुपूत मानादीक सीताकान्त लाड हे कार्यक्रमांचे मुखेली म्हणून आयिल्ले. निवृत्तीमेरेन ते ह्याच केंद्राचेर वेगळ्यावेगळ्या हुद्यांचेर उरले. तांचे मुजतीत पणजी आकाशवाणीचे

संगीत कार्यक्रम तरतरताले. गोंयच्या सगळ्या ल्हान-व्हड कलाकारांक तांणी आकाशवाणीचेर हाडून तांची कदर केली. त्या भांगरा दिसांनी वावुरपाचें भाग्य म्हाका मेळ्ळां हेंवूय हांगा मुद्दाम बरयन शें दिसता. भौ. लाडांनी मनोहर शिरगांवकारांचो मनोहरबुवा केलो. मनोहर शिरगांवकारांची लोकप्रियता आनी तांची तांक तांणी लक्षांत घेवन तांच्या पयल्याच भजनाच्या रेडिओवेल्या कार्यक्रमांत निवेदन करूंक लायलें. 'मनोहरबुवा शिरगांवकर भक्ति संगीताचा कार्यक्रम सादर करीत आहेत!'

एकदां अशेंच निवेदन करताना हांवें मनोहर शिरगांवकर म्हणून अनाउन्स केलें. त्यावेळचे अधिकारी कितले शिटूक आनी कर्तव्यतत्पर आशिल्ले तें पळेयात. कचेरी १० क सुरू. लाड सायब णवांकच येवन बसताले. येनाफुडें तांणी आपोवणें धाडलें. हांव तेन्ना नवोच. नोकरी तिगोवन दवरपाचे खटपटींत कितेंय तरी चुको जाताल्योच.

लाड सायबांचे मुखार बसपाचें सोडाच, उबें रावपाचें धाडसूय पांयाक नासतालें. भियेत भियेत तांच्या चेंबरांत गेलों.

'या बरवे, आज सकाळीं भक्तिसंगीत कोणाचें आशिल्लें? हांवें म्हळें, 'मनोहर शिरगांवकारांचें.' 'कितें म्हळें तुमी? मनोहर शिरगांवकर? आनी सकाळची अनाउन्समेंट तीच जाली. मनोहरबुवा म्हणात. कांयच उणाकपण येवंचें ना तुमकां. आनी जें कथूं शीटांत बरयल्लें आसा तीच अनाउन्समेंट करात.'

कलाकाराविशीं केदो हो आदर! भौ. लाडसाहेबांसंबंदान बरयतलो जाल्यार एका पॅरॅग्राफान जावचें ना. ताका कितलिशींच पानां बरोवंचीं पडटलीं. कलाकागांचो खरो चाहतो. दिलदार काळजाचो! सद्गृहस्थ. म्होव्यां अंतस्कर्णाचो!

नाटकांनीं कामां करपाचें सोडून मनोहरबुवांनी नाटकां बसोवप, भजनां गावप, भजनां शिकोवप हाजेर चड भर दिलो. मडगांवची दिडी वास्कोचो सप्ताह, दिवचलचो नवो सोमार, शिरगांवचो नवो मंगळार, आनी ह्या ना त्या निमतान जावपी शेंकड्यांनी सप्ताहांत मनोहरबुवा आसासर तांची हाजेरी लागली ना अशें केन्नाच घडलें ना. गोंया भायले नामनेचे गावपी भजनांच्या कार्यावळींनी येवन लेगीत, मनोहरबुवांच्या दिडीभजनां बगर हे कार्यक्रम पूर्णत्वाक पावनाशिल्ले.

भावीक गोंयकारांक मनोहरबुवांचो ताळो आनी तांणी गायिल्ले भक्तिरसान भिजिल्ले अभंग ओडलायणे दिसताले. मनोहर बुवांचें भजन म्हळ्यार भाविकांक ती पर्वणी शी दिसताली. तांगेलें मराठी शिकप व्हडलेशें नासून लेगीत तांच्या भजनांतले उच्चार स्पष्ट आशिल्ले. नव्यो नव्यो आकर्शक चाली ते अभंगांक आनी गवळणींक लावन भक्तिभावान गाताले. ते नाटकां बसयताना शिस्तीन बसयताले. भाशण चोख पाठ, शुद्ध आनी स्पष्ट उच्चार हाजकडेन ते लक्ष दिताले. तांणी गोंयात कितलेशेच नाट्य कलाकार तयार केले. तशेंच भजनी पंगड तयार केले.

रामनाथी, वेरें बार्देस, मेर्सावाडो, चोडण, दिवचल, कुडणें, कोठंबी, माटणें ह्या गांवांनी ते ह्यात आसासर नाटकां वा भजनां व्वांबगर जावंकच नात.

मनीस-जीण पूर्णतायेक पावयतलो जाल्यार-

१. ते जिणेची झाडां-पेडां नी हेर खुवावळ हांचे लागीं अतूट लागणूक आसूंक जाय. आनी

२. सवणीं नी मोनजात आनी मनीस हांची दाट इश्टागत जावंक जाय.

झाडां-पेडां तशेंच सवणीं आनी हेर प्राणी हांकां बारीकसाणेन नियाळीत आनी निवळ कान दिवन आयकत जाल्यार अशें दिसतलें की मनशान आपणाले जिणे-उदरगतीखातीर तांचे कडल्यान घेवपा-सारकें जायतें- खूब खूब आसा.

नशीब ना जाल्ल्यान, तेंच घेवंक मनीस सोदिना आनी परिपूर्ण जावपाचें फळीत तो सादुंकच पावना.

भजनांतल्यान तांणी जे कलाकार फुडें हाडले तातूंत नंद-कुमार पर्वतकार, सोमनाथ च्यारी, खासा तांचे पूत नाना आनी गुरुदास, बालाजी कामत, नरहरी वळवयकार, दत्ताराम वळवयकार, हांचो आस्पाव आसा. आज हे कलाकार भजनाच्यो कार्यावळी स्वतंत्रपणान आनी समर्थपणान करूंक लागल्यात. सर्गेस्त नंदकुमार पर्वतकार जाल्यार तांगेलो मानस पुत्र. नंदकुमाराक खऱ्या अर्थान घडयलो मनोहरबुवांनीं. निमाणे मेरेन दोगांनी एकामेकांचो सांगात सोडूंक ना. गोंयचे एक ज्येष्ठ गावपी आनी भजनी कलाकार भौ. रामनाथ मठकार केन्नाय सांगनात- 'मनोहर गेलो आनी त्यो फांतोडेमेरेन रंगपी भजनाच्यो मैफिलीय सोंपल्यो. ताजेबगर भजनाच्या पंगडांत बसप म्हळ्यार अळणी जेवण जेवप. मनोहर भजन फुलयतालो. आपणाल्या सामर्थ्याचेर तो भजनांत प्राण हाडटालो. भाविक लोकांक वरांची वरां भुलोवणी घालतालो. ताज्या गवळणीक शब्दावांगडा स्वरांची जोड मेळ्ळी म्हणटकच तान भूक न्हिवताली. मनोहराच्या भजनांक गर्दी जावंक ना, अशें केन्नाच जालें ना.'

भजनांतल्यान मनोहरबुवांनी एकचाराची जोत पेटयली. लोकांची मनां नितळ केली. घरा घरांत भक्तिरस पावयलो. तर्नाट्याक लेगीत लजयत अशी तांची उमेद आशिल्ली. फांतोडे मेरेन ते गायताले पूण तांच्या आवाजाक धार चडत वताली.

गुरुचेर तांची भक्ती अगर. सखारामबुवा बरवेंचेर सरकाराचें वारेंद आशिल्लें. संवसाराचेर उदक सोडून ते सावन्तवाडींत रावताले. पुर्तुगेजांनी सगल्यो शिमो बंद करून अडयल्ल्यो. अश्या वेळार दोन तीनदां चोरयां मनोहरबुवा गुरुची खबर घेवपाक जीव संकटांत घालून सावन्तवाडी पाविल्ले. बरवेनी तांकां शिटकावणी दिली, 'मनोहर, असो येंव नाका. म्हजेखातीर पुर्तुगेजांच्या हाताक लागशी जाल्यार तुजी गत कितें जायत सांगूं नज. गोंयाक तुजो

गरज आसा. म्हजी अुणीव तुवें भरून काडूंक जाय !'

मनोहरबुवांनी दोळे ओले करून म्हळें, 'बापू, तुमचेबगर गोंयांत रावूं नज. तुमचो अुगडास दीस रात मतायता.'

जेन्ना सखारामबुवा पुर्तुगेजांचो झटको येवन १९६४ ते १९६२ मेरेन हांतरणार पडले तेन्ना हो तांगेलो सत्शिश्य आठ्या पैच्यान तांची खबर घेवन वतालो. बापूच्या पांयार माथें दवरून सान भुरग्याभशेन घळ घळ रडून तांचे पांय भिजोवन अडयतालो. 'बापू, नियतीन तुमकां जी ही ख्यास्त दिली ते बदला म्हाका दिल्ली वा म्हाका विचारिल्लें, सांग मनोहर ही ख्यास्त बरवे बदला तुका दिवं ? तर हांव व्हडे खाशयेन ही ख्यास्त पत्करतलों आशिल्लों. बापू, तुमचे बगर गोंयचें कलेचें मळ उकतें दिसता, उजाड दिसता !' अशें म्हणून बापूच्या हड्ड्याक माथें लावन एकाद्र्या माणकुल्या भशेन तांचे वेगेंत वतालो.

मनोहरबुवा हे गुणग्राही आशिल्ले. मूय जशी एक एक कण साकर पुंजाग्रता तशें भजन, नाटक संगीतांतलें जें किदें बरें दिसता तें एकठांय करताले. 'जोडोनिया धन उत्तम व्यव्हारें' हे नीतीन तांणी संवसारूय बरे भशेन केलो. पूत-धुवांचो सांबाळ करून तांका बेंस बऱ्या मार्गाक लायले. तांका मर्ण लेगीत भजनाची तपश्चर्या करतां करतां आयलें- ही लेगीत एक अजापाची गजाल.

बुवांचें योगदान गोंयच्या कला क्षेत्रांत भोव मोटें. ताका उतां नात. तांचो अुगडास विरंतर येवंचो म्हणून गोंय सरकारान भजनी सर्ती दवरून तांचें रीण फारीक करपाचो यत्न केला. तांचो भोवमान राज्य पुरस्कार दिवन मरणाउपरान्त काय जायना, पूण सरकारान करचो. राज्यांतलो मानादीक कलाकार जावपाचो मान ह्या व्हड कलाकाराक फावो जाता, हातूंत कोणूच दुबाव घेवंचो ना. अशा ह्या व्हड कलाकारांक म्हजीं ही अत्रांची आर्गा-

वाणपण

— महादेव नाडकर्णी

त्या दिसा तिठ्यार आपणाक लोक हांसले म्हूण सोयरूबाबान ताची कांयच पर्वा केली ना आनी वाणपण करपाचें केन्नाच सोडलें ना.

कांय दिमांनी तेच मासळकात्रीन सोयरूबाबाक पळेलो आनी फाटलें सगळें विसरून तो म्हऱ्यांत पावतकीर ताका तिणें म्हळें, 'भाटकारा, मासोळी घेना ? बऱ्यो मुड्डश्यो आसात, चोय.'

'कसो वांटो दिला गे ?'

'दिवपाचे धा रुपोय. पूण तुका म्हूण आठ रुपोय.'

'आठ रुपये ? ह्या मुड्डश्या खिळ्यांचे ? राव आं, बायल दुवाळ्यांची काय म्हूण विचारून येतां...'

'हो म्हातारो जबरमगे... !' अशें कितेंशें मासळकान्न वडबडली आनी हेर मासळकारां तिका हांसपाक लागलीं.

सोयरूबाब वाणपण करपाचो हक्क तिठ्यारच गाजयता अशें न्हय, चलता भोंवतनाय तो वाणपण 'जल्माच्या हक्का' वरी करता.

लोकमान्य टिळकांनी अक खेप मुबयचे चौगटीवेले जाहीर सभेंत 'स्वतंत्रताय हो आपणालो जल्माचो हक्क आसा आनी तो आपूण मेळयतलोंच' अशें नेटान सांगलें. तें आयकनाफुडें जमिल्ल्या लोकांक अके तरेची ओड आयली आनी तांणी ताळयो मारून टिळकांक तेंको दिलो.

यार तिठ्यार सोयरूबाबान शेंवट्याची गांथन घेतना मातशें वाणपण केलें जाल्यार नुस्तेकान्न तिडकली म्हूण सोयरूबाबान 'वाणपण हो म्हजो जल्माचो हक्क' अशें तिका सांगनाफुडें भोंवतणी जमिल्ल्या ह्याच लोकांनी सोयरूबाबाक पिशांत काडलो आनी ते ताका मोट्या मोट्यान हांसले.

मोट्या मनशांचें सदांच हें अशें आसता ! कुल्यार कपो मारिल्लें आंगाचें घालून चारचौगांत ते कितलेय भोंवले जाल्यार तो अक रीत जाता ! पुणून गरज म्हूण वा उपाय नासून म्हणा मातशें झिरझिरिल्लें आंगाचें घालून अकाद्रो गरीब भोंवलो जाल्यार जण अकलो हांसून ताचें वाळें वाजयलेदगर रावता.

स्वतंत्रताय हो जल्माचो हक्क. प्रस्नच ना. पुणून वाणपण होय बी जल्माचो हक्क न्हय ? न्हय जाल्यार तें करिनासतना सांगता त्या मोलान तुमी नुस्तें वा कसलीय वस्त घेवन दाखोवशात ? चार दिमांनी लाखाचे बारा हजार करून हातांत कट्टी... पुणून दुसऱ्यांचें वायट चितप बरें न्हय. तेन्ना वाणपण हो अक मनशाचो हक्क आसता आनी तें करपाचो गूण आंगांत आसप हें आयच्या संवसारांत दीस काडटलो जाल्यार चड गरजेचें आसता !

मोट्या मनशांल्यो सगळ्यो करण्या बऱ्यो आनी तांचेपसून आमी देख घेवंक जाय हें खरें. पुणून अक सांगात- ब्रिटिशांनी जेन्ना लोकमान्यांक अंदमानाक बंदखणींत उडयले तेन्ना तांणी 'गीतारहस्य' बरयलें व्हय ? गीतेचें सत्रंद रहस्य तांणी सांगलें गा. पुणून हें रहस्य सांगतना टिळकांसारक्या मोट्या मनशांक वाणपण करप सोबलें ? कित्याक काय म्हळ्यार 'गीता' हें मुळांतच श्रीकृष्णालें अर्जुनाकडेन केल्लें व्हडांत व्हड वाणपण आसुनय तशें तांणी खंयच कशें बरयलें ना ? जैत मेळोवंक आपणाल्या भावांक, सोयऱ्याधायऱ्यांक आनी खेरीत द्रोण, भीष्मासारक्या गुरुजींक जिते मारचें पडटलें हें जेन्ना अर्जुनान पारखिलें तेन्ना तो बाबडो मनांतल्यान कळवळो. आनी आपूण कशेंच झूज करपार ना असो निश्चेव करून तो कुरुक्षेत्रावेल्यान फाटीं सरलो. ह्याचवेळार श्रीकृष्णान अर्जुनाक बाबापुता केलें, सोयऱ्यांक मागिल्ल्यान जातल्या पातकांतल्यान ताका आपूण मुक्त करतां म्हूण सांगलें. इतलेंच न्हय तर गुह्यांतलें गुह्य अशें कितें तरी अजापाचें सांगतां म्हूण ताका फुसलावन फुलां माळ्ळीं आनी झूज करपाक कोमार काडलो. बरें, कोमार काडलो तो काडलो पुणून ताचेकडेन वाणपण करता आसतना तडुक करून 'जंय योगेश्वर थंय जैत' अशें उतर दिवनय श्रीकृष्णान अर्जुनाक निमाणेकडेन कसलें जैत मेळोवन दिलें ते पळेलां मू ?

कौरवांवटेचे कौरव धरून सगळे मेले जायत पुणून पांडवां-वटेचे पांच पांडव सोडल्यास अकलोय जितो उरलो ना ! म्हणटकीर कौरवांक आनी तांगेले भुरावळीक ना करून उडोवपाची आपणाली कीव भागोवपाक श्रीकृष्णान अर्जुनाकडेन केल्लें वाणपण म्हळ्यार ही गीता अशें म्हणचें पडलें ना ? 'परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्' खरें जावंचे घडये पुणून अकेवटच्यान 'अहिंसा परमोधर्मा' असो उपदेश करप आनी दुसरेवटच्यान झुजाक लावन आपूण तांतुतल्यान लहवूच आंग फाटीं काडप असले तरेचें वाणपण फकत मोट्या मनशांकच सोबपाचें ! तेन्ना सोयरूबाबासारक्या सामान्य मनश्यान सामान्य वाणपण केलें जाल्यार ताका दोश दिवपाक ह्या लोकांक कसलेंच कारण ना ! जे हांसले तांकां हांसूं दो. दांत दिसतले. म्हणणेंच आसा- 'हती चलता आपलेवटेन, फाटल्यान भोंकतात...'

त्या दिसा तिठ्यार आपणाक लोक हांसले म्हूण सोयरूबाबाक बरें खबर आशिल्लें. पुणून ताणे ताची पर्वा केली ना. आनी वाणपण करपाचें केन्नाच सोडलें ना. जल्माचो हक्क कोण सोडीत ओ ? जल्म कितें वाऱ्यार पडला ?

कांय दिमांनी तेच मासळकात्रीन सोयरूबाबाक पळेलो. आनी

चित्र

तें चित्र
कोणे काडलां....
म्हाका कांयच खबर ना.

पयलेच फावट,
भुरगेपणांत,
हांवें तें पळलें, ते दीस
शियाळे आशिल्ले.. .

चित्रांत—
एक धवें, धादोशी
सांजवेळचें मुमुखें मळब;
ताचे खाला
अंतपार नाशिल्लो शांत समुद्र
आनी दक्षीण दिकेक,
पयस,
माथ्यार कुकुल्या घराची घुमटी घेतिल्लो
एक पाचवोचार दोंगर;
ताच्या मुळसांत साताठ तरनाटे माड आनी
मात्शीं चार पावलांफुडें
पाणयांत रिगिल्ल्या दोंगराच्या तोंकामेरेन
पिठ्या-लाडवावरी धवीफुल्ल वेळ....

मागीर
म्हज्या जुवानपणांत,
तें चित्र परतून पळेलें;
पदेराच्या खोर्नांत
निक्तीच भाजिल्लो ब्रेड तशें
भर गांमांतल्या
दनपारचें रसरशीत मळब;
भरतेर खूपच ल्हारेल्लो समुद्र;
चिप्प भिजून धुंवरेल्ले देगेवेल्या

मळबाकडेन झोंपय घेतिल्लेभशेन मदनमस्त माड
आनी ल्हारांच्या पाळण्यांत बशिल्लेवरी
पयसुल्यान
दोंगरादिकेन शीड फुलोवन येत राविल्लें
एक अनवळखी तारूं....
मोगरेकळी कशी फुलून आयिल्ल्या त्या
दोंगरमाथ्यावेल्या माणकुल्या घरांत
तेन्ना कोणय तरी रावतालो जांवये....

काल,
कितल्याशाच वर्सांनी,
तें पोन्नें चित्र
हांवें दोळे भरून पळेलें :
समुद्र तोच,
तसोच आशिल्लो;
इतल्या वर्सामजगतीं
म्हा भिरांकुळ अशें वादळ जावन
गले उपरांतची काळी किरांव शांतताय
दिकांनी दाटिल्ली.. .
म्हातरेल्ल्या दोंगराच्या मुळसांत
माड निस्प्राण जावन उदारे पडिल्ले;
तांचे कुशीक वादळांत फुटून
कुडके जाल्ल्या तारवाचें,
दर्या-खारसाणीक संवकल्लें, कुशिल्लें मडें;
तें एकलें एकसुरें
धाकटुलें घर लेगीत मोडून पडिल्लें आनी
सगळेकडेन पातळ्ळेल्या
सुकतेच्या हागुटट्या वामान
पुराय उबगल्लें एक खांपुल्लें खडप
फकत म्हाकाच
किवाटून पळेलेवरी दिसतालें....

— शंकर रामाणी

जाल्लेंगेल्लें विसरून तो म्हज्यांत पावतकीर ताका तिणे म्हळें-
'भाटकारा, मासोळी घेना ? बऱ्यो मुड्ड्यो आसात. चोय...'

'कसो वांटो दिला मे ?' सोयरूबाबान तितल्याच सादेपणान
वांट्याचेर नदर मारीत विचारलें.

'दिवपाचे धा रुपोय. पुणून तुका म्हूण आठ रुपोय ...' आप-
णाल्या हाताचीं आठ बोटां उकतीं करून दाखियत मासळकान्नान
सांगलें.

'आ-ठ रु-प-ये ! ह्या मुड्ड्या खिळ्यांचे ? राव आं,
बायल दुवालांचांची काय म्हूण विचारून येतां ...' अशें म्हणीत म्हणीत
सोयरूबाबान पावल फुडें घालें.

'हो म्हाताडो जबर मगें ...!' अशें कितेशें मासळकान्न बड-
बडली आनी तिच्या शेजरा बशिल्लीं हेर मासळकारां लजेवन हांस-
पाक लागलीं.

मातसो फुडें गेल्ले कडेन आगशीची अकली तन्नीताशी मुळो

विकूंक बशिल्लीं. तिणे सोयरूबाबाक हटकिलो.

‘बाप्पा, मुळो घेना ? यो. सवाय दितां...’

‘कसो दिलो गो ? ... जून काय कितें ?’ सोयरूबाब दुबावलो.

‘हो मुळो जू-ना ? ना बाप्पा. सायबिणीच्यान तोर. चोय साप तेन्नो...’ अशें म्हणटां म्हणटां आगशीकात्रीन अंक मुळो कट्ट कन्न मोडलो.

‘तन्नो ! तुजे इतलो काय म्हजे इतलो गो ?’ सोयरूबाबान वाणपण केलें. आगशीकान्न बाबडी सोयरूबाबाच्या तोंडाकडेन आं कन्न पळेतच उरला.

त्या दिसा सोमार आशिल्ल्यान फुलकारांची खेट जाल्ली. आनी तरेकतरांच्यो फुलांच्यो राशी आशिल्ल्यो. अंकलेकडेन बरे सुरंगांवळेसर पळोवन सोयरूबाब तिचे फुड्यांत गेलो. बारा आणे, धा आणे, करतां-करतां स आण्यांचेर वाणपण पावलें. दोन वळेसर गुठलावच्या निमित्तान चांदाड्याचें पान काडीत फुलकात्रीन म्हळें-

‘बाप्पा, स आणे म्हणटा ? दोन वळेसर तरी घे. स आण्यांक अंक कन्न ... बोंडी तरी जांवदी मगा तुज्या हातान ... !’

‘दोन कितें करूंक ? म्हाका अंकच बायल आसा ... !’

‘देवते, म्हाळशे चुकलें गे सायबिणी’ म्हणीत फुलकान्न आपणाले पोले फोडूंक लागली आनी बाकिच्यांनी लजेवन मानो सकयल घाल्यो.

सोयरूबाब वाणपण करपाचो हक्क फकत तिठचारच गाजयत अशें न्हय. चलताभोंवतनाय तो वाणपण करता तें हांवें पळेलें. तागेलें म्हणणें, हक्क गाजोवपाक काळ-वेळ-म्हूर्त असल्यो गजाली कित्याक लागच्यो ? तें कितें लग्न वा सटो-बारशें ? जळीं-यळीं दिसता थंय त्या त्या वेळार भीड-सुरवत बाळगिनासतना तो गाजोवंचो. बरें, हेरांभाशेन तो माचयेर रावन दुसऱ्याक तत्वगिन्यानां सांगता. आपूण उलयता तसो तो खाशा वागता.

पयर तिठचार सवन तो घरा परततालो. जयादाद आणाल्या घरामुखारच गाडोभर उसपिल्लीं सोडणां खोटल्यांत घालून घरांत व्हरतालो. आपलेपरस पिरायेन ल्हान जावनय जयादाद खशेता तो सोयरूबाबान पळेलो.

‘ओ जयादाद, सोडणां घेतलीं ?’

‘हांडो तापोवंक जाय पडटात न्हय ?- म्हूण गाडोभर घेतलीं.’

‘हय रे. पुणून चार खोंटले भरून भितर व्हरतासर हुमेच्यो पांवळ्यो देंवत्यो मरे तुज्या आंगातल्यान ! हांव येवं सोडणां भरूंक ?’

‘उपकार जायत ...’

‘कितें दितलो दिसवड्याचे ?’

‘शीत-पेज आठ आणे...’ जयादादान भगल्यो मारल्यो. आनीक आपणाकच तोखेत तो हांसूंक लागलो.

‘पेजेक खतखतें बी आसा मरे ?’ सोयरूबाबान वाणपण केलेंच.

घश्टी लागिल्लेवरी हांसतालो तो जयादाद अचकीत थांबलो आनी येवजूंक पडला.

दनपारचो समजात, सोयरूबाब कोणागेरय पावलो आनी जेवणाक उरलो जाल्यार थंय परकेपणां मानी नासतना जेवतनाय वाणपण केले बगर तो रावना. पुणून जेवतना करपाच्या वाणपणाची तागेली रीत मातशी वेगळे तरेची आसता. अंक खेप तो आपल्या अंकल्या सोयऱ्यागेर पावलो. सोप्यार चकाटां मारून सोंपतकर सगळेजाण पानार बसले. जेवणार कालवांचें तोंडाक आशिल्लें. सोयरूबाबालें तें आवडिचें. फाटलें-फुडलें पानार पडटलें हातूंत दुबाव नाशिल्लो. पुणून खावपाची रूच आनिकय भागयतलो जाल्यार दुसऱ्यागेर मागप बरें जायना हें तो जाणा आशिल्लो. अश्या वेळार आपणालें वाणपणाचें अस्त्र तो भायर काडलेबगर कसो गवत ?

‘जाणा मोर्तुबाब, कालवांचें तोंडाक खावचें तें तुगेले थंयच रे ! मोठ-मिरसांग चडउणें केन्नाच जायना. सगळें दिस्तादीस्त ! नाजाल्यार आमगेली... !’ इतलें म्हणटां म्हणटां चारय बोटां पोन्न-वांत बुडोवन सुरेकन्न अंक भुरको मारून ‘टक’ अशी मिटकी ताणे मारली आनी हेवटेन तागेल्या पानार दावलभर तोंडाक वाडून मोर्तुबाबाली घरकान्न मेकळी जाली.

‘आरे, आरे, पुरो. जिरूंक जाय मरे मोर्तुबाब !’ हाताचें बोचकूल अर्द फुडें अर्द फाटीं अशे तरेन काडीत ताणे वाडटलेक आडायलें. पुणून पानार तोंडाक पडटलेंच हाची खातरी केली.

‘तुका जिरोंवंक कितें जालां रे सोयरूबाब ?- वाड ताका आनीक इल्लें...’ मोर्तुबाबान घरकान्नीक फर्मायलें. आनी सोयरूबाबाच्या पानार आनिकय दावलभर तोंडाक पडलें.

‘हॅहॅहॅ ! खरें रे तुगेलें. देवादयेन पचोवपाची शक्त हे पिरायेचेरय म्हज्यांत आसा ! पुणून बलायकेक मातशें सांबाळूंक जाय न्हय... ?’

ह्या उतरांत वाणपण कन्न कालवांचें तोंडाक चडशें खावंक मेळयल्याची धादोसकाय आसा हें वेगळें सांग्चेली गरज ना.

साम्राज्यवाद म्हळो की आमी आमच्या दोळ्यांमुखार ब्रिटिशांची मूर्त उबो करतांत ! पुणून गोंयकारांच्या वाणपणान जो साम्राज्यवाद केला ताका ह्या संवसारांत लागसारको कोणच ना हें आमी विसरूंक फाव ना. गोंयकार गोंयकाराकूच ‘बोट दाखयल्यार हात गिळूंक सोदता मरे हो’ अशें जें म्हणटा ताचेवेल्यान हाची गवाय दिवंक येता. ह्या वाणपणान खंयच्याच मळार आपणालो शेक चलोवपाचो दवरूंक ना आनी ताका लागून आयज सगळो संवसार वाणपणाक विटिल्लेवरी जाला. कसलेय गजालिची जशी अतिताय जाली की अशेंच प्रडपाचें. फाटल्या म्हाझुजाच्या वेळार हिटलराची कितें गत जाली ती आमी पळयली ना ? वज आसूंक काय शिमो आसतात. पुणून हें जाणा जावनय प्रसंगार आमी विसरतांत !

सोयरिकेचीच गजाल घेयात. वेंकटीबाबाल्या दोनूय चल्यांच्यो सोयरिको म्हजेवरवीं जाल्यो हें शंभूबाबाक कशें कळलें कोण जाणा.

तागेलो अंकलोच चलो आपणालो जांवय जावचो अशी आस्त शंभूबाब बाळगून आशिल्लो. आनी तें काम म्हजेकडसून बरें जातलें अशें येवजून तो म्हजे फाटल्यान लागिल्लो. कोणालेंय काम जमत जाल्यार करचें अशे येवजणेचो हांव अंक दीस वेंकटीगेर गेलों. म्हाका पळेना फुडें ताणे तोंड मातशें आमट केल्लें म्हाका दिसलें. कारण, घडये वेंकटीच्यो दोगीय चलयो उजवत्यो आनी म्हजी गरज ताका आतां नाशिल्ली ! हांव मनातल्यान शिटकावलों. पुणून हांवे तेवटेन चडशें लक्षच दिलें ना. हेवटे-तेवटेच्यो गजाली जातकच हांवें मुळाकच हात घालो.

‘आमचें कितें ओ ! चल्यान हयकार दिलो की आमी फकत येजमानपण करपाचें ! आमचेकडेन कितें आसा तें... ?’

वेंकटीन अशेतरेन म्हजेकडेन वाणपण करपाक सुरवात केल्ल्यान मनांतल्यान म्हाका राग आयलो. आगळें-उणें हांव कितेंय उलयल्यार शंभूबाबाक वायटार पडटलें हें म्हाका खबर आशिल्लें. तरी आमतना हांवें धीर केलो.

‘वेंकटीबाब, तुगेलो धाकटो वेय जगूबाब दिसत हेंच उलयल्लो मरे म्हजेकडेन तुगेले चलयेचे सोयरिकेक गेल्लों तेन्ना ! तागेलें भाशण तुवें खंयच्यान आयकलें ?’

म्हजो फातर दिसत लागलो आनी वेंकटीबाब मातसो गोंदळळो.

‘तशें न्हय ओ. पुणून चल्याक चली पसंत पडूंक जाय न्हय ?’

‘सगळ्या चल्याचे बापूय हेंच सांगतात !- तातूंत अजाप कसलें ?’ इतलें उलोवन हांव मातसो थारलों आनी म्हळें-

‘हें पळय वेंकटीबाब, दोगांयचीं नक्षत्रां बरीं जुळटात हें हांवें खाशा पळेलां म्हूण तुजेसरीं आयलां. आतां चल्याक चली पसंत पडूंक जाय हें खरें. पुणून चल्यान चलयेक पळेले बगर ताका पसंत काय कितें तें कशें कळटलें ? तुगेत्या चल्याक पळोवं दी चलयेक. तूं मात मदें फोण घालूं नाका. केन्ना थाराव्या पळोवपाचो बेत ?’

‘चली गोरी आसा मरे ?’ बेत सांगचे पयलींच वेंकटीचें फुडलें वाणपण- -

व्यापार करतना काळ्या पयशांचे फाटल्यान लागतल्याक गोरी चली कित्याक ?- असो प्रस्न विचारचो म्हज्या मनांत आयलें.

‘तुगेलो चलो थारायतलो चलो गोरी काय काळी तें... !, राग गिळून हांव उलयलों.

‘तुवें सोयरीक हाडल्या म्हणटकीर कसलोच दुबाव ना. पुणून बेडेंच विचारतां म्हूण रागार जावं नाका आं ? घालण्या-करण्याचें सगळें सारकें आसा मू ?’

हें वाणपण करतना चलयो उजोवचे पयलीं आपणाचेर आयिल्लो प्रसंग हो विसरलो ! ‘तुगेत्या दोनय चल्यांच्या लग्नाक जाल्लो खर्च वाशील कळूंक सोदतां तूं ?’- असो सडोक प्रस्न विचारचो म्हजे जिबेर आयलो. पुणून मनांत म्हळें, सोंसया मातशें शंभूबाबाखातीर.

‘चली पसंत जावं दी. मागीर पळोव्या फुडलें कितें-कात तें !’

‘समजल्लें बरें म्हूण विचारतां ओ. फाटीं-फुडें तूकाय वरें, आमकांय वरें... अशें न्हय ?’ वेंकटीबाबान मानय बाडगनामतना म्हळें. हें वाणपण म्हज्या मस्तकाक मारलें.

‘तुगेली पसंती काळ्या-गोऱ्याचेर काय देण्णा-घेण्णाचेर रे ?’ म्हजो तोल सुटलो. ‘तुगेत्या दोनय चल्यांचे सोयरिकेवेळार म्हजो हमर झरयतालो तो तूं न्हय रे वेंकटी ?- विसरलो सगळें ?’ अशें तिडकीन म्हणीत हांव उठून चालूंक लागलों. हिरोयिमाचेर बॉम्ब घालून अके रातयात तापिल्लें सगळें जग अमेरिकेन थंड केल्लें. वाणपणाक लागून हांवें वेंकटीचेर बॉम्ब घालो खरो पुणून वेंकटी मुळासावन थंडच आशिल्लो. तापिल्लो तो हांव. आनिकय तापत रावलों आनी निमाणेकडेन व्हगडावन बसलों. वेंकटी निजाचो व्यापारी. खोऱ्याचो दांडो सदांच आपलेवटेन दवरपी ! थंडसाणेन, आपणाक फायद्याचो व्यापार वेंकटी करता हें म्हाका होलमलेंना हीच म्हजी चूक.

तें कशेंय आसूं. हांवें भोगलें तें भोगलें. पुणून हांव देवालागीं मागतां- सोयरिकेंत असले तरेचें वाणपण भोगपाचो प्रसंग कोणाचेरय येवंक नाका !

देवालागीं मागतां तितलेंय देव दिता असो काय अणभव ना ! पुणून अशी मागणी केली म्हूण म्हजें बरें म्हागप्यांत शंभूबाब आसतलोच हातूंत दुबाव ना. खेरीत आनीक कोण आसतले काय म्हळ्यार ह्या संवसारांतले अजूनमेरेन आंकवार उरिल्ल्या चल्यांचे आवय-बापूय हेंय तितलेंच खरें ! तांकां हांव येन्नाच धीर दितां. म्हजे शक्यताये प्रमाण तांच्या धुवांची सोयरीक जमोवन दिवपाचा हाव यत्न करीन. पुणून चल्यांचीं लग्नां जाले उप्रांत आपणाल्या चल्याखातीर सोयरिकेक आयिल्ल्यांकडेन वेंकटीभाशेन वाणपण आपूण करचों ना अशें उतर तांणी म्हाका दिवचें !

अज्ञान लिपून अरुना.

आयच्या दिसाच्या अजुवाडाक कालच्या कुपांनी धांपप हाचें नांव हुसको.

नागडो मनीस दिश्टी पडटकूच आंग शिरशिरून येता. नागडें सत्य दिश्टी पडटकूच अशेंच जाता.

शिकोंवप म्हळ्यार दोन खेपे शिकप.

तुस्त चेरा सारकी.

तिचो फकत वास घेवंचो.

पियेवपाची वस्त न्हय ती.

हं कले-परिशा

— देवदास बाबय

: १ :

(प्रसंग पयलो. वातावरणाक सोबताशे संगीत.)

(अनु, भाऊ आनी अतुल)

अनु : (घोवाक शिटकयता) आयकात, हांगा शामळपणां करूं नाकात. मात्शें पोदीसांवान रावात. आनी मेळत तशे धनरावरी उलयशात तर घरा वचून पळयतां मागीर तुमकां हांव. हांवे शिकयलां तशें उलोवपाचें. अंक उतर तुमचे पदरचें कोंताक येना.

भाऊ : बरें... ! तें सगलें हांव सारकें करतां...

अनु : जाणां तुमची अवकल...

भाऊ : अवकल काडूं नाका हां. हांव हुशार म्हणच लाईन मारली न्हय तुवें म्हजेर... ?

अनु : शेण खावपाचें येवजलें म्हाका.

भाऊ : तरी म्हळें, आंगणाक सारोवपाक म्हण हाडिल्लें शेण सदांच उणें कशें जाता ?

अतुल : (हांसता.)

अनु : हें... हें... करून हांसता कितें ? न्हवरो मरे तूं ? चलयेक पसंत करूंक आयला मरे... ?

अतुल : चली पसंत पडली न्हय म्हाका वयनी... मळ्याचे जात्रे दिसा... !

अनु : हय, जाणां... ! त्या दिसा खाज्याबाय नाकान खातालो तूं. आतां हांगा, शेवचिवडो, केळीं, बिस्कुत्यो, लाडू दवरतलीं तीं. तें नाकान खावं नाका... आनी आयक, फाटीं फुडें करिनासतना हांवें कितें शिकयलां तितलेंय मागपाचें. परतो हो चान्स मेळूंक येवना... सुटाक लुगट, घडयाळ, भांगरा पटो, पॅन्टपिस... सगलें... कितें ?

भाऊ : पूण हें सगलें तुवें म्हाका खंय दिल्लें ?

अनु : हांव कित्याक दितलें ? हांव मोग करून लग्न जालां. आनी हांव तुमचेवांगडा लग्न जालें हेच व्हड उपकार समजात.

भाऊ : हय, जाणां... व्हड उपकार तुजे...

अनु : हे अतुल... मात्सो नेटान, पोदीसांवान बस.

भाऊ : हांवय नेटान रावूं, न्हय ?

अनु : ना... तें कदेल तकलेर घेवन बसात. तें गाल ताईट करात मातशें. आनी आयकात, शेव-चिवडो दिसलो म्हणटकच

उडपय घालून बकाबक खावं नाकात. नाजाल्यार घरा वचून चिवडोच भायर काडटलें.

भाऊ : पूण त्या निवलकाण्याक हांवें कितें म्हण उलो करपाचो ?

अनु : मामा म्हणात...

अतुल : हय... वयनी. मामाच बरें दिसतलें... कायदेशी... र... !

अनु : बरें बरें... ! वगी बस तूं. हे पळय, ते आयले भायर...

(मामा निवलकाणो भायर येता.)

मामा : हां... ! म्हणटकच आसात न्हय बरीं ?

भाऊ : सामकीं फाँत... ! निवलकाण्या... (आबूज) अ...ब...प...

मामा...

मामा : अ. ब. प. मामा (हांसता) हय.. म्हणटकच जांवयबाब, चली पसंत पडली मरे... ?

अतुल : (उमेदीन) हय हय ..

मामा : पडटलीच. मळ्याचे जात्रे दिसाच कळिल्लें म्हाका. आमी रेवडेकारा म्हयान आशिल्ली आनी तुमी खाज्यामांडाक तेंकून. तेन्ना म्हजे धुवेक पळयतां पळयतां तुवें अंक खाज्याबाय नाकान खाल्ली न्हय ? तेन्नाच समजलों हांव. हें नाते जमलें. आतां उलयात कितें उलोवपाचें तें...

अनु : (बळ्यां हांसत) आमी.. आमी आनीक कितें उलेयतलीं. (ल्हवूच भाऊक) मागात !

भाऊ : हं हां... आतां उलोवपाचें आनीक कितें ? आतां सोमलें मागपाचें... न्हय... निवलका.. अ..ब..प. मामा... ?

मामा : हय... हय ! मागात मागात... ! चली पसंत पडल्याच न्हय तुमकां ? घालप... करप... दिवप... म्हणटा तें आसताच न्हय !

अनु : (हांसल्यावरी) हं... हं हय हय... हय... !

मामा : अंकलीच धूव म्हजी. तेन्ना म्हजें म्हण जें कितें आसा तें ताकाच न्हय मागीर सगळें? तेन्ना दिवपाक जाता तें दितलोंच न्हय हांव... ? मागात तुमी, मनांत कांयच दवरिनासतना.

अनु : (घोवाक ल्हवू सांगता) मागात. याद आसा न्हय हांवें सांगिल्लें ताची ?

भाऊ : हुंडो बिडो म्हणटात तो आमकां नाका आं. हांव हुंड्याचेर कोंत्र.

मामा : हय, हांवय सामको कोंत्र .. !

भाऊ : हुंडो म्हळ्यार देशाक लागिल्ली कीड... रोग, ...
कॅन्सर... हाणें देशाची वाट लायल्या. जेन्ना देशाची वाट
लागता तेन्ना मनशांची वाट लागता. मनशांची लागली
म्हणटकच संवसाराची लागता. संवसाराची लागली
म्हणटकच...! (गप्प. फुडें सुचना.)

अनु : (बेजार. भाऊच्या कानांत उलयल्लेवरी ल्हवू जालें ! पडली
गाडी बंद ? हजार फावट सांगलें, मेळटा थंय धनर बनर
उलोवं नाकात म्हण... ! घरा येयात आं... ! (हांसलेवरी
करून मामाक मातशें मोट्यान) हां हां ! मामा, आतां
मुळाक हात घालुंया न्हय... ?

मामा : हय... उलयात ! मागात कितें मागपाचें तें. मागीर लब्नाचो
दीस, म्हूर्त, हॉल बी थारावपाक जाय न्हय... ? मागात...
मागात तुमी... !

अनु : (ल्हवूच भाऊक) मागात...

भाऊ : (एकदम) अंक गाडी जाय...

मामा : (अजाप) आं... !

अनु : (ल्हवूच भाऊक) तकली धुंवली ? मातशे अकलेन मागात... !
भाऊ : ग... गा... गा... डी... म्हणजे गाडी... ! सुताची... ! म्हणचे
सुताचें बिश्टीन. म्हणचे केन्नाय नवऱ्याली पॅन्ट बी पिदल्यार
सूत जाय न्हय... शिवपाक... ?

मामा : बरें ब... रें... ! सुताची गाडी... बिश्टीन... दिलें...

भाऊ : (ल्हवू अनुक) आनी किदचें मागूं... ?

अनु : (बेजार) आतां अंक सूय आनी दाबण मागात...

भाऊ : बरें मागतां ! आनी कितें मागूं... ?

अनु : कपल म्हजें !

भाऊ : (एकदम) अंक कपल... (ध्यानांत येता.)

मामा : (अजाप) आं... ?

भाऊ : क... कपल... म्ह... म्हणचे. अ. अंक पॅन्ट पीस... न्हव-
ऱ्याक ! आ दोन अंक म्हाकाय...

अनु : (ल्हवू ताच्या कानांत) सामकोच अक्कल घाण दवरूं...
नाकात...

मामा : ना... मागात... मागात तुमी... ! अशें कानांत ल्हवू उलोवपाची
गरज ना... म्हज्यान तांकता तें दितलोंच न्हय हांव... !

अनु : (उसणें हांसून) हं... हं... मा... मामा, तुमी हांचें लक्षांत
घेवं नाकात... ! किदचें मागपाचें, सांगपाचें, तें हांवच
सांगतां... !

मामा : ब... रें ! बरें... ! उलयात...

अनु : न्हवऱ्याक सुटाक लुगट.

मामा : दिलें.

भाऊ : अंक दोन सुटाचें चडच लुगट हाडात आं... ! म्हणचे चड
आसल्यार बरें न्ही... ?

मामा : हाडलें... दिलें...

अनु : मुदी... पटो...

भाऊ : पटो म्हळ्यार बेल्ट हां— ! भांगराचो. • कमराक बांदपाचो
न्हय, घडयाळीक घालपाचो... ! दोन पुरो... अंक न्हवऱ्याक

आनी अंक... !

अनु : वगी रावात पळोवया मातशे. मामा, तुमी हांचें मनार घेवं
नाकान. तोंडाक येता तें उलयतात.

मामा : उलोवं... उलोवं... ! हांचें दिलें समजयात. दिलें...

अनु : आतां आमी व्हंकलेक कितें घालपाचें तें सांगात.

मामा : सगलें हांवच करतलों. तुमी कांयच करची गरज ना. फकत
न्हवऱ्याक माटवांत उबो करपाचो आनी म्हूर्त, हॉल थारावन
लग्न केन्ना करपाचें तें थारायात.

अनु : ह्या सेमाना भिनरच करपाचें सगलें.

भाऊ : (मदींच) आनी सुटाक लुगट...

मामा : दिलें...

भाऊ : बेल्ट ?

मामा : दिलो...

भाऊ : मुदी ?

मामा : दिली...

भाऊ : दिली... दिली... करून खऱ्यानीच दियात आं ! नाजाल्यार
दिली म्हणचे पावली म्हणशात बी !

मामा : (हांसत) तुमी कांयच भिये नाकात. तूं पयलोच उशेकाणो
मेळ्ळो म्हाका... !

भाऊ : आं... ?

मामा : म्हणचे उशेकाण्यावरी गोड मनीस मेळ्ळो म्हाका. आडनांव
उशेकाणोच न्हय तुमचें ?

भाऊ : हय ! आनी तूंय पयलोच निवलकाणो मेळ्ळो म्हाकां—

मामा : आं ?

भाऊ : म्हणचे म्हाका गोड मनीस म्हणपी. आडनांव निवलकाणोच
न्हय तुमचें ?

मामा : (हांसत) ह... ह... हय... !

भाऊ : कसो घरांतलो कुकूडसो गेल्लेवरी दिसलें न्हय... ?

मामा : आं ? हय... हय... (उसणें हांसून) मोटो कॉमिक मरे
तूं... !

अनु : मामा... (हांसलेवरी) आनी हांव अंकलीच जाव न्हय...

मामा : हय, हय ! म्हणटकच तुका शालू... साडयो बी जाय
पडटल्यो...

भाऊ : च्यें... च्यें... नाका. साडयो खूब आसात तिजे लागीं.

अनु : (कानांत) घरा पावूंदी, मागीर पळयतां तुमकां हांव...

मामा : कितें जालां ? मोट्यान उलयात तुमी. तशें कांय ना...

अनु : मामा, आतां मुळावी गजाल तशीच उरली न्हय... ?

मामा : म्हणचे... ?

अनु : म्हणचे, व्हंकले परिक्षा जाली ना अजून... म्हणचे...

मामा : हां... व्हंकले परिक्षा... ! घेयात... घेयात. म्हजी धूव
तयारच आसा. हांव आपयतां ताका भायर ! (उलो)
बाय... ! ती चाव आनी तें सगलें खावपाक घेवन भायर
यो... हें पळय... आयलें ! यो... यो दवर हांगा. दवर
सगलें... चलात... खायात. करात सुरवात. केळी आसात,

बिस्कुट्यो, लाडू, शेव-चिवडो...

अनु : (ल्हवूच भाऊक) चिडवचाक बी हात लायशात. पयलीं परिक्षा. हांव धिचारतां ताका प्रस्न ! (खांकरून) हां... तुजें नांव कितें ?

तन्वी : त... तन्वी...

अनु : कितें ?

तन्वी : तन्वी...

अनु : नांव कितें ?

तन्वी : तन्वी...

भाऊ : (बेजार) कितले फावट विचारप ?

अनु : (ल्हवू ताकाच) मदीं तोंड वाजोवं नाका. सांगलां न्हय तुमकां ?

भाऊ : (तितलेंच ल्हवू) पूण परतें परतें नांवच विचारप ?

अनु : तुमकां कळना तें. व्हंकले परिक्षा म्हणटात हाका. चलयेक-आयकूंक येता काय ना तें पळोवं नाका ?

भाऊ : आयकूंक येनासतनाच ताणें नांव सांगलें ?

अनु : व्हंकलेवटच्या लोकांक खबर आसता, पयलीं नांवच विचारतलें म्हण. म्हण ताणें नांवच पाठ करून अदमासान सांगलें जाल्यार ? आतां हांव ताका ताचे आज्ञेचें वा पणजेचें नांव विचारतां. ताणे परतेंय आपलेंच नांव सांगल्यार तें भेरें अशें सिद्ध जातलें. तुमी मदीं तोंड घालूं नाकात. वग्वी बसात. शेव-चिवडो पळेलो, जाले पिशे ! न्हवऱ्याकारांक हें असलें सोबना. (आवाज सारको) हं... ! यो... तूं अशें बस हांगा म्हजे म्हऱ्यांत. तुजे पणजेचें नांव कितें ?

तन्वी : तन्वीच... !

अनु : (भाऊच्या कानांत) हांवें कितें सांगिल्लें ? पणजेचें नांवय तन्वीच खंय ! जालें मूं पुराय ? भेरें भेरें तें ! (आवाज सारको. तन्वीक) हं... म्हणचे पणजेचें नांवय...

तन्वी : तन्वीच ! पणजेच्या मामान दवरिल्लें तें नांव म्हाका.

भाऊ : पणजेचो मामा.. ? (अजाप) म्हणचे तेन्ना पणजेचो मामा आशिल्लो ?

तन्वी : हय, अजूनय आसा.

भाऊ : हय, तो कांपालार रावता. पणजेचे सगले म्हाका तन्वीच म्हणटात.

भाऊ : प. पणजे... पणजी. हां, हां... ! (अनुक ल्हवू) आयकूंक येता.

अनु : (ल्हवूच) बरें बरें ! आतां दोळ्यांनी बरें दिसता काय ना तें पळोवंया. बोलसांत कसलोय कागद बी आसल्यार काडात. पडिल्लीं कागदा बी पुंजावपाची संवय आसाच न्हय तुमकां... ?

भाऊ : (कागद दिता.) घे...

अनु : (तन्वीक) हें मातशें वाचून दाखय पळोवया... ?

तन्वी : म्हाका दोळ्यांनी दिसता. म्हजे इस्तीक कांय जावंता आनी म्हाका कसलोय देफेत ना...

अनु : देफेत ना म्हणटा ? हां... हां रांदपाक... ?

तन्वी : म्हाका घरांतलें अक्कान अक काम येता !

भाऊ : (मदींच) सगलींच तुजेभशेन आसनात.

अनु : आयज घरा येवपाची तजवीज नासतली तुमची. वरें...

तन्वी, आमचो अतुल पसंत आसा मुंगो तुका ?

तन्वी : (लजत) ह...य... !

अनु : तुका पसंत आसा मरे तन्वी, अतुल ?

अतुल : हय...

भाऊ : म्हाकाय पसंत आसा.

अनु : तुमकां विचारूंक ना. मामा, आमकां सगल्यांक तन्वी पसंत आसा.

मामा : म्हणटकच आतां तोंड गोड केल्यार बरें न्हय ? चलात, च्या घेयात.

अनु : (च्या पिता आसतना) तन्वी, तुजें शिकप कितले मेरेन जालां ?

तन्वी : एम्. ए.

(अतुलाच्या हातांतलें कोप पडटा.)

भाऊ : बी. ए. फेल तो, म्हण कोप पडलें.

अनु : पूण तसो हुशार हं तो ! कॉर्रेस्ट डिपार्टमेंटान ऑफिसर आसा.

अतुल : (मात्सो थाय्यार येवन) ह्या म्हयन्याक पगारय बी वाडपाचो आसा वयनी.

अनु : पळयलें ? म्हणटकच आतां देड हजरां वयरच पावतलो.

मामा : बरें ! आतां पसंती परिक्षा म्हणटात ती जाली न्हय ? आतां फुडल्या कार्याची तयारी करूंया.

अनु : बरें तर मामा, येतात आमी...

मामा : आनीक अक मागतां बाय तुजेलागीं, म्हजे धुवेक बरे बशेन सांबाळात. आवय नाशिल्लें पोर तें. पोरानो पायगूण बरो...

अनु : तूं हुसको करूं नाका मामा. म्हजे धाकले भयणी परमाण सांबाळटलें हांव ताका. बरें, येतात आमी...

मामा : येयात... बरें... भाऊ उशेकाणो... !

भाऊ : बरें ! मामा निवलकाणो... !

(तीं वतात.)

मामा : (सुस्कारता.) तन्वी, आवडलो न्हय न्हवरो ? बऱ्या नशिवाचें तूं. घर बरें, न्हवरो बरो, फामील बरी, शेजार पाजार सगळो बरो मेळ्ळो तुका. हावे भायल्यान वासपूस काडिल्ली. मनशां सगलीं बरीं. मात अक गजाल कर. न्हवऱ्याक सामको मुठींत दवर. तुजे आईन म्हाका दवरिल्लो तेबशेन. न्हवऱ्याच्या भावाक पळयला मुंगो ? सामको बायलेचे मुठींत आसा. उलोवपाक लेगीत बायलेची ऑर्द लागता. घोवाक असोच मुठींत धरूं जाय. भायलें वारें लागूंक दिवंक उपकारना. भायलें वारें लागलें... गेलो मागीर सांकवार बसून साडयो आनी इस्तीद तोखेपाक. नीट लक्षांत दवर. घोवाक माजर करून दवरपाचें बायलेच्या हातांत आसता. कळ्ळें तुका ?

तन्वी : तूं सांगता तशेंच करतलें हांव बाबा...

मामा : शाब्बास ! सुखी संवसाराचें गुपीत तें हेंच !

(संगीत. प्रसंग सोंपता)

: २ :

(संगीतावांगडा प्रसंग दुसरो.)

(कदेल खोंट मारून वडयिल्ल्याचो आवाज)

अनु : बेडोच ते कदेलीचेर राग काडूं नाका आं अतुल. खोंट कित्याक मारली ताचेर ?

भाऊ : हय... ! सत्तर रुपये पडल्यात ताका.

अतुल : (पिकार) चली पळोवपाक व्हरूं नाशिल्लो तुमी म्हाका, म्हजो इंसूत करपाक व्हेल्लो.

अनु : आरे, पूण जालां कितें ? व्हंकलेच्या घरांतल्यान भायर सरिल्लो तेन्नासावन सामको फुगार जाला. जालां कितें तें तरी सांगशी ?

भाऊ : हांवय तेंच म्हणटां. चली पसंत पडली मरे तुका ?

अतुल : हय, पडली... पूण हांव म्हणटां, हांव बी. ए. फेल म्हण तुवें कशें आनी किदचाकच सांगलें ?

अनु : नाका थंय तोंड सोडपाची संवयच हांकां. वगी राव म्हळ्यार आयकतात ?

भाऊ : आगो, पूण बी. ए. फेल न्हय तर तो ?

अतुल : म्हण तुवें पेरगांव घालीत हेडप काय कितें ?

भाऊ : मागीर ताचें शिक्षण आयकतनाच तूं कडकडलोसो कित्याक ? म्हण म्हज्या तोंडाक आयलें तें. आनी लग्न जातकच मागीर सांगपाक नाशिल्लो काय कितें तूं ?

अतुल : कित्याक सांगता आशिल्लों ?

भाऊ : म्हणटकच बायलेक तूं ती गजाल सांगपाक नाशिल्लो म्हणटा...

अतुल : हय, सांगपाक नाशिल्लों. असल्यो गजाली बायलांक सांगतात... ? मॅट्रीक जाल्यार सुद्धा बी. ए. म्हण मागूंक जाय. गांवांत व्हडलें घर आमचेंच आनी थंय आशिल्ली शेतां-भाटां सगलीं आमचींच अशें सांगपाक जाय.

भाऊ : आरे पूण, नासतनाच... ?

अतुल : मागीर... ? ते बगर इंप्रेशन बसता व्हंकलकाराचेर... ?

अनु : हांकां ती अक्कल केन्ना येतली देव जाणा ! तकली म्हळ्यार वाररांव नाशिल्ले इगर्जीचें जनेल हांचें. हांवच म्हण लग्न जालें हांचे वांगडा.

भाऊ : तशें म्हण नाका आं ! तें पमी नाचनाशिल्लें काय कितें म्हजे फाटल्यान फुडल्यान.

अनु : जाणा, खबर आसा...

अतुल : मिस्टर भाऊ उशेकाणो... पयलीं म्हज्या प्रस्नांची जाप दी...

भाऊ : कितें जालां... ?

अतुल : हांव बी. ए. फेल म्हण तुवें सांगलेंच कशें ?

भाऊ : आरे पूण केन्नातरी सांगता आशिल्लोच न्हय तूं... ?

अतुल : कोण सांगता ? खंयचो घोव आपणालें उणेपण बायलेक सांगता ?

भाऊ : राव ! लग्न जातकच मागीर कळटलें ! (अनुक) पळयलें ? हावें मात तुका अक्कल अक्कल गजाल सांगली. पांचवेक फेल जालों- सांगलें, मॅट्रीकेक फेल जालों... सांगलें ! अकय गजाल लिपोवन अशी म्हण दवरलीना. वयल्यान हांवच इगर्जीचें जनेल !

अनु : पुरो ! पूण तो बी. ए. फेल म्हण सांगूंकच जाय आशिल्लें ?

भाऊ : आयलें तें तोंडांतल्यान ..

अनु : म्हणच म्हणटां, त्या जनेलाक वाररांव घालात.

भाऊ : म्हजी तकली जनेल आनी तुजी कितें खॉन... ?

अनु : (पिकार) परतें म्हणात...

भाऊ : तुवें म्हाका इगर्जीचें जनेल म्हणूंक ना ?

अतुल : मागीर हांव बी. ए. फेल म्हण तुवें कित्याक सांगलें ?

अनु : आनी तुमकां मात सुटाक लुगट, भांगराचे बेल्ट जाय न्हय ? आनी म्हाका साडयो नाकात. खूब आसात खंय. केन्ना हाडून दिल्ल्यो, सांगशात... ?

भाऊ : आनी आसात त्यो खंयच्यो तर ?

अनु : म्हज्या पयशांनी हाडिल्ल्यो हांवें !

भाऊ : आनी म्हजे पयशे कोण हांव मोडटां ? पगार पडलो म्हणट-कच रावता न्हय तू दारांत, मुखार हात करीत ?

अनु : हूं... तोंड बरें सुटलां तुमचें हालीं तेंपाक ! हांव वगीच रावतां न्हय... ? (काकुळट करीत) कितलिशींच वर्सां चिरून चिरून बावडो बी. ए. क पावलो.

भाऊ : आनी आपटलो.

अतुल : पूण तुजेबशेन मॅट्रीकेक वर्सां काडूं नात हांवें !

भाऊ : तुवें बी. ए. क पावून आपटुपाक जितलीं वर्सां काडल्यांत न्हय, तितकीं वर्सां म्हळ्यार तीन फावट हांव बी. ए. जाता आशिल्लों.

अनु : म्हणुनच चार वर्सां फेल जावन मागीर मॅट्रीक पास जाले दिसता.

भाऊ : कॉलेजांत शिकपाक हुशार नाशिल्लों काय कितें हांव ? ना-जाल्यार तूं अशें म्हाका फारावन तरासांत वडयता आशिल्लें ?

अनु : म्हजेवांगडा लग्न जावन तुमी तरासांत पडले ?

भाऊ : सगलो शेजार-पाजार जाणां... !

अनु : (रडकुरें) म्हणचे हांव तुमकां तरास दितां... ?

भाऊ : ना ! सुखान न्हातां हांव !

अनु : (रडटा, फटकिरें) हांवच वायट... इतलें सगलें करतां... कितले तरास काडून घर-दार सांबाळटां... आनी . वयल्यान ... (रडटा)

अतुल : (बेजार) ... वयनी... ! तूं रडटा, काय म्हज्या प्रस्नाचेर विचार करता ?

अनु : तुजे प्रस्न सोंपुकच ना...? उलय...

अतुल : हांव बी.ए. फेल म्हण तुज्या घोवान किदचाकच सांगलें...?

अनु : आतां तें कदेल खल आनी घाल तांच्या खड्डचार...

भाऊ : हे...हे अतुल...! ख्यानीच घालशी आं. ताणें रागान म्हळां तें बेठेच...

अतुल : हांवय रागानच घालतां... बेठेच...

भाऊ : हं... हांव व्हडलो भाव मरे तुजो ?

अतुल : वयनीक रडयतलो ?

भाऊ : ना...!

अतुल : ती तरास दिता म्हणटलो...?

भाऊ : ना...!

अतुल : चूक माग...

भाऊ : चुकलों...

अनु : बरें ! चलात आतां कामां खूब आसात घरांत.

भाऊ : आयज म्हाका रेस्ट ना ?

अनु : कसलों रेस्ट ? आनी सांजेचें रांदतलो कोण ? म्हाका सामकें पुरो जालां.

भाऊ : जावं ! हरशीय जाल्यार म्हाकाच रांदचें पडटा न्हय तें ?

अनु : तेपयलीं इंग्लीशी च्याव करात ! अतुल, तूं पितलो मरे ?

अतुल : हय, वयनी...

अनु : आनी हें पळेयात, आयज भाजी कसलीय दुसरी करात तीच-तीच खावन वाज आयलो सामको. अतुल, च्या पिवून जातकच मागीर भाजी हाडरे वचून...

अतुल : बरें वयनी. हाडटां चार पांच तरांची.

भाऊ : चार पांच तरांची ? आजो करतलो तुजो ?

अनु : कित्याक ? हात पांय मोडटले काय कितें ?

भाऊ : आनी मोडले म्हण, तुमकां भोव पडलां !

अनु : तशें जाल्यार हांवच रांदतां आयज.

भाऊ : नाका ! पुरो जालां न्हय तुमकां ? (अतुलाक) राव.., तुकाय कळटलें मागीर, तुजे बायलेक येवंदी, तुज्यान चड आनीक शिकलां तें ! तूं बी. ए. फेल.

अतुल : (बेजार) परतो बी. ए. फेल ? वयनी हांगा यो यो हांगा. तुमी आतां थारायलांच आसतलें न्हय ?

अनु : कितें तें ?

अतुल : हांव लग्न जातलों म्हण...

अनु : हय. थारयलां.

अतुल : तर आयकात. हांव लग्न जावंचोना...

भाऊ : कितें ?

अनु : आरे पूण कित्याक ?

अतुल : बी. ए. फेल !

अनु : जावं ! बी. ए. फेल जालो म्हण कितें ?

अतुल : तें म्हज्यानय चड शिकलां... लग्न कॅन्सल !

अनु : तरी हांकां सांगतालें हांव. मदीं उलोवं नाका म्हण. अतुल.

आरे, आतां सगलें थरलें न्हय रे ?

अतुल : बी. ए. फेल म्हण भाऊन कित्याकच सांगलें ?

अनु : आरे पापया, लजेक पडतलीं मरे आमी !

अतुल : पडूं ! तुमी म्हाका कित्याक लजेक घालो तर ?

अनु : आरे पूण बी. ए. फेल आसूनय तें तुजे वांगडा लग्न जावंक तयार आसा.

अतुल : तें जायतें आसतलें. हांव आसूं नाका ? चड शिकलां म्हण येता वतना घोवाक शाणेपणां सांगतलें.

भाऊ : पयलेच फावट शाण्यासारको उलयलो.

अतुल : ब्र..दर !

भाऊ : यस्...

अतुल : म्हजे विचार कशे आसात ?

भाऊ : फाईन ! लग्न जावप हें केन्नाय वायटच...

अनु : (पिकार) कितें म्हळें ? परतें उलयात !

भाऊ : तुका म्हणूं ना हें ! वगीच कोमये बशेन आंगार येवं नाका.

अनु : अतुल ! चड शाणेपणां बरी न्ही आं ! काय बरें थळ ! बापायली अकलीच धूव. बापायली सगळी इस्टेट तुमकांच मेळटली मागीर. आनी ही भांगरा संद तूं वगडायता ?

अतुल : तें कितलेंय बरें आसूं ! लग्न कॅन्सल ..

अनु : च्यं...! तुमी तरी कितेंय सांगात म्हाका.

भाऊ : तें कूळ आयकुपाचें न्ही, आनी म्हाकाशें कित्याक मदीं ओडटा तूं ? तूंच पळोवन घे. अपुरवायेचो देर न्हय तुजो ? हांवें कितेंय उलयल्यार कदेल उबारतलो म्हजे तकलेर घाल-पाक ! म्हाका मदीं हाडूंच नाका. डोन्ट ब्रिंग मी इन ब्रिटबीन !

अनु : कित्याक ते इंग्लीशीची गोमटी फुगार करतात ? डोन्ट ब्रिंग इन ब्रिटविन खंय... आनी तो बी. ए. फेल म्हण हांवें सांगिल्लें ?

भाऊ : शेण खालें न्ही हांवें ?

अनु : आतां उदाक पियात !

(अतुल रडटा.)

भाऊ : तुजें कितें जालें ?

अतुल : थंय व्हरून म्हजो इंसूल्ट करप ?

भाऊ : ब्रदर !

अतुल : य...स्...

भाऊ : यू डॉन्ट वॉन्ट दिसथींग नो...?

अतुल : यस् ! नो दिस थींग...

भाऊ : देन व्हाय दिसथींग ?

अतुल : यू मेड मी दिसथींग.

भाऊ : दिसथींग इज नॉट दिसथींग.

अतुल : एण्ड दिसथींग इज दिसथींग ?

अनु : (पिकार) नाव यू हियर दिसथींग. इफ यू आर नॉट गोइंग टु डू दिसथींग दिस ऑल हाऊस विल बी दिसथींग !

भाऊ : आं ? हें कितें उलयलें ?

अतुल : म्हाकाय समजू ना. बट मिसिस उशेकाणो, यू हियर वन दिसथींग ! दिसथींग इज कॅन्सल ! लग्न कॅन्सल !

अनु : आरे अतुल ... राव, आयक तरी. गेलो. वगी कितें बसल्यात?
आपयात तां...
भाऊ : धिसथींग इज वेरी बॅड.
अनु : (चाळोवन) स्टॉप युवर डर्टी धिसथींग...! यू लुक... इफ
देर इज नो धिसथींग, देन देर वुईल बी नो धिसथींग, देट
थिंग अँड एव्हरीथिंग !
भाऊ : आय डॉन्ट अण्डरस्टँड युव्हर धिसथींग...!
अनु : तुमकां फक्त आयतें खावपाक जाय. ताका मातशीं चार
उतरां समजायल्यार खंय बुडटी येतली आपली? वसून-
बसून खावंक मेळ्ळ्यार पुरो...!
भाऊ : हांव बसून खातां? अेम आय? बसून खाता खंय. सकाळचें
उदाक तापयतां, तुमच्या बोडक्यार रकोवपाखातीर. च्याव
हाव करतां तुमच्या ताल्यांत वतोवपाखातीर. रादतां हांव,
तुमच्या पोटाचे साक भरपाखातीर! मुस्तायकी हांव धुतां...
तुमची...
अनु : पुरो... पुरो...!
भाऊ : पुरो कित्याक? व्हाय पुरो? रांदप हांवें, मुस्तायकी धुवप
हांवें, नुसतें उजरावप हांवें आनी शिरवोस करून पयशे जोडून
हाडपय हांवेंच. इतलेय करून हांव बसून खातां.
अनु : ना, फाल्यांच्यान हांवच वतां जोडपाक!
भाऊ : तूं? उमासे जरगतीचे कुल्लेवरी पसण मारून रावतल्याक
शिरविसो खंय मेळटल्यो? !
अनु : पुरो, हांगा अक्कल दाखोवपाची गरज ना तुमी!
भाऊ : हय! म्हाका अक्कल आशिल्ली जाल्यार तूं ह्या घरांत
पावपाचें? वयल्यान झेत आनी केदो? पायलो पोटलो
घेवन आयिल्लेवरी पोदीसावां.
अनु : म्हज्या बापायक मदें हाडूं नाकात आं... सांगतां.
भाऊ : तुवें म्हज्या बापायक मात तुका जाय तेन्ना मदें उबो करप
दिसता. तुज्या बापायन म्हजेखातीर वांयच कळंक ना.
अनु : आनी तुज्या बापायन खंय पोटलो दवरला म्हाका?
भाऊ : आनी घोव खंयच्यान मळबांतल्यान पडिल्लो मेळ्ळो तुका?
अनु : कोणाक जाय आशिल्लो असलो घोव?
भाऊ : म्हणुनच कॉलेजांत म्हजे फाटल्यान गिरगिरें कशें घुंवतालें
दिसता तूं. तुवें बरयिल्लीं खोंटलोभर पत्रां आसतली थंय
कोनशाक पडिल्लीं. हावें अेक तरी बरयिल्लें तुका?
अनु : पत्र बरोवपाक कळ्ळ्यारच बरोवपाचें न्हय तें?
भाऊ : जाणां! तूं अेकलेंच मोरापांख बाकी बाकी सगलीं कोंबये-
पाखां. म्हणुनच अशें लिबू हुंवाळून म्हज्या घरा घालें तुका
बापायन. मुदी ना. पटो ना, सरपळी ना. सुटाक लुगट ना,
पँटपोस ना आनी वाश्टी मारतलो म्हळ्यार लेंस लेगीत
दिवंना.
अनु : कित्याक दितले? तुमकां सायकलीन काम्पीन वाजयत म्हज्या
घराच्यो भोंवड्यो काड म्हण म्हज्या बापायन सांगू नाशिल्लें.
पेट्याक आंगार धाडल्यार लेगीत तुमी ताका कांकण खावयलें.

भाऊ : अेकच खावोवंक ना. मल्लकट्टर आशिल्लो तुमचो पेटो तो.
ताका कांकणां खावोवन देळो केलो हावें. त्या कांकणां खातीर
मोडिल्ल्या दुडवांचो व्हड शिर्तिमेंत जाग्रा म्हाका.
अनु : मागीर संडामा फाटल्यान उबो रावून शिळोण्यो घाल म्हण
हावें सांगू नाशिल्लें तुमकां.
भाऊ : तुजे तो चोचयाळे नाकाचो बापूय आसतालो न्हय बगिल्लो.
पूण हावें कांकणाक मोडल्यात तितले पयशे त्या चोचयाळ्यान
तुज्या लग्नाक देखून मोडूंक नात.
अनु : म्हज्या बापायक ओपारी मारूं नाकान आं. तुमचे चार गोटे
खावपाक हांगा आयलो ना तो.
भाऊ : हांगा? तो हांगा आयल्यार हांव ताचे चोंचीर पांय दवरून
तकलेर उबो रावून नाचतलों.
अनु : ते अवतिकायेक पावतलेच तुमी. ते आमच्या मोगाआड आशिल्ले
न्हय?
भाऊ : मोगाआड? तो चोंचयाळो? पयलीं पयलीं म्हाकाय नशेंच
दिशिल्लें. पूण आमच्या लग्ना दिसा ताचें तोंड कशें जाल्लें
जाणां तूं? सामकें चड तेंप कशीच सोंप नाशिल्ली फेणोरो,
सोंपतकच मिठांय खाल्ल्याचें तोंड खोशयेन भरता न्ही, तशें...
अनु : (फटकिरें रडत) तुमकां कितें म्हणपाचें आसा तें म्हाका
म्हणात. म्हज्या बापायक कित्याक दुशणां दितात?
भाऊ : ताणेंच जल्माक घालें न्हय तुका? मोग म्हण केलो आनी
फटयलो म्हाका. म्हजेरय कोणतरी लाईन मारता म्हण हांवय
सामको फुल्लों. सुखान न्हालोशें दिसले. आनी लग्न जालों
तोच गायरीत पडलों. पगार पडलो तुजेकडेन. सगलो हिशेब
तुजेकडेन. परमाकडे वचून पांच मिनटां सुबेज जालीं जाल्यार
कित्याक जालीं तो सुद हिशेब तुका दिवंचो पडटा. परसाकडे
वचूंक सुद फुरसत ना...
अनु : (रडत) म्हणटकच हांव तुमकां सतायतां...?
भाऊ : आनीक...?
अनु : मागीर लग्न कित्याक जाल्ले तुमी म्हजे वांगडा काय
म्हणटां?
भाऊ : भायल्यान तांबडीं दिसतात तीं सगलींच संत्रां गोड आम-
नात हें आतां कळ्ळें! जावं पूण अजुनय वेळ वचूंक ना.
भुरगो आसा हांव.
अनु : म्हणचे...?
भाऊ : घटस्फोट घेवन दुसरें लग्न जावं येता न्हय?
अनु : तुमकां चली कोण मेल्लो दितलो...?
भाऊ : ऑफिसांत अेक 'बाय' केन्नाय नदर मारता म्हजेर...
अनु : म्हणटकच तुमी म्हाका सोडटले?
भाऊ : उपाय ना.
अनु : आनी आमचीं दोन भुरगीं आसात तांचें कितें?
भाऊ : तीं तुकाच दवर. आवय न्हय तूं...? आवयचें काळीज
केदें...? मळबायेदें... समदिरा येदें... हिमाक्या येदें...!

अनु : म्हणटकच लग्न जावपाचें सामकें थरलें न्हय...? येता आं, रावात !

भाऊ : यो यो ! बेजार आयलो सामको. रांदप-धुवप हांवें. वयल्यान हांवच इगर्जीचें जनेल. लोकांले थंय हांकां, मुदयो, पटे, साडयो जाय आनी हाच्या बापायन म्हाका कोको दाखयलो.

अनु : हांगा पळयात. हाका पळयलां....

भाऊ : हय, सान्नीमुणो ! (लक्षांत येता) स...सा...सान्नीमुणो? हे हे पळय, मारशीत वी आं. जिवाक बरें ना म्हज्या हालीं तेंपाक.

अनु : दुसरें लग्न जातले न्हय तुमी...?

भाऊ : च्यं...! इतली बरी बायल आसतना...? हांवें फकणां केल्यांत...खच्यांनीच...! तूं जाणा न्हय...जाणा तूं न्हय...? हं...हं...मारूं नाका आं. वचूं ? घरांत ? भुरगीं येवपाचीं आलीं न्हय इस्कोलाक सभवन ? रांदपाक जाय... वचूं...? (लाचारेन हांसत) हं...हं...वतां...वतां हां...! चल्लों... गेलों... (वता.)

अनु : हूं... दुसरें लग्न जातले....

(संगीत वाजता. प्रसंग सोंपता.)

: ३ :

(परतो कांय दिसां उपरांतचो प्रसंग)

तन्वी : मे आय कम इन...?

अतुल : यस्..! (पळयता) यू... वा... वाय...यू... तूं हांगा कित्याक आयलां ?

तन्वी : घरांत कोण आसा ?

अतुल : हांव आसां.

तन्वी : आनीक कोण आसा ?

अतुल : अ...आ...नीक तूं आसा.

तन्वी : (हांसत) यू आर रियल जाकोर...!

अतुल : जाकोर...?

तन्वी : मिनस जोकर...

अतुल : थॅक्स ! तूं हांगा कित्याक आयलां तें सांग पळोवया मातशें.

तन्वी : मिस्टर अतुल उशेकाणो.

अतुल : यस् मिस, तन्वी निवलकाणो.

तन्वी : तुमी म्हज्या बापायक, मिस्टर मामा निवलकाण्याक रकाद-धाडिल्लो ?

अतुल : हय, धाडिल्लो.

तन्वी : कितें म्हण ?

अतुल : घिसथीग इज कॅन्सल म्हण ... लग्न पाराद म्हण...!

तन्वी : पाराद जावपाक कोणाच्यो भायऱ्यो वचनाशिल्ल्यो. दिल्यो गुळयो, जाल्यो पाराद म्हणपाक.

अतुल : (हांसता)

तन्वी : स्टॉपइट ! हें हें...हें...! अशें तुमच्यांनी थरिल्लें लग्न मोडूं येता ?

अतुल : कित्याक येना ?

तन्वी : पूण किदचाक मोडटले काय म्हणटां ?

अतुल : आमकां जाय देखून !

तन्वी : तुमकां जाय तेन्ना मोडपाक लग्न म्हळ्यार वलतेर दिसलें काय कितें ? जाय तेन्ना मोडलें जाय तेन्ना घडयलें म्हणपाक. म्हाका खरें कारण कितें तें कळूंक जाय.

अतुल : कारण आनीक कसलें ? म्हजी लग्न जावपाची इत्सा ना हेंच कारण.

तन्वी : मागीर म्हाका पळोवपाक येवपाचो फार्स कित्याक केल्लो ? हांव पसंत आसां अशें त्या वेळार कित्याक सांगिल्लें ?

अतुल : बेठेच आयलें तें तोंडाक...

तन्वी : बेठेच तोंडाक येवपाक तुमकां थंय शेव-चिवडो खांवक आपोवंक नाशिल्ले. हांव म्हळ्यार कितें तुमकां गांवगिरे साय-बुलूजवाले चेडूं दिसलें काय कितें ? पयली च्या पितना पसंत आसा सांगप आनी मागीर रकाद धाडप पसंत ना म्हण. तीं बाबडीं रावतात वगी तोंड धांपून, म्हण हांव वगी रावतलें ? मिस्टर उशेकाणो ..

अतुल : यस् मिस निवलकाणो...

तन्वी : म्हाका खरें कारण जाय.

अतुल : तूं म्हाका पसंत ना हेंच तें कारण...

तन्वी : त्या वेळार च्यायेंत बिस्कूत बुडोवन खातना हांव पसंत आशिल्लें तुका ?

अतुल : नाशिल्लें.

तन्वी : कित्याक ?

अतुल : तूं म्हाका आवडूं नाशिल्लें देखून पसंत नाशिल्लें...

तन्वी : कित्याक आवडूं नाशिल्लें ?

अतुल : पसंत नाशिल्लें देखून आवडूं नाशिल्लें.

तन्वी : मागीर त्या वेळार व्हंकले परिक्षा कित्याक घेतिल्ली ? म्हाका ना ना तरेचीं क्वेश्चनां कित्याक विचारिल्लीं ?

अतुल : हांवें विचारिल्लीं जाल्यार तूं तेन्नाच फेल जावपाचें.

तन्वी : आतां विचारूं येतात तुज्यान...

अतुल : आनी सांगूंक जमलेंना जाल्यार तोंड धांपून परतें वचचें पडटलें हां, सांगतां...

तन्वी : बरें ! विचार...

अतुल : बरें, सांग पळोवंया, व्हाट इज जरमिनेशन ?

तन्वी : ज... ज... र... असले प्रस्न कोण व्हंकले परिक्षेक विचारतात ?

अतुल : आतां हांवें विचारूंक ना ? ह्या प्रस्नांक लागून सराकडल्यान इल्लो शिल्लो मार खावना हांवें ! चल तूं परण्या पावलांनी. तुका येवपाचो ना तो.

तन्वी : (व्हडल्यान फक्तिकरें रडटा.)

अतुल : ए... कितें जालां... ? जालां कितें तुगेले रडपाक ?

तन्वी : (आवाज वाडयता.)

अतुल : ए . पळय आं ! बेठेंच रडूं नाका तूं. जालां कितें...तुजें...?

तन्वी : (रडतच) हांव घरांतलें काम नकळों ?

अतुल : जाणा आसतलें.

तन्वी : म्हाका आयकूं येता ?

अतुल : येता आसतलें...! ना, येता.

तन्वी : म्हाका दिसना...?

अतुल : दिसता.

तन्वी : उलोवं येना ?

अतुल : येता.

तन्वी : मागीर तुवें म्हाका फेल किदचाक केलें ?

अतुल : पूण...आ...आतांच तूं...

तन्वी : हांव बरें दिसना ?

अतुल : ब्युटीफल...

तन्वी : हांव शिकूं ना...?

अतुल : (याद जाता. एकदम) शिकलां... शिकलां... एम. ए. शिकलां (रडकुरें) म्हणुनच फेल...कारण...हांव बी. ए. फेल ! (रडपाक येता.)

तन्वी : तशें जाल्यार तुमी म्हाका रकाद धाडपाचो न्हय, एम. ए. फेल जा म्हण ? हांव मॅट्रीक देखून फेल म्हण सांगन आशिल्लें.

अतुल : तें भाऊन करपाचें. आतां लग्न शक्य ना. कारण किरकिरो आनी गोंयचो पोपोट एकठांय येवंक शकनात.

तन्वी : किरकिरो...? गोंयचो पोपोट...?

अतुल : (रडकुन्यानच) हय, किंगफिशर आनी किरांटी...! म्हणचे गोंयचो पोपोट...!

तन्वी : (व्हडल्यान रडटा. फटकिरें.)

अतुल : चड मोट्यान रडूं नाका आं. कोणय मेळतें समजत आनी धांवून येत.

तन्वी : समजुनी ! देखुनच मोट्यान रडटां हांव.

अतुल : पळय आं ! म्हजेर कसलेंय बगलांट बी आयलें जाल्यार...

तन्वी : येवंदी ! म्हजे वांगडा लग्न कित्याक जायना तर...?

अतुल : मागीर तूं एम्. ए. कित्याक जालें तर ? कोगूळ आनी कावळो एकठांय येनात.

तन्वी : म्हणटकच तूं म्हजे वांगडा लग्न जावंचोना ?

अतुल : नो मिस निवलकाणो !

तन्वी : तशें जाल्यार, म्हाका पळोवंक आयिल्ले त्या दिसा हांवें पिरयेंत घालून ' स ' बिस्कुत्यो दवरिल्ल्यो. तांतुंतल्यो चार तुवें च्यार्येंत बुडोवन-बुडोवन लकयल्यो. त्यो काड आतां.

अतुल : कितें ?

तन्वी : बिस्कुत्यो, केळीं, शेव-चिवडो, लाडू सगलें हांगाचे हांगाच आत्तां दिवन वडय परतें.

अतुल : हें आणे मारप जालें. खाल्लें म्हण मागतात ?

तन्वी : हांव मागतां ! आनांचे आत्तां. शेव-चिवडो बिस्कुत्यो .. सगलें...!

अतुल : तें आतां कशें दिव येता ? पसऱ्या वयलें हाडून दितां मागीर !

तन्वी : पसऱ्या वयलें कित्याक ? हांवें दिल्लें तेंच जाय म्हाका.

अतुल : पूण अक फावट खाल्लें तें आतां परतें दिवं येता ?

तन्वी : थरिल्लें लग्न जर परतें मोडूं येता, तर खाल्लें कित्याक दिव येता ? वच्यात वेगीन. म्हाका वेळ जाता.

अतुल : जावं वगत ! ही तीं पिशेंपणां हांव आयकतलों काय कितें ? बी. ए. फेल जालों म्हण कितें जालें ?

तन्वी : पळय, आतां हांव व्हडल्यान बोव मारतलें. सगल्या शेजाऱ्यांक जमयतलें... आनी सांगतलें, तुवें म्हाका आपोवन हाडलें...

अतुल : हांवें तुका आपोवन हाडूंक ना आं...

तन्वी : लोकांक हांव तशें सांगतलें. तुवें म्हाका घरांत आपयलें, कुडीन व्हेलें, दारा बंद केलीं, जनेलां धांपलीं आनी... आनी ... (रडटा.)

अतुल : पळय आं ! तन्वी, हांवें तशें कांयच करूंक ना !

तन्वी : मागीर हांव पुलीसेंत वतलें. आनी तुवें... (रडटा)

अतुल : अशें सागू नाका आं, म्हाका नाक उरचें ना.

तन्वी : आतां सांग, लग्न जाता काय ना ?

अतुल : तूं अशी दादागिरी करून लग्न जावंक शकना...

तन्वी : मारूं बोव... ?

अतुल : नाका,... नाका, प्लीज. हांव... हांव लग्न जातां...

तन्वी : खऱ्यांनीच... ?

अतुल : हय, खऱ्यांनीच !

तन्वी : पूण म्हाका तुजेलागीं लग्न जावपाचें ना.

अतुल : आं... !

तन्वी : हय, म्हाका बळगवऱ्यान तुजेलागीं लग्न जावपाचें ना. कारण असले संवसार मुखावे जायनात. अतुल...! हांव आतां मेरेन तुजीं करतालें तीं फकाणां. कितलो भोळो रे तूं? म्हज्या बाबा-नय अशेंच सांगिल्लें म्हाका. घर बरें, मनशां बरीं. त्या घरांत वतकच सुखान व्हातलें म्हण. म्हणुनच जेन्ना तुमी उलोवणीं करपाक आयलीं तेन्ना म्हजे खोशयेक शीम-मेर नाशिल्ली. कांय दिसांनी तुमच्या न्हयकाराचो रकाद आयलो. म्हाका अजाप दिसलें. कसलेंच उणेपण म्हज्यांत नामतना लेगीत! मात त्या रकादाचें वायट दिसलें ना. कित्याक काय म्हळचार असल्यो गजाली चली भुरग्याचे जिणेंत घडटातच. वायट दिसता तें अकेच गजालिचें. म्हजें शिकप म्हज्या सुखाच्या आनी फुडाराच्या आड आयलें. अतुल ! अक मागणें आसा तुजेलागीं. शिकप चड आसा म्हण खंयचेय चलयेक न्हयकारूं नाका. मन दुखावता तिचें.

वें ची क जा य रा ती

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिस्टारट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची वेस वरी वेवस्ता

अँयर-कंडिशनड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडे गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स,

निरंकाल मार्ग, फोंडे गोंय ४०३४०१

धनी : हृदयेश स. प्रभु

Shree Bholanath Saw Mills

✻ Forest Contractors &
Timber Merchants,

✻ Truck Owners & Handling

✻ Transport Contractors,

Nirankal Road, Ponda-Goa 403401

Phones : Resd. : 291

Off. : 159

वसंत तुकाराम प्रभु

ट्रकां-धनी आनी प्रगतीशील शेतकामती

निरंकाल मार्ग, फोंडे-गोंय ४०३४०१

आमचे कडेन टीपर भाड्याक मेळटात.

The people
to see for

Labels & Cartons

D. M. Nadkarni & Sons

Near Head Post Office

Margao-Goa 403601

Phone : 22682

अतुल : तन्वी वता...?

तन्वी : हय, आतां तुज्या लग्नाकच येवप. आपयतलो न्हय ? अक सांगूं अतुल, तुजे इतलो बावडो, मनशान केन्नाच आसूंक फावना. लोक फायदो घेतात तांचो. आतांच हांवें तुका मात्सो बेसडायलो जाल्यार तूं लग्न जावपाक तयार जालो ना ?

अतुल : तुवें म्हज्या बाबडेपणाचो फायदो कित्याक घेतलो ना ?

तन्वी : सांगले न्हय, म्हाका फोर्सान लग्न जावपाचें ना.

अतुल : आनी म्हजी इत्सा तुजेवांगडा लग्न जावपाची आसल्यार-

तन्वी : अतुल...!

अतुल : हय, तन्वी ! म्हाका जाय तूं. म्हज्या बऱ्यापणाचो कोणे फायदो घेवंचो न्हय म्हण पावला कणकणीं म्हाका सांवाळपाक मिसेस- अतुल उशेकाणो जावशी...?

तन्वी : अतुल...!

अतुल : कितलो तेंप अशें निवलकाणोच रावतलें ? आतां उशेकाण्या-वरी गोड जा. सांग... जायशी...?

तन्वी : हय...! मात परतो तो प्रस्न केन्नाच विचारपाक जायना. व्हॉट इज जरमिनेशन...? (बोगाय हांसतात. संगीत वाजता)

(सोपता.)

पुस्तक छापूंक दिवचे पयलीं अेकूच विचार कर :
वाचप्याचो वेळ फुकट वचचो ना मू ?

आपूण खूब थोडें जाणां हें जाणा जावपाक पयलीं
ताका कितलेंशें जाणा जावन घेवचें पडटा.

खुशामत सगळेच करूंक जाणात.

तुस्त कितल्यांक करूंक घेता ?

चारचवगांक दिश्टी पडना तें जाका दिश्टी पडटा
तोच चारचवगांक करूक येना तें करून दाखयता.

राधा = निष्काम प्रेम. निष्काम आराधना.

अक अक अडवण ही अक अक संद. तुवें तिचो लाव
घेतलो ना जाल्यार दुसरो घेतलो.

इतिहासाची पाळां

काकासायबांल्यो चिटो

नवी दिल्ली
२१-४-६२.

प्रिय रवीन्द्र,

तुमचें पत्र मिळालें. मंगळूरला जाण्यापूर्वी आर. के. प्रभूना पत्र लिहून तें कुणाकुणाला भेटणे अिष्ट आहे याची माहिती मिळवा. कन्नड भाषेचे नामांकित कवी अम् गोविन्द पै मंगळूरजवळ मंजेश्वर येथें राहतात. बरेच म्हातारे झाले आहेत. त्यांना जरूर भेटा. माझें नांव घ्या आणि त्यांचेशीं झालेली मुलाखत लिहून ठेवा...

चन्द्रकान्तने आतां परत आलें पाहिजे...

कवी बोरकर भेटले होते. कोंकणीत त्यांनीं आतां पुष्कळ कविता लिहाव्यात. पुष्कळ साहित्य-निमिती करावी. जवाहरलालजीं सारख्या कोंकणीच्या समर्थ पुरस्कृत्याला तोंडघशीं पडूं देऊं नये, वगैरे त्यांना सांगितलें. त्यांना तें पटलें आहे.

गोव्यांत चालणाऱ्या खाजगी मराठी शाळा जोराने चालव्यात आणि त्यांना सरकारकडून मुबलक मदत मिळावी असा प्रयत्न चालू आहे. पण मराठीवाले याची थोडीच कदर करणार !

मुख्य प्रश्न भाषेचा नसून गोव्यांतील किरिस्तांवांना आपण स्वकीय मानतों की नाही हें हिन्दूंनीं मनाशीं ठरवलें पाहिजे आणि त्या लोकांना ओशाळच्या आश्रितांप्रमाणे न वागवितां त्यांच्या मताला मान देऊन त्यांना बरोबरीने वागवायला तयार आहोंत याची खात्री त्यांना पटवून दिली पाहिजे. गोव्याच्या किरिस्तांवांनीं आमची भाषा पोर्तुगेज किंवा अंग्रजी असें न म्हणतां आमची मातृभाषा कोंकणी आहे अेवढें म्हटलें तर आपल्याला सर्व कांहीं मिळालें. कोंकणीला शिक्षणांत आणि राज्यव्यवस्थेत मुख्य स्थान मिळाल्या नंतर आणि मराठोला सडळ हाताने मदत मिळाल्या नंतर गोव्याचे सगळेच प्रश्न आपोआप सुटतील ही गोष्ट लोकांपुढे बारंवार मांडली पाहिजे.

श्री राम काकोडकर यांची पत्रे केसरीत आणि वेळगांवच्या तरूण भारतांत पाहिली. धन्य आहे या लोकांची !

काकाचे सप्रेम
वंदेमातरम्
० ० ०

जाग : जुलय १९९०

नवी दिल्ली
२९-७-६२

प्रिय रवीन्द्र,

चन्द्रकान्त आणि गुरुनाथ केळेकर दोघांनाही मी सांगितलें होतें की गोव्यांतील यहरें, गावें, नद्या, पर्वत वगैरे स्थळांची स्थानिक शुद्ध, रूढ नांवें गोळा करून त्यांची यादी नागरीत लिहून काढावा आणि या नांवाची हत्ता चालू असलेली गचाळ पोर्तुगीज स्पेलिंगें अेका बाजूला देऊन दुसऱ्या बाजूला रोमन लिपींत शुद्ध स्पेलिंगें द्यावीत. आणि अशा तीन कॉलमच्या नामावलीचें पत्रक रेल्वे बोर्ड, पोस्ट अँड टेलिग्राफ ऑफिस वगैरे ठिकाणी पाठवून द्यावे. दिल्लीच्या होम मिनिस्ट्रीकडेही पाठवावे. म्हणजे सध्या चालू असलेल्या विचित्र अराजकोला आळा बसेल. हें काम सहज होऊन जाण्या मारखें आहे. यांत मतभेदही नाही. अिकडचे लोक म्हापशाला माणुका म्हणतात.

मला वाटते, बऱ्याच नांवाच्या शेवटीं जें अनुनासिक असतें तें काढून टाकावें आणि परिपत्रांत लिहावें की अनुनासिकचें अम् काढून टाकलें आहे. ठेवायचा आग्रह असेल तर त्याची सोय व्हावी म्हणून कंसांत ' अम् ' वातला आहे.

अशी नामावली तयार करून त्याची अेक प्रत गांवे सरकार-कडेही पाठवून द्यावी आणि कांही प्रती माझ्याकडे पाठवाव्यात. हें काम तांतडीचे आहे. झालेंच पाहिजे.

आम्ही ता. २६ ला रशियेची यात्रा पुरी करून येथें पोहोचलों. आजच फेलीस्योच्या 'गोंयचो साद'ला संदेश पाठवला आहे.

काकाचे सप्रेम
वंदेमातरम्
० ० ०
नवी दिल्ली
६-९-६८

प्रिय रवीन्द्र

दोन तीन दिवसांसाठीं मुंबलीला जाऊन आलों...

कोंकणी कवितांची अेन्थोलोजी सहजासहजीं दोन तीन महिन्यांत तयार व्हायला पाहिजे होती. दोन तीन वर्षे मागें लागूनही होत नाही हें कोंकणी भाषेचें दुर्दैव तिच्यावर तिच्या पुत्रांनीं लादलें आहे.

मुंबलीला मी अँकलें कीं तुमची कोंकणी ' रिडरें ' फक्त किरिस्तांवांनीं घेतलीं आणि किरिस्तांवांची कोंकणी आणि हिन्दूंची मराठी अशी फाळणी होऊं पहात आहे. कोंकणी भक्तांनीं किरिस्तांवामध्ये किती काम केलें आणि हिन्दूमध्ये किती केलें याची मला कल्पना नाही. हिन्दूंनीं जर कोंकणीला दगा दिला तर किरिस्तांवही कोंकणी सोडून देतील आणि या लोकांना अँग्लो-अिन्डियन बनवल्याचें पाप आपल्या डोक्यावर बसणार.

पाप-पुण्याची ज्यांना पर्वा नाही त्यांना अेवढें तरी समजलें

जवाहरलालजींच्या मनांत जेवढे आहे तेवढे त्यांचे सरकारी अंमलदार अमलांत आणीत नाहीत ते त्यांच्या मनांत विरोध आहे म्हणून नव्हे, तर ते आपला जडताधर्म सोडावयास तयार नाहीत म्हणून. ... अग्रजांमध्ये आपल्या धोरणाप्रमाणे तंत्राला वाकवण्याची शक्ती होती. ती आपल्या लोकांत यायला वेळ लागेल.

असो, असले मन लहून तुमच्या अत्साहावर पाणी ओतण्याची अिच्छा नाही. चि. गोदुने आजारी पडतां कामा नये. चिंतेने आजारी पडणाऱ्यांनी गीतेचे मनःपूर्वक पारायण केले पाहिजे.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्
० ० ०

नवी दिल्ली.

१७-९-२

प्रिय रवीन्द्र,

हे पत्र खाजगी आहे. यांतील गोष्टींची वाच्यता आपल्याकडून होऊ नये. अितरांनी केल्यास त्याला अिलाज नाही.

श्री. भाअसाहेब माडखोलकरांशीं माझ्या दोन तीन भेटी झाल्या होत्या. पत्रव्यवहारही झाला होता. त्यांनी श्री. यशवंतराव चव्हाणांशी बोलून आमची भेट व्हावी असे ठरविले. त्याप्रमाणे परवां ता. १४ आणि १५ असे दोन दिवस आम्ही भेटलो. यशवंतराव, माडखोलकर, तर्कतीर्थ आणि मी असे आम्हां चौघांचे बोलणे झाले. पुष्कळशा बाबतींत यशवंतराव माझेशी सहमत झाले होते आणि मी त्यांना अक सविस्तर पत्रही लिहिले होते. त्यामुळे माझी भूमिका अगदी स्पष्ट होऊन आम्हाला बरेच जवळ येतां आले.

गोवा हे स्वतंत्र राजकीय अक झाले आहे आणि जवाहरलालजींना गोव्याची सर्व बाजूनी अुन्नती करावयाची आहे हे सर्वाना कळून चुकले आहे. आतां गोवा जर महाराष्ट्रांत विलीन व्हायचा तर गोव्याच्या प्रचंड बहुमताने- विशेषतः किरिस्तांवांच्या संमतीने किंवा मागणीने तो विलीन झाला पाहिजे हे सर्वानाच मान्य आहे. केन्द्र सरकारावर दबाव आणून किंवा गोव्यातील मराठीवाद्यांच्या जोरावर हे काम होणार नाही. हे माझे म्हणणे मी स्पष्ट केले. कोंकणी आणि मराठी असे दोन पक्ष निगळे पडू देतां कामा नये. महाराष्ट्राने कोंकणीच्या विकासाला सढळ हाताने मदत केली पाहिजे. कोंकणीला आपुलकीने वागवून तिच्या विकासाला मदत केली पाहिजे. 'कोंकणीवादी मराठीचे किंवा महाराष्ट्राचे शत्रु आहेत' ही आत्मघातकी भूमिका मराठीवाद्यांनी सोडून देऊन आणि 'कोंकणी ही स्वतंत्र भाषा आहे की मराठीची पोटभाषा आहे' या चर्चेत न पडतां कोंकणी आणि मराठी अगदी जवळच्या जिवलग भाषा आहेत अशी हितकर भूमिका स्वीकारून कोंकणीच्या विकासाला विरोध तर करायचाच नाही, पण प्रोत्साहन द्यावयाचे या बाबतींत आमचे मतैक्य झाले.

कोंकणीचा कोश, व्याकरण, वाक्प्रचार आणि म्हणींचा संग्रह,

वेंचीव कोंकणी गीतांचा संग्रह वगैरे पुस्तके प्रकाशित करण्याची आर्थिक जबाबदारी तर्कतीर्थांनी आपल्या मंडळाच्या वतीने घेतली आहे...

अितके सर्व ठरल्यानंतर कवी बोरकरांकडून कळले की वीस पंचवीस वर्षे गाजत असलेला स्व. रामचन्द्र नायकांचा कोश पूर्ण झालेला नाही. कित्येक ठिकाणी अर्थाचा पाल्हाळ आहे तर कित्येक ठिकाणी अर्थ त्रोटकच दिला आहे आणि बऱ्याच ठिकाणी केवळ शब्दच नोंदलेले आहेत. अर्थ दिलाच नाही. जिकडे तिकडे आपण सांगत सुटलो की कोश तयार आहे, पैसे हाती येताच प्रेसकडे देऊ. वस्तुस्थिती कवी कडून कळल्यानंतर मला आघात झाला. मी समजून आहे की हा कोश नायकांच्या अुत्तराधिकाऱ्यांनी प्रकाशनासाठी आमच्या मंडळींना बिनशर्त दिला आहे. आतां जर त्यात कुणाचाही लोभ शिरला तर भला या कोंकणीच्या प्रश्नांतून हात धुवून मोकळे व्हावे लागेल. माझी सूचना आहे की कवी, तुम्ही, मनोहर सरदेसाओ यांच्या सारख्या लोकांचे अक संपादक मंडळ नेमावे आणि कोशाचे संपादन करून ते प्रेससाठी तयार करण्याचे काम करावे. ठराविक मुदतींत प्रेस कॉपी तयार झालीच पाहिजे अशा आग्रही संल्पाने काम सुरू करावे. हे काम जर आपल्याला रेटले नाही तर मी जाहीरपणे कबूल करीन की आमची कुवत नाही. अका दोघांनी बसूनच करावयाचे हे काम आहे.

किरिस्तांव आणि हिन्दूंनी लिहिलेल्या कोंकणी कवितांची अँथॉलोजी मला कधी मिळणार? त्याचा महिना आणि तारीख मला कळवा. मूळ कोंकणी नागरीत आणि त्याचा हिन्दी किंवा अग्रजी अनुवाद-ही आवृत्ती जवाहरलालजींना अर्पण करतां येतील

कोंकणी परिषद यशस्वीपणे पार पडली. तुमचे भाषण मला आवडले.

अँथॉलोजीचे काम आता आपल्याला पार पाडता आले पाहिजे. कवीला मी सांगितले आहे की दिरंगाची नहोतां अक कविता संग्रह लापायला पाठवण्याच्या स्थितींत अमुक मुदतीच्या आंत मिळाला पाहिजे. ठरलेल्या मुदतीत जर संग्रह मिळाला नाही तर माझी नालायकी जाहीर करून आत्मशुद्धीसाठी मी अपवास करणार आहे ..

विलीनीकरणाच्या प्रश्नाला हात न घालतां साहित्यिक, सांस्कृतिक, सामाजिक बाबतींत दोन्ही प्रदेशांच्या लोकांनी परस्पर सहकार करावा आणि कोंकणीच्या द्वारा गोव्याच्या हिन्दू ख्रिस्ती जनतेची अुन्नती साधण्यांत, महाराष्ट्राने शक्य तितकी संधी साधावी हा आमच्या अकंदर बोलण्याचा सार आहे...

गोव्याचा राज्यकारभार वरच्या टोकाला अग्रजीतून चालेल पण राज्यतंत्राचा जेथे प्रजेशी संबंध येतो तेथे कोंकणी भाषाच वापरली जातील. याबाबतीत महाराष्ट्राकडून विरोध होणार नाही. अेवढी खात्री झाल्यानंतर तुम्ही लोकांनी गोवे सरकारवर तसे दडपण आणले पाहिजे. नाहीतर बहुतेक सगळेच काम अग्रजीतून

(पान २३ पळयात)

‘निमित्ताक कारण’- विचित्र सबावाक लागून घडिल्ली दुखांतिका

- सच्चित फडते

‘निमित्ताक कारण’ हे पुंडलीक नारायण दांडो हांचें नाटक १९६५ त पयलें उजवाडाक आयलें. ‘ताची करामत’ हें ताचें पयलें नाटक. तें विनोदी. गोंयकागंनीं त्या खेळाचें तोंड फुटसर कवतूक केलें. ‘कोंकणींतल्यान लोकांच्या काळजांतल्या हास्य रसा वांगडा हेर भावना, चड करून करून भावना, अुचांबळ करपाच्या हवेसान आपणें ‘निमित्ताक कारण’ ही दुखांतिका बरयली अशे खासा लेखकच प्रस्तावनेंत म्हणटा.

कथानक :

ह्या खेळांत गोंयच्या अेका भाटकाराची कथा कथन केल्या. म्हाळुबाब हो अेक घरचें खावन जेवन सुखी आशिल्लो भाटकार. परोपकाराचें सादन आनी वेळ वचपाचो विशय म्हण आयुर्वेदीक दोतोरकी करपाची तांची खोस. म्हाळुबाब सबावान भोवच बरो मनीस. दुसऱ्यांक अडिअडचणीक पावपी. पूण ताजो दुबळेकाय म्हळ्यार ताजो अेकलो अेकसुरो चलो माधव. माधवाची तो हिसपाभायर अर्थ-अपुर्बाय करता. माधव उत्तमबाबाबरोबर दारवेचो वेपार करूंक फुडें सरता. म्हाळुबाब ताका फाटलो-फुडलो विचार करिनासतना दोन-अडेज लाख रुपया भांडवल दिता. पूण चलाख उत्तमबाब ‘ज्युलिया’ बोट बुडिल्याचें निमित्त करून माधवाचे सगळें भांडवल बुडयता. त्या शोकान माधव मरता. बाळूचे भकीक पडून म्हाळुबाब आनीक अेक व्हडली चूक करता. ताजो शेजारी भिकुदाद, जो ताजेर बापायभशेन माया करता, ताजेरच तो पांय दवरता. बाळूवतीन तो भिकुदादालें घर जमनीभरवण करता आनी आपुणच आपल्याक घडायच करून जमनीर आपटून घेता. ‘विनाश-काले विपरीत बुद्धी’ म्हणटा तशें म्हाळुबाबालें जाता. पयशापरी पयशे बुडटात, चल्यापरी चलो ना जाता आनी ताजो बायल जानकी, तीवूय बी पिशी जाता. ह्या सगळ्या दुखांतसून सुटका करून घेवंक आनी भिकुदादाचेर आपली नदर पडची न्हय म्हूण म्हाळुबाब गयेक वचूंक सोदता. पूण निमण्या खिणाक भिकुदाद येवन म्हाळूक हात दिता आनी हांगसरूच नाटक सोंपता.

नाटकाचें हें कथानक फुडें व्हरपाक लेखकान थोड्याच घटनांचो आदार घेतला. भिकुदाद म्हाळुबाबागेर येता. ती पयली घटना. तो म्हाळुबाबाक ताजी लग्न केल्ली आनी सद्याक कुचारा आशिल्ली चली ‘बाय’, आनी तांगेर आस्थीत म्हूण राविल्ली माधवाचो इश्ट बाळू हाचेविशीं म्हाळुबाबाक चार बऱ्याच्यो खबरीं

सांगता. तो म्हाळूक तोंडार पाडटा. ‘आयज बायगेर एक हात दुदांत आनी अेक हात तुपांत अशो, परिस्थिती आसतना ताका कुळारा कित्याक दवरलां? बाळूक कित्याक दवरून घेतला? घेतला तो घेतला, ताका इतलें म्हत्व कित्याक? हांगामरूच दुखांतिकेची रुजवण जाता. ‘बऱ्याक गेल्यार सोऱ्याक पावता’ म्हणटा तशें बावड्या भिकुदादाचें जाता. तो जें सांगता तें बायक आनी बाळूक वायटाक पडटा आनी तींव फुडें भिकुदादाक घराभायरो करपाचो वायट बुद्द म्हाळुबाबाक दितात.

म्हाळुबाब मर्तुबाबागेर पन्नास हजार रुपया हाडूंक वेता तो नाटकांतली दुसरो घटना. वेळप्रसंगाक मर्तुबाबाक अतराचेर धा-पंदरा हजार रुपया काडून दिवपी म्हाळुबाबाक मर्तुबाब अतरान-लेत्रान पयशे दिना तो दिनाच, वेल्यान ताका उपदेश करता तें म्हाळुबाबाच्या काळजाक लागता. ताजो आत्मविस्वास गळटा. तो बेजारता. हेच सदेचो फायदो बाळू घेता. पयशे ना दिवपाक भिकुदाद कारण कसो तें बाळू म्हाळुबाबाक घडोवन सांगता. भिकुदाद शेजाराक आसामर बाबा घरांत पांय दवरचोना अशी फटास मारता. हें आयकून म्हाळुबाब रागान कुडो जाता आनी भिकुदादालें घर मोडपाचो निर्णय घेता. ही घटना म्हळ्यार ह्या नाटकाचो कळस. बाळू मानाय घालून घराचे नळे देंवयता, घरातलो देवारो काडून भायर उडयता, राखी-वेली तपली भायर उडयता, ह्यो बाळूच्यो करण्या पळोवन काळजाचे कडके काडिल्ल्याचो भास जाता. म्हाळुबाब भिकुदादालें वायट करूंक वेता पूण नकळटां आपल्याच पांयार फातर घालून घेता. ‘केलें तुका आनी जालें म्हाका’ अशी ताजी गत जाता हे घटने फाटोफाट ‘ज्युलिया बोट’ बुडिल्ल्याची खबर घेवन उत्तमबाब येता. बोटी-वांगडा माधवाचे भांडवल तो बुडयता. आनी तें आयकून माधव मरता. इतल्यानच म्हाळुबाबाची सुटका ना. तर ताजो बायल जानकी पिशी जाता. अशे तरेन चारूय दिकांनी म्हाळुबाबाचेर अवर्शणां येतात आनी तो सामको गर्भगळीत जाता. ताजे दोळे उगडटात. ताजी चूक ताका होलमना, शेवटाक भिकुदाद येवन म्हाळुबाबाक धीर दिता तो निमणी घटना. जें किदें घडलां तें घडपाचेंच ‘तूं फकत निमित्ताक कारण’ अशे भशेन सगळ्यो गजाली विसरायेर घालपाचो तो यत्न करता. हातूंत भिकुदादाल्या मनाचें मोटेपण दिसून येता.

नाटकांतलीं पात्रां :

‘म्हाळुबाब’ नाटकांतलें मुखेल पात्र. पुतावेले कुड्डे मायेक लागून तो आपणाचेर दुखां ओडून घेता. तो दुसऱ्याक पावपी

मायेस्त आनी गुणेस्त. दारार आयिल्ल्याक ऊठ बस म्हणपी. च्या घेतलेबगर वखदाक आयिल्ल्या वेंकूक तो कसोच वचूंक दिना. पडट्या काळार तो भिकुदादाक आदार दिता. वेळ प्रसंगाक मर्तुवावाक उतराचेर धा-पंदरा हजार रुपया दिता. अशा ह्या दानी मनशाचो घात घेता तो ताजो सभाव. अुबारलेलो फार आनी अुचयिल्लें अुतर केन्नाच ताणें फाटीं घेतलें ना. ह्या ताज्या सबावान आयुश्यभर तो जिखत गेलो. पयसो हिसपाभायर मेळयलो. कीर्त जोडली आनी शेक दवरलो. आनी निमणें ताज्या त्याच सबावान गोंदोळ केलो. अुबारलेलो फार घालो. पूण खंय ताजो विचार केलो ना. आवय-बापाय परस स्नेस्ट अशा भिकुदादाचेरच ताणे पांय दवरलो. ताजें घर मोडलें. ताका उबंत उडयलो. हे करणे फाटोफाट ताजेर हारोहार संकश्टां येत रावलीं. तो गर्भगळीत आलो. 'बाबाखातीर' हे भावनेचो अुन्माद तकलेक अितलो चडलो- अितलो चडलो- की त्या खिणाचे भावनेकच तो कर्तव्य समजलो. व्हड भश्ट जालो. फाटली याद विसरलो आनी रागान अुन्माद, अुन्मादा भरशीं सगळो स्मृती भ्रंज-स्मृती हालतकच बुद्धिचो नाश आनी तांतुनच सर्वनाश करून घेतलो.

म्हाळुबाबांच्या विचित्र सबावाक ताच्याच अविचाराची जोड मेळ्ळी आनी हें नाटक दुख्खांतिका जावंक पावलें. तो आपल्या पुताक विचारी-पानारी नासतना धंदो करपाक आपल्या गांठिचो सगळो पयसो दिता हें समजूं येता. पूण दोन लाख रुपया दिवनय माधव जेन्ना ताजेकडेन आनीक पन्नास हजार रुपया मागता, तेन्ना तो रीण काडून माधवाक पयशे दिवपाची तजवीज करता. हांगासर अतिताय जाल्या. म्हाळुबाब जर तेन्ना विचारान पावल फुडें घालता तर मर्तुवाव ताजो अपमान करूंक पावना आनी बाळूकय ताजे कान फुंकपाची फावशी संद मेळना. दुसरें, बाळूसारक्या किरकोळ मनश्याचेर पातयेवन तो आपल्या पांयार फातर घालून घेता. हाजेवेल्यान ताज्या सबावाची शोम उकती जाता.

भिकुदाद हो म्हाळुबाबाचो शेजारी ताजेपरस वर्सांनी व्हड. देवाधर्माचेर विस्वास दवरपी. अुजू चलणुकेचो न्याय नीतिचो. म्हाळुबाब ताका बापायसमान मानता. कारण तांच म्हाळूक ल्हानाचो व्हड करता. ताका वेपार उद्येग करपाक भांडवल दिता. म्हाळूचें लग्न पसून तोच करता. भिकुदाद पर्यालिचो श्रीमंत पूण सदचा ताजा परिस्तिती वायट जाल्या. भिकुदाद स्पश्ट उलोवपी. भायर अेक भितर एक अशें ताजेकडेन जायना. माधव, वाय आनी बाळू हांचे विशीं आपल्याक कितें दिसता तें तो म्हाळूक हातचें कांयच राखून दवरिनासतना सांगता. बरें-वायट तोंडार सांगपी, फाटसून न्हय. हाका लागून भिकुदादाची तोखणाय करीन दिसता. समजसपणां हो भिकुदादाचो दुसरो गूण. म्हाळू ताका जायती पिडापीड करता पूण तो ताजो बदलो घेना. वेल्यान मायेन ताजे फाटीर हात भोवंडायता आनी ताज्या पडट्या काळार ताका सांबाळून घेता.

बाळू हो माधवाचो इश्ट. तो निराधार आसता, म्हूण माधव ताका आपल्यागेर दवरता. बाळू नाटकांतलो खलनायक. भिकुदादा-विशीं खोटे-नाटें सांगून तो म्हाळुबाबाची बुदद भश्ट करता. म्हाळूचे सांगणेन भिकुदादालें घर मातये भरवण करता आनी म्हाळून केल्लें लेत्र फारावन ताजेर पट सय मारून मर्तुवावाकडल्यान, म्हाळूक

नकळटां पन्नास हजार रुपया हाडटा. ताणें केल्लीं हीं साबार वायट करतुपां. नाटक पळेयतल्याक वा वाचतल्याक ताज्या आपमतलबी सबावाची तिडक मारता. हेंच लेखकाचें मोटेपण. पूण तरी आसतना बाळूच्या चित्रणांत लेखक उणो पडला अशें एकासारकें जाणवता. ताजें कारण म्हळ्यार ताजी माधवावेली निश्टा. तो केन्नाच माधवाक दोन करी ना वेच्यान माधवाक लागून उत्तमबाबाक खडसायता. दुसरें म्हळ्यार नाटक सोंपसर ताजें कांयच वांकडें जायना. मर्तुवावाकडसून हाडिल्ले पन्नास हजार पसून म्हाळू ताका माफ करता. इतलेंच न्हय तर जेवपाक खावपाक आपलें घर ताका सदांच उकतें दवरता. हाका लागून बाळू दयेक पात्र जायना. ताका कांयच ख्यास्त जायना. आनीक अेक गजाल म्हळ्यार बाळू आनी बाय हांचे संबंद कसले तें स्पश्ट जायना. शेवटाक तर जानकीच्या तोंडांत लेखकान हें वाक्य घालां 'आतां तुगेलें (बाळूचें) काम सोंपलें. बाय चल्लें आज म्हणटकच तुवेंय गेल्यार जाता.' ह्या वाक्याचो अर्थ कितें? म्हळ्यार वाय कुळारा रावतालें तें बाळूक लागून काय कितें? पूण संबंद नाटकभर तशें कांयच दिसना.

माधव हो म्हाळुबाबांचो एकलो एकमुरो चलो. ताका व्यव-हारज्ञ न साब कमी. तो गरीब सबावाचो. म्हाळुबाबांचो ताजेर जीव की प्राण. माधव उत्तमबाबावांगडा दारवेचो धंदो करपाक मुखार सरता. उत्तमाचेर पुराय विस्वास दवरून दोन लाख रुपया ताचे सुवादीन करता. नाटकाचे सुरवातीवेल्यान माधव ह्या पात्राचो आवाठ बराच वाडटलो कसो दिसता. पूण फुडें तशें कांयच जायना. लेखकान माधवाक दुर्गुणी, वेसनी, फोल्गी अशीं विशेशणां वापरल्यांत, पूण संबंद नाटकभर ताजी वेसनां, दुर्गूण, वा ताणे फोल्गां मारिल्लीं दिश्टी पडनात. फकत लेखक सांगता म्हूण ताका फोल्गी आनी वेसनी समजुपाचो... नाटकांत ताजो एकच दुर्गूण दिसता आनी तो म्हळ्यार, तो उत्तमबाबाचेर पातयेवन रावलो तो. हो दुर्गूण सोडलो जाल्यार ताजे गुणच चड दिसतात. मर्तुवावान आपाचो अपमान केला हें जेन्ना ताका कळटा तेन्ना तो स्वताक दुशण दिता. भिकुदादाचें घर मोडलां ते पळोवन भिकुदादाची खबर घेवंक वचूंक सोदता. नागवण्या उत्तमबाबाक बरो वागणूक दिता. आपल्या पुताचें (शरदाचें) फुडें कशें जातलें काय म्हूण विचार करता. निराधार बाळूक आदार दिता. अश्या ह्या माधवाच्या मरणाचें कारण कितें काय म्हळ्यार दान-अडेज लाख रुपया. माधवाविशीं दुसरो गजाल खटकता ती म्हळ्यार तो नाटकाच्या पयल्याच देखाव्यांत बापायकडेन पन्नास हजार रुपया मागता. ते पयशे ताका बारां पयलीं बांकांत भरचे आसतात. धंद्याचे पयशे तो जर अशे बांकांत भरतालो जाल्यार उत्तमबाबाक ते कशे नागोवंक मेळ्ळे? ह्या प्रस्नाची फोडणिशा नाटकांत सापडना आनी ताका लागून खंयतरो घुस्पागोंधळ जाल्लेभशेन दिसता.

उत्तमबाब हो ह्या खेळांतलो दुसरो व्हीलन. उत्तम आप-मतलबी, सुवार्थी, नागवणो आनी फटकिरो. ह्या बोटावेली निश्ट्या बोटार करपी. तकली थंड दवरून आपलो कार्यभाग सादोवन घेवपी. ज्युलिया बोट* बुडिल्ल्याची खबर ताज्या पथ्यार पडटा. इटालियन सावन माल मागयनासतनाच मागयल्लो म्हूण तो

माधवाक फटास मारता. ताका माधवाची मातूय काकुळट येता. माधवाचे दोन लाख रुपया खंयचे कडेन कांय न्हय करून तो गिळटा. हिशोब सारको दाखयना. माधवाच्या मरणाक खऱ्यानिशीं होच कारण जाता.

वेंकू हो साश्टीच्या पांडुबाबालो चलो. बापायक वखद व्हरपाक तो म्हाळुबाबागेर येता. वेंकूचो तसो मुखेल कथानकाकडेन कांयच संबंद ना. वेंकू बऱ्या अंतस्कर्णाचो मनीस. माधव मरता तेन्ना तो म्हाळुबाबाक पाचारुंक येता. म्हाळुबाबाचें दुख ताज्यान पळोवं नज जाता. म्हाळुबाबा आपल्या काळजांतले खतखतीत उमाळे ताजेकडेन उक्ते करता आनी आपलें काळीज ल्हव करता. वेंकू म्हाळुबाबाक पन्नास हजार रुपया दिवपाची तयारी दाखयता हाजेवेल्यान तो म्हाळुबाबाक कितलो मानता तें कळटा.

विठू हो म्हाळुबाबाचो शोफेर. हाडापेरान घटमूट. वायट तें वायट म्हूण सांगपाचो धीर तो करता... भिकुदादालें घर मोडटा तेन्ना ताका वायट दिसता. बाळूचो हात मुळासावन कोंचून काडपाची धमकी दिवपाक तो फाटीफुडें करिना.

शरद हो म्हाळुबाबांचो एकलो एकसुरो नातू. नाटकाच्या सुरवातीकच तो आपल्याक व्हडें करून दी म्हूण आज्याक सांगता. पूण ह्या व्हड्याचो दुख्खांतिकेकडेन कांयच लागणूक ना. हें जर खरें आसत तर शरदाचें पात्रच गरजेभायर शें दिसता. गणपती पांच दीस दवरीत जाल्यार आपलो बापूय परतो येतलो असो ताजो भावार्त आनी ताका लागून गणपती पांच दीस दवर असो हट तो आज्याकडेन करता. पूण पांच दीस गणपती दवरपाची आस्पत म्हाळूक त्या वेळार नासना. तें पळोवन काळीज बेटेंच हालता. ह्याच शरदाक नाटकाच्या शेवटाक म्हाळुबाबा व्हडें करून दिता. वयान ल्हान आसुनय शरद खूब समजस दिसता.

जानकी आनी बाय हीं नाटकांतलीं दोन बायलमनशांचीं पात्रां. जानकी ही म्हाळुबाबांची बायल. सबावान खुबच बरी. घोवाक मानपी. तिका शेजार-सामार जाय. बाळूचें आनी तिजें पटना. भिकुदादाचेर तिजो चड विस्वास. भिकुदादालें घर मोडटा तेन्ना ती अकूळ-भिकूळ जाता. तेच घटनेचो मनार वायट परिणाम जावन तो पिशी जाता. पडट्या काळार घोवाक ती बरी बद्द दिता. पूण ताजो कांयच उपेग जायना. जें घडपाचें तें घडटाच.

बाय हो म्हाळुबाबालो धूव. तें भिकुदादाचेर जळटा. घरचें बरें आसुनय स म्हयने जाले तें कुळारा कित्याक रावलां ते लेखकान खंयच उक्तें करूंक ना. तें तोंडान मात्शें फटकळ. भिकुदाद सहज म्हूण ताका 'केन्ना घरा वतलें बाय' म्हूण विचारता, तेन्ना तें ताजेर पिरंजळटा आनी भिकुदादाकच परती जाप दिता. 'कित्याक तुका ? तुका जड जालां तर हांव ? कोण्णाच्या माथ्यार म्हणें वजें अबाळूंक ना हांवें !' असली भास उलोवन तें भिकुदादाक लजेक म्हारग करता. भिकुदाद जरी ताका दोळ्यां दिश्टी नाका आसलो तरी जेन्ना बाळू ताजें घर मोडटा तेन्ना तें चुरचुरता. ताका खूब वायट दिसता. तशें तें बाळूक उलोवनय दाखयता. वेंकू जेन्ना म्हाळुबाबाक पाचारुंक येता तेन्ना बापायन सांगले बगर वेंकूक च्या हाडून दिता. तेन्ना खासा म्हाळू ताजी तोखणाय करता.

भास :

नाटकाची भास सामती घरगुती. हे भाशेक ओसरिचो आनो म्हणींचो खूब सोंप. सगळ्याच पात्रांच्या तोंडांत लेखकान म्हणी घाल्यात. देखीक- खावंक जेवंक बाबाशेट आनी बाब माळूंक फटशेट, अंक हात दुदांत आनी अंक हात तुपांत, वाऱ्याक गेल्लें शीत मुठल्याक येना. वांकड्या माडाक वांकडें नेम काडकूच जालें, बारा बिरेस्तार आनी तेरा सुकार, दुखून दोंगर साजरे आनी म्हण्यांत गेल्यार काजरे, घरचो भेदी आनी भायलो चोर, हातच्या कांकागाक हारसो कित्याक जाय, चिंतीत पराक तें येता घराक, वेतेक चुकलो तो वांवाक चुकलो आनी वांवाक चुकलो तो गांवाक चुकलो, ह्या ओपांयिनी भाशेक अंक वेगळेंच लालित्य प्राप्त जालां. ते भायर अर्थविस्तार करपी जायतीं वाक्यां लेखक सहज वापरता. देखीक- तुज्या जिवार हांव म्हणेल्या संवसाराचें नाटक रंगयत आसा, दांतकडो कित्याक बसली रे ? तुमेलीय अंतरपुजा केल्या त्या भिक्यान, हे नेगोस म्हळ्यार अदकीवेलें लोणी काडप, ~~दोंगराचे~~ आमच्यो पात्रावळी व्हरून जगावेल्या अश्टाचार्यावर वडोवंक, मनऱ्याक उतर आनी गोरवांक दावें, मन पळोवनच देव धन दिता, खातल्याची रुच पळोवन रांदता तो बरो रांदपी, तोंडाक पानां पुशीत जाल्यार, शिताफुडें मोठ कित्याक खाता ? भल्लेले भरतेचें व्हडें भायर घालून सुकतेचें होलें मागलें कितलें हावें. ह्या सारक्या वाक्यांनी खूब अर्थ भरललो आसा. असलीं वाक्यां लेखकाचे भाशेवेलें प्रभुत्व सिद्ध करतात.

तबेलियांव, अस्कितूर, आलीमेंत, कार्रें, रेकोन्येसेर, प्रोव्ह, दुकुमेंत, प्रोकुरामांव, आल्फातार, कोब्रार, आसीनाद, ओफेंदेर ह्या सारकीं उतरां पुर्तुगेज भाशेचो कोंकणी भाशेवेलो प्रभाव दाखयतात. अचूक अर्थबोधा खातीर लेखकान पुर्तुगेज उतरां वापरल्यांत. लेखकाक संस्कृत भाशेचेंय गिन्यान आसा. देखीक-क्रोधांत भवती संमोड, संमोहांत स्मृती विभ्रम, स्मृती भ्रमांत बद्धी नाशो, बद्धी नाशान प्रणश्यती, यथा नियुक्तोमि तथा करोमि ह्या सारकीं संस्कृत सुभाशितां लेखक योग्य वेळार वापरता. संस्कृत वा पुर्तुगेज भाशेच्या प्रभावान ही भाशा जड जावंक ना वेल्यान ती ल्हव ल्हाय जाल्या. तिका एके तरेची म्होंवमाण आयल्या. ती मंजळ झरीभशेन व्हांवता.

केन्ना-केन्ना ही भास तोंकांसाव करता, देखीक: गेलो तो काळ-मुखो, म्हजो निळू, खेळूं तो, कोण्णाच्या माथ्यार म्हजे वजें उखलूंक ना, तुका जड जालां हांव, ह्या सारकीं वाक्यां आयकतल्याक तोंकांसाव करतात. हे भाशेक अलंकाराचोय सोंस आसा. म्हायडोंळ, सोरोप, वांढो माड, काजरे सारकीं रुपकां आनी व्हडें, दोंगर सारक्यो प्रतिमा अर्थपूर्ण आसात.

दुख्खांतिकेचीं कारणां आनी शिमो :

'पुता, तुजेपरस स्ट्रेश्ट अशें म्हाका कांयच ना. देव, धर्म नीत, अनीत पसून ना. तुजो इश्ट तो म्हजो साता जल्मांचो दुस्मान आसल्यार पसून म्हाका तो देवासमान आनी तुजो दुस्मान तो मागीर म्हाका कितलोय लागिंचो आसल्यार पसून म्हजो तो दुस्मान. पुता, तुका लागून हांव म्हजें घर-दार, भाट-बेंस हांचेर तुळशीपत्र सोडूंक तयार आसां.' म्हाळुबाबांच्या ह्या सुरवातीच्याच उतरांनी खेळांतले

दुःखांतिकेची सुलूस लागता. म्हाळुबावाने आपलें विस्व सापूच मर्यादित केलां. ताजे सदसद्विवेक बुद्धिचेर पुतावेल्या कुड्ड्या मोगाचो रांप चडला. आनी हो रांप फुडें-फुडें दाट जायत वता आनी शेवटाक तो खातोणांस वचून पडटा. आपलो सर्वनाश करून घेता. जाणाजावन म्हाळुबाब आपल्याचेर दुःखांत ओडून घेता हें हाजेवेल्यान सिद्ध जाता. हांगासर नशिबाक दोश दिवंक मेळना. वायट नशिबाक लागून हो खेळ दुःखांतिका जावंक ना. पुताचेर कुड्डो मोग आसप हो नशिबाचो भाग न्हय. ती जण एकाचो वैयक्तीक बाब. दुसरें, माधवाचे पयशे बुडटात हातुंतय नशिबाचो कांयच दोश ना. ताजे पयशे बुडटात ते ताज्या बेजबाबदारपणाक लागून. पयसो मेळोवपाचें गिन्यान ताका ना बापायन जोडन दवरिल्लो पयसो ताणे अचळय उत्तमबाबाचे भक्तीक घालो. उत्तमबाबान पयशे मागले, माधवान म्हरून दिले. अशें घडत रावलें. माधवान केन्नाच पटयो, रेशिबी वा हिशोब पळयलोना. धंद्याची कसलीच जापसालदारकी उखल्लीना आनी शेवटाक जें घडपाचें तेंच घडलें. उत्तमबाबान ताजो विस्वास-घात केलो.

ह्या खेळांतले म्हाळुबाब, माधव हें सामान्यांतले सामान्य मनीस. हांतुंतल्या दुःखांचीं कारणां पसून सादीं. जीवनांत बरे वायट प्रसंग येताच. त्या प्रसंगांक धिरान तोंड दिता तो खरो मनीस. माधव आनी म्हाळुबाब हांच्यांत संकश्टाक तोंड दिवपाचें धाडस अजिबात ना. ते मोडटात ते तत्वाक लागून न्हय. माधव मरता तो भांडवल बुडलें म्हूण. आनी भिकुदादाचेर नदर पडत म्हूण म्हाळुबाब सगळें सोडून गयेक वचूंक सोदता. हाकालागून प्रेक्षकांक माधवाची आनी म्हाळुबाबांची काकुळट येता. पूण ते दयेक पात्र जायनात.

खेळांतल्या सामान्य घटनांक लागून हो खेळ तेंगशेर पावचना. दुःखांतिका जेन्ना तेंगशेर पावता तेन्नाच लाकांच्या काळजांतल्यान करून रस व्हांवता. आनी एके तरेचें समाधान मेळटा. हो खेळ पळोवन माधवाचेर आनी म्हाळुबाबांचेर अशे वायट प्रसंग येवंक जायना आसले अशें दिसता खरें पूण त्याच वेळार माधवाच्या बेजबाबदार वागणुकेची आनी म्हाळूच्या विचित्र आत्मकेंद्री सबावाची तिडक मारता. अशी खेळाचो नायकाविशीं तिडक मारप हो दुःखांतिकेचो दोश म्हणचो पडटलो.

म्हाळुबाबाचें कुटूंब हें नाटकाचें केंद्रस्थान. त्या कटुबांतलीं सगळीं मनशां नाटकांत आसात. लेखकान माधवाच्या चल्याक नाटकांत चित्रायला, पूण माधवाचे बायलेचो सादो उल्लेख पसून नाटकांत येना ही गजाल खटकता. ती आसा काय मेल्या तेंय समजूंक मार्ग ना. माधव मरता तेन्ना तरी ताजे बायलेचो उल्लेख येवंक जाय आसलो. नाटकांतल्या खंयच्याय पात्राच्या तोंडांतसून लेखक हें सोपेपणी करूंक शकतालो. पूण ताका ताचें धंग नाशिल्ल्याचें स्पश्ट दिसता.

माधव जेन्ना पणजेसाकून येता तेन्ना मर्तुबाबान म्हाळुबाबांचो अपमान केला हें बाळूकडसून माधवाक कळटा. तें आयकून माधवाक वायट दिसता आनी ते भिरकेसरशीं तो उठून चलूंक लागता. दोन-तीन दीस तो घरा येना. खरें म्हळ्यार म्हाळुबाब त्यावेळार आकुळ-पिकूळ जावंक जाय आसलो. ताणे माधवाचो सोद घेवंक जाय आसलो. खंय गेलो, किदें केलें हाजी आस्तेन चवत्शी करूंक

जाय आसली. कारण म्हाळुबाबांचो माधवाचेर सामको जीव आसा, हेंच नाटकाचें मुखेल बीज. पूण म्हाळुबाबांच्या त्यावेळावयल्या वागण्यांत तो आकुळ-पिकूळ जाल्लो दिसना. त्या वेळार तो मग्न आसता भिकुदादालें घर मोडपांत आनी मागीर घर मोडिल्ल्याच्या प्रश्नात्तापान.

करता तशें पानवळ भोगता हो ह्या नाटकाचो सूर. म्हाळुबाबान वायट कर्मां केली म्हूण ताका ताजीं कडू फळां मेळ्ळीं. होच नेम लेखकान बाळूक कित्याक लावंक ना? देवकाच्या दिसा बाळू भिकुदादाक आनी तांच्या घरच्यांक हाताक धरून भायर काडटा, देवाचो देव्हारो हाडून आंव्या मुळांत दवरता, रात्रीवेले तपलेपसून भायर अडयता, भिकूलें घर मोडटा, म्हाळुबाबांची फट सय मारून मर्तुबाबाकडसून पन्नास हजार रुपया हाडटा. इतलीं सगळी वायट कर्तुवां करूनय ताजी काश्टी सुकी ती सुकीच, हें कशें? उत्तम-बाबाचेय वावतीत हें घडलां. असल्या देखिनी लेखक समाजाक कसली शिकवण दिवंक सोदता तें स्पश्ट जायना.

तरी पूण लेखकान कोंकणींत दुःखांतिका बरोवपाची नवी वाट घालून दिल्या ती कवतूक करपासारकी आसा. ह्या खेळान कोंकणो सरस्वतीच्या आंगार नव्या अलंकाराची भर पडल्या हातूंत दुबाव ना.

निमित्त्याक कारण

पुंडलीक नारायण दांडो

२ रें उजवाडावप नोव्हेंबर १९८०

उजवाडावपी : कोंकणी भाशा मण्डळ

पानां : ५३ मोल रु. १८-००

(पान २८ वेल्यान)

चालिल आणि अुरलेल्या भागांत सरकार मराठी कोंकणीची लाथाळी चालवण्यास प्रोत्साहन देतें असें दृश्य पहावें लागेल .. माझी अखंड प्रार्थना चालू आहे की हिन्दू किरिस्तांव असा हार्दिक वेगळेपणा नसावा आणि मराठी आणि अर्थांत कोंकणीमध्ये विनुष्ट अल्पसंख्ये होऊं नये आणि अर्थांत कोंकणीचा पुरुषार्थ जोराने वाढावा.

भरतीची वेळ आहे. तारवावर वेळेवर शीड पसरलें पाहिजे.

मी २२ ला येथून निघून २३ ला मुंबलीला पोहोचणार. तेथून राजकोट, अहमदाबाद, आणंद, पुन्हा मुंबली आणि खानदेशचा दौरा करून पुन्हा फकीर दिल्लीच्या मशिदींत. तेव्हां २३ला किंवा ३-४ ऑक्टोबरला मला मुंबलीत भेटू शकाल तर आपल्याला सगळी योजना तयार करतां येतील.

कोंकणी विब्लियोग्राफीचें काम कुठवर आलें हें विचारताना देखील संकोच वाटतो.

पूर्वी कोंकणी मराठीच्या वावतीत माझेकडून अभिप्राय मागवून वालावलीकरांनी आपल्या ' नवें गोंय ' नियतकालिकांत छापला होता. तो अंक मिळवून देण्याचें वचन शक्य तितक्या लवकर पाठाल तर आज मला त्याचा विशेष उपयोग आहे. यत्न करून मिळणे शक्य नसेल तर तसें कळवा.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

-४-

जाग प्रकाशन

फुडलीं उजवाडावपां :

१. तरंगां (काणयांझेलो) . . . महाबळेश्वर सेल

माजाळी, सदाशिवगड, कारवार, हया गोंयचे दक्षीण शिमेवयल्या वाटारांत रावपी लोकांचें जिवीत भौ. सैलांनी आपणाले खाशेले शैलीन हया काणयांनी चितारिल्लें आसा. सामान्य मनशाचें जिवीत, ताच्या विंगडविंगड तासांनी विंतारपाचें काम सैलांनी एका कसबी चित्रिकावरी केल्लें दिसून येता.

२. भूंयचाफीं (व्यक्तिचित्रां) . . . शीला कोळमकार

शीलाबायची विशिश्टताय म्हळ्यार तिचीं व्यक्तिचित्रां. तीं रंगयतना ती अशे कितें रंग तातूंत भरता की वाचतल्याक तातूंतलो भावार्त कळपाक इल्लोय कळाव लागना. सदचे जिणेंत वावुरपी मनशांतय कांय खाशेले रंग आसतात तें दाखोवपाचें कसब शीलाबायक बेस बरें सादिल्लें आसा. सादीं उतरां, सोपी मांडावळ हांकां लागून वाचतल्याचेर आशयाचो परिणाम रोखडचारोखडो जावंक पावता.

३. चित्तरंगी (भुरग्यांखातीर काणयो) . . . दामोदर मावजो

आपणाले खाशेले शैलीन भुरग्यांखातीर बरेयल्ल्यो मावज्याल्यो काणयो भुरग्यांचें मन रिझयतल्योच. पूण ते भायर तांकां कितेंय तरी मोलादीक आनी म्हत्वाच्यो गजाली सांगपाचें काम करतल्यो.

४. कण्ठमणी (टागोरालीं गितां) . . . अण :- बा. भ. बोरकार

रवीन्द्रनाथ टागोर हांचीं आठ गितां हया पुस्तकांत उजवाडायल्यांत. बाकीबाबान आपणाले निजी शैलीन तांची सजोवणी केल्ली आसा. दर एका गिताक चित्ररूपी करपाचो यत्न केल्लो आसा.